

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE FİNANSMAN BİLİM DALI

**TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE SERMAYE PİYASASI
ARAÇLARININ DEĞERLEMESİ VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

SELİM İNCE

İstanbul, 2010

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE FİNANSMAN BİLİM DALI

**TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE SERMAYE PİYASASI
ARAÇLARININ DEĞERLEMESİ VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

SELİM İNCE

Danışman: PROF.DR. A. ÜMİT GÖKDENİZ

İstanbul, 2010

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İŞLETME Anabilim Dalı MUHASEBE FİNANSMAN Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi SELİM İNCE nin TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE SERMAYE PİYASASI ARAÇLARININ DEĞERLEMESİ VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ adlı tez çalışması ,Enstitümüz Yönetim Kurulunun 25.01.2010 tarih ve 2010-1/26 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 01.03.2010

- 1) Tez Danışmanı : PROF. DR. ÜMİT GÖKDENİZ
2) Jüri Üyesi : PROF. DR. GÜRBÜZ GÖKÇEN
3) Jüri Üyesi : PROF. DR. HANİFİ AYBOĞA

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı : Selim İnce
Anabilim Dalı : İşletme
Programı : Muhasebe Finansman
Tez Danışmanı : Prof. Dr. A. Ümit Gökdeniz
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Mart 2010
Anahtar Kelimeler : Bankacılık Sistemi, Muhasebe, Sermaye Piyasası Araçları, Değerleme, Türkiye Muhasebe Standardı 39

ÖZET

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE SERMAYE PİYASASI ARAÇLARININ DEĞERLEMESİ VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Son yıllarda dünyada yaşanan küreselleşme süreci ile birlikte ülkemiz finansal sektör piyasalarından biri olan sermaye piyasalarının, bankaların faaliyet alanları içerisinde önemli bir yer aldığı görülmüştür. Bankalar risklerinin düşük, getirilerinin ise yüksek olması nedeniyle, bu piyasalarda işlem gören sermaye piyasası araçlarından devlet iç borçlanma senetleri ile yurt dışında ihraç edilen eurobondları portföylerinde bulundurmaya tercih etmişlerdir. Ayrıca bankalar, fon fazlasının veya açığının bir kısmını yine bu piyasalardan karşılamaktadırlar.

Gelişmiş ve gelişmekte olan bazı ülkelerdeki sermaye piyasalarında yapılan işlemler, yasa koyucular tarafından belirlenen ve kanunla yetkilendirilen kurulların belirlediği düzenlemeler çerçevesinde yapılmaktadır. Türkiye’de ise bankalar, yaşanan 2001 krizi sonrası Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından yapılan düzenlemeler ile Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu tarafından Uluslararası Muhasebe Standartları’yla uyumlu olarak hazırlanan, Türkiye Muhasebe Standartları’nın uygulamaya geçmesi ile birlikte, muhasebe sistemlerini uluslararası düzenlemelere uygun hale getirmişlerdir.

Bu çalışmada bankaların, sermaye piyasalarında yapmış oldukları işlemler ile yatırım amaçlı olarak portföylerine almış oldukları sermaye piyasası araçlarının muhasebeleştirme ve değerlemesine ilişkin uygulamalara yer verilmiştir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Selim İnce
Field : Business and Administration
Programme : Accounting and Finance
Supervisor : Prof. Dr. A. Ümit Gökdeniz
Degree Awarded and Date : Master - March 2010
Keywords : Banking System, Accounting, Capital Markets Instruments,
Valuation, Turkish Accounting Standards 39

ABSTRACT

EVALUATION AND BASIS ON ACCOUNTING OF CAPITAL MARKET INSTRUMENTS IN THE TURKISH BANKING SYSTEM

In recent years, it is observed that with the process of globalization in the world; capital markets, which are one of the Turkish financial markets, have become a major part in banks' business activities. Banks prefer to have domestic government bonds and Eurobonds in their portfolio which are traded in capital markets as they have lower risks and higher yield. Furthermore, banks cover a part of their fund excess and their fund deficiency in these markets.

Trades made in capital markets in developed and in some developing countries are regulated with regulations which are identified by legislator-established and law-empowered boards. After the crisis in 2001 banks in Turkey, with the regulations of Banking Regulation and Supervision Agency (BDDK) and with the implementation of Turkish Accounting Standards (TMS) which are prepared according to the International Accounting Standards (UMS) by Turkish Accounting Standards Board (TMSK), have made their accounting system compatible to the international regulations.

In this study, application of the trades that are made in capital markets, accounting and evaluation of capital market instruments which are taken to their investment portfolio by banks, are researched.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
TABLO LİSTESİ	vii
ŞEKİL LİSTESİ	viii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
1. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNE GENEL BAKIŞ	3
1.1 Türk Bankacılığının Tarihsel Gelişimi	3
1.2 Türk Bankacılık Sistemi	4
1.2.1 Bankacılığın Tanımı	5
1.2.2 Bankaların Faaliyet Alanları	5
1.2.3 Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankaların Sınıflandırılması	7
1.2.3.1 Sermaye Kaynağı Açısından	7
1.2.3.1.1 Kamu Sermayeli Bankalar	7
1.2.3.1.2 Özel Sermayeli Bankalar	8
1.2.3.1.3 Karma Sermayeli Bankalar	8
1.2.3.2 Mevduat Kabulü Açısından	9
1.2.3.3 Faaliyet Alanları Açısından	9
1.3 Türk Bankacılık Sistemini Düzenleyen Kurum ve Kuruluşlar	10
1.3.1 Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu	11
1.3.2 Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu	12
1.3.3 Türkiye Bankalar Birliği	12
1.3.4 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.....	13
1.3.5 Hazine Müsteşarlığı	14
1.3.6 Sermaye Piyasası Kurulu	15
1.3.7 Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.....	16
2. TÜRK BANKACILIĞINDA UYGULANAN MUHASEBE SİSTEMİNE GENEL BAKIŞ	17
2.1 Banka Muhasebesine İlişkin Hukuki Düzenlemeler	17
2.2 Banka Muhasebesinin Temel İlkeleri	18

2.3 Bankalarda Muhasebe Yapısı.....	23
2.3.1 Hesap Kavramı ve İşleyişi.....	25
2.3.2 Muhasebe Kayıt Sistemi ve Defter Düzeni.....	26
2.3.3 Çift Taraflı Kayıt Sistemi.....	28
2.3.4 Bilanço Temel Eşitliği.....	28
2.4 Bankalar Tekdüzen Muhasebe Sistemi.....	29
2.4.1 Hesap Çerçevesi.....	30
2.4.2 Tekdüzen Hesap Planının Özellikleri.....	31
2.4.2.1 Tekdüzen Hesap Planı Numaralama Sistemi.....	31
2.4.2.2 Tekdüzen Hesap Planında Hesapların Gruplandırılması.....	32
3. TÜRK SERMAYE PİYASALARININ KAPSAMI.....	35
3.1 Sermaye Piyasalarının Kuruluş Amacı.....	35
3.2 Sermaye Piyasasının Tanımı ve Özellikleri.....	36
3.3 Sermaye Piyasası Kurumları.....	37
3.3.1 Aracı Kurumlar.....	38
3.3.2 Yatırım Ortaklıkları.....	39
3.3.3 Yatırım Fonları.....	40
3.3.4 Diğer Sermaye Piyasası Kurumları.....	40
3.4 Sermaye Piyasası Faaliyet Alanları.....	41
3.4.1 Halka Arza Aracılık Faaliyeti.....	42
3.4.2 Alım Satıma Aracılık Faaliyeti.....	42
3.4.3 Türev Araçların Alım Satımına Aracılık Faaliyeti.....	43
3.4.4 Portföy Yöneticiliği Faaliyeti.....	43
3.4.5 Yatırım Danışmanlığı Faaliyeti.....	44
3.4.6 Menkul Kıymetlerin Geri Alım veya Satım Taahhüdü ile Alım Satım Faaliyeti.....	44
3.5 Sermaye Piyasası Araçları.....	45
3.5.1 Menkul Kıymetler.....	45
3.5.1.1 Hazine Bonoları.....	46
3.5.1.2 Tahviller.....	46
3.5.1.2.1 Devlet Tahvili.....	46
3.5.1.2.2 Uluslararası Tahviller (Eurobond).....	47
3.5.1.2.3 Özel Sektör Tahviller.....	48
3.5.1.3 Hisse Senetleri.....	48
3.5.1.3.1 Hisse Senedi Türleri.....	48
3.5.1.3.2 Hisse Senetlerinin Sahiplerine Sağladıkları Haklar.....	49
3.5.1.3.3 Hisse Senedi Gelirleri.....	50
3.5.1.4 Diğer Menkul Kıymetler.....	50
3.5.1.4.1 Gelir Ortaklığı Senetleri.....	50

3.5.1.4.2 Yatırım Fonu Katılma Belgeleri	50
3.5.1.4.3 Gayri Menkul Sertifikaları.....	51
3.5.2 Diğer Sermaye Piyasası Araçları	52
3.5.2.1 Repo, Ters Repo.....	52
3.5.2.2 Vadeli İşlem Sözleşmeleri.....	54

4. BANKALARDA SERMAYE PİYASASI ARAÇLARININ

SINIFLANDIRILMASI, DEĞERLEMESİ VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ55

4.1 Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları.....	55
4.1.1 Türkiye Muhasebe Standartları	56
4.1.2 Türkiye Finansal Raporlama Standartları	58
4.1.3 Türkiye Muhasebe Standartlarına İlişkin Yorumlar	59
4.1.4 Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına İlişkin Yorumlar	59
4.2 Sermaye Piyasası Araçlarının Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesine İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı	60
4.3 Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Finansal Araçlarının Sınıflandırılması.....	61
4.3.1 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kar Zarar Yansıtılan Menkul Kıymetler	62
4.3.2 Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymetler	63
4.3.3 Satılmaya Hazır Menkul Kıymetler	64
4.3.4. Yeniden Sınıflandırma	64
4.4 Sermaye Piyasası Araçlarının Değerlemesi	67
4.4.1 Değerleme Kavramı	67
4.4.2 Değerlemenin Amacı	69
4.4.3 Değerlemenin Önemi	69
4.4.4 Menkul Kıymetlerin Değer Tanımları	70
4.4.5 Sermaye Piyasası Araçlarının Değerleme Yöntemleri	72
4.4.5.1 Gerçeğe Uygun Değer Yöntemi	75
4.4.5.2 Etkin Faiz Yöntemi	78
4.4.5.3 Basit Faiz Yöntemi.....	82
4.5 Finansal Varlıkların Kayda Alınma Zamanı	83
4.5.1 İşlem Tarihine Göre	83
4.5.2 Teslim Tarihine Göre.....	84
4.6 Bankaların Portföylerinde Bulunan Sermaye Piyasası Araçlarının Değerlemesi ve Muhasebeleştirilmesi.....	85
4.7 Vergi Usul Kanunu Yönünden Sermaye Piyasası Araçlarının Değerlemesi.....	93
4.8 Türkiye Muhasebe Standartları ve Vergi Usul Kanunu'na Göre Değerleme Farklarının Kâr/Zarar'a Etkisi.....	99

5. SERMAYE PİYASASI ARAÇLARININ TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARINA GÖRE DEĞERLEMESİ VE TEKDÜZEN HESAP PLANINA GÖRE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ UYGULAMALARI	100
5.1 Devlet İç Borçlanma Senetleri	100
5.1.1 İskontolu Kıymetler	101
5.1.2 Kuponlu Kıymetler	120
5.2 Uluslararası Tahviller (Eurobond).....	128
5.3 Hisse Senetleri.....	147
5.4 Gelir Ortaklığı Senetleri.....	150
5.5 Yatırım Fonları Katılma Belgeleri	151
5.6 Ters Repo	155
5.7 Repo.....	157
5.8 Vadeli İşlem Borsalarında İşlem Gören Sözleşmeler	160
5.8.1 Opsiyon Sözleşmeleri	161
5.8.2 Futures Sözleşmeleri.....	165
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	171
KAYNAKÇA	173

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 2.1: THP’de Yer Alan Hesap Gruplarının Aktif-Pasif Nitelikleri.....	33
Tablo 2.2: Bilanço ve Gelir Tablosu Hesaplarının Çalışma Prensipleri.....	33
Tablo 4.1: Türkiye Muhasebe Standartları.....	57
Tablo 4.2: Türkiye Finansal Raporlama Standartları.....	58
Tablo 4.3: Türkiye Muhasebe Standartları Yorumları.....	59
Tablo 4.4: Türkiye Finansal Raporlama Standartları Yorumları.....	60
Tablo 4.5: Ağırlıklı Ortalama Paçal Maliyete Göre Ortalama Bileşik Hesaplama.....	81

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 4.1 : Türk Lirası Tutarlar İçin Alım Satım Amaçlı Menkul Kıymetlerin Reeskont Muhasebesi.....	86
Şekil 4.2: Yabancı Para Tutarlar İçin Alım Satım Amaçlı Menkul Kıymetlerin Reeskont Muhasebesi.....	87
Şekil 4.3: Türk Lirası ve Yabancı Para Tutarlar İçin Satılmaya Hazır Menkul Kıymetlerin Reeskont Muhasebesi.....	91
Şekil 4.4: Türk Lirası ve Yabancı Para Tutarlar İçin Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymetlerin Reeskont Muhasebesi.....	92

KISALTMALAR

BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BSMV	Banka Sigorta Muamele Vergisi
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senetleri
EFYHİEM	Etkin Faiz Yöntemiyle Hesaplanan İtfa Edilmiş Maliyet
GUD	Gerçeğe Uygun Değer
IFRS	International Financial Reporting Standart
IASCF	International Accounting Standards Committee Foundation (Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi Vakfı)
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
MUY	Muhasebe Uygulama Yönetmeliği
OTC	Over The Counter (Tezgah Üstü Piyasalar)
PYŞ	Portföy Yönetim Şirketi
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
SPKn	Sermaye Piyasası Kanunu
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
THP	Tekdüzen Hesap Planı
TFRS	Türkiye Finansal Raporlama Standartları
TMS	Türkiye Muhasebe Standartları
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TMSK	Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu
TP	Türk Parası
UR	Uygulama Rehberi
UFRS	Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
UMS	Uluslararası Muhasebe Standartları
VOB	Vadeli İşlemler Borsası
VUK	Vergi Usul Kanunu
YP	Yabancı Para

GİRİŞ

Ülkemizde faaliyette bulunan bankaların bilançolarında; sermaye piyasalarının kurulması ve bu piyasaların etkin hale gelmesi ile birlikte, sermaye piyasası araçlarına yaptığı yatırımlar oldukça önemli tutarlara ulaşmıştır. Bankaların, özellikle bu araçlar içerisinde yer alan ve riski düşük, getirisinin ise yüksek olması nedeniyle, Hazine Müsteşarlığınca yurt içinde ihraç edilen devlet iç borçlanma senetleri içerisinde yer alan hazine bonusu ve devlet tahvilleri ile yurt dışında ihraç edilen eurobondlara önemli ölçüde yatırım yaptıkları görülmektedir. Ayrıca, bankalar portföylerinde buldukları fon fazlasının bir kısmını bu piyasalarda satarak değerlendirmekte, fon açığını ise bu piyasalardan alarak karşılamaktadırlar.

Bu çalışma ile Türkiye’de faaliyette bulunan bankaların sermaye piyasalarında yapmış oldukları işlemler ile bu kurumların, yatırım amaçlı olarak portföyelerine almış oldukları kıymetlerin muhasebeleştirilmesi ve değerlemesine ilişkin düzenlemeler incelenerek, bu kapsamda bankaların uygulayacağı muhasebe sistemi hakkında ayrıntılı bilgi verilmesi amaçlanmıştır.

Yapılan bu tez çalışmasının birinci bölümde, Türkiye’de bankacılığın tarihsel gelişimi anlatılmış, bankacılığın tanımı yapılarak, bankaların faaliyette bulunabileceği alanlar belirtilerek, banka türleri açıklanmış ve Türk bankacılık sistemini düzenleyici kurum ve kuruluşlar hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde, Türkiye’de faaliyette bulunan bankaların, bankacılık işlemlerini muhasebeleştirirken uymak zorunda oldukları hukuki düzenlemeler ile muhasebeleştirme de kullanılan ve Türkiye Muhasebe Standartları’nda belirtilen muhasebe ilkeleri açıklanmış olup, ülkemizde bankalarda uygulanan muhasebe yapısı ile bankalarca kullanılan tekdüzen muhasebe sistemi anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde, sermaye piyasalarının kuruluş amacı, tanımı ve özellikleri ile sermaye piyasalarında işlem yapabilecek kurumlar ve bu kurumların sermaye piyasalarında bulunabilecekleri faaliyet alanları ile sermaye piyasası araçları incelenmiştir.

Dördüncü bölümde, bankaların sermaye piyasası araçlarını, menkul kıymet portföylerine alırken uymak zorunda oldukları Türkiye Muhasebe ve Raporlama Standartları hakkında bilgi verilmiş olup, bu kıymetlerin bankaların portföylerine alış işlemlerinde kullanılan sınıflandırmalarının neler olduğu belirtilerek, değerlemede kullanılan yöntemler açıklanmıştır. Konu bir de Vergi Usul Kanunu açısından incelenerek, sonuçlarının kâr, zarara etkisi üzerinde durulmuştur.

Beşinci bölümde, sermaye piyasası araçlarının türüne göre, alış, satış ve değerlemeye ilişkin formüller verilerek bu işlemler sonucunda oluşan kâr veya zararın muhasebe kayıtlarına yansıtılmasına ilişkin örnek uygulamalar yapılmıştır.

Tez çalışmasının sonuç bölümünde ise, bankaların sermaye piyasası araçlarının değerlemesi ve muhasebeleştirilmesine ilişkin oluşturacakları sistemin sürekli güncellenmesinde dikkat edecekleri hususlar ile bankalar açısından uygulamada karşılaşılan sorunların giderilmesi için çeşitli önerilerde bulunularak, kaynakça bölümü ile tamamlanmıştır.

1. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNE GENEL BAKIŞ

Türkiye’de bankacılık sistemini oluşturan ve tezin ana konusunu olan bankaların, öncelikle bu bölümde Türkiye’deki tarihsel gelişimi anlatılarak, bankacılığın tanımı yapılmaktadır. Ayrıca, Bankalar Kanunu’na göre bankaların Türkiye’de faaliyette bulunabileceği alanlar ile banka türleri açıklanarak, bankaların faaliyet alanlarını düzenleyen kurum ve kuruluşlar hakkında bilgiye yer verilmektedir.

1.1 Türk Bankacılığının Tarihsel Gelişimi

Tüm sektörler içinde en yaygın ve çalışma hayatının vazgeçilmez kuruluşlarından biri olan bankaların Türkiye’deki tarihini araştırdığımızda 19. yüzyıla kadar uzanan bir geçmişine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye’de bankacılığın tarihsel gelişimi yedi dönemde ele almak mümkündür. Bunlar, Osmanlı dönemi (1847–1923), ulusal bankalar dönemi (1923–1932), kamu bankaları dönemi (1932–1944), özel bankalar dönemi (1945–1960), planlı dönem (1960–1980), serbestleşme ve dışa açılma dönemi (1981–2001) ve yeniden yapılandırma dönemi (2002–2007) olarak sayılabilir.¹

Osmanlı imparatorluğu döneminde ilk banka İstanbul Bankası adı altında 1847 yılında kurulmuştur. 1852 yılına kadar faaliyette bulunan bu banka, daha ziyade kambiyo işlemler ile ilgilenmiştir. Cumhuriyet öncesi dönemde, Türkler ticaretle uğraşmaya pek yönelmemişlerdir. Özellikle ödünç para verme, alma ve faiz mekanizmasına, hem milli gurur, hem de dini sebeplerden dolayı ilgi duymamışlardır.²

1918 ile 1923 arasına rastlayan kurtuluş savaşı döneminde ülkemizde bankacılık alanında bir durgunluk meydana gelmiştir. Milli mücadelenin zaferle sonuçlanması ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması üzerine Atatürk’ün şahsen katılımı ile 1924’te “Türkiye İş Bankası” kurulmuştur. Bundan sonra devletin ekonomide çeşitli alanlarda önderlik yapması düşünüldüğünden kurulan devlet işletmelerini finanse etmek amacıyla devlet bankaları kurulmuştur. 1930’da mali piyasayı düzenlemek ve banknot

¹ Ekrem KESKİN ve Diğerleri, **50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi 1958–2007**, TBB Yayınları Yayın No: 262, İstanbul: Graphis Matbaa, 2008, s.1

² Namık AYDEMİR, **Dünden Bugüne Türkiye’de Bankacılık** 2. Baskı- Ankara: 2005, s 5–6

çıkartma yetkisini de taşıyan “Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası” (TCMB) kurulmuştur. Bundan sonra, ülke ekonomisindeki gelişmelere paralel olarak bankacılığın gelişmesi devam etmiş, 1944’de “Yapı ve Kredi Bankası” kurulmuş ve daha sonra, Türk Anonim Şirketi halinde yeni özel sektör bankaları meydana gelmiştir.³

Özellikle bankaların ekonomi içerisinde yeri, Türkiye’nin 1980 yıllarda serbest piyasa ekonomisine geçmesi, sermaye piyasalarına ilişkin düzenlemelerin yapılması ve kamu borçlanması artmaya başladığı 1990 yıllardan itibaren bankaların bu borçlanmalara aracılık etmeleri ve hazineye borç vermeleri ile birlikte hızla artmaya başlamıştır. 2001 yılında yaşanan mali kriz sonrası bankacılık sektöründe yeniden yapılanması, teknolojik gelişmeler (kredi kartı kullanımının artması, internet kullanımı, telefon bankacılığı, v.s), yatırım araçları çeşitliliği gibi nedenlerle, bankacılık sektörünün ülke ekonomisindeki rolü ve önemi artmıştır.

1.2 Türk Bankacılık Sistemi

Banka işletmesinin faaliyeti, bankacılık işletmesinin üretim faktörleri durumundaki emek, sermaye ve mekanik gücün bağdaştırılma ve kombine edilmesinden ibarettir. Banka işletmecisinin verileri de temeli para, kredi ve iştiraklere dayanan belirli işlemler olarak ortaya çıkar.⁴

Genelde bankacılık faaliyetlerini, mevduat toplama, kredi verme ve belirli bankacılık hizmetleri verilmesi oluşturmaktadır. Bankaların bu üç ana faaliyetine ilaveten, Bankalar Kanunda belirtilen ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumundan (BDDK) izin alınarak yapılan tüm işlemler bankacılık faaliyetlerini oluşturur. Bankaların tüm bu faaliyetleri yasa koyucu, üst kurullar, piyasa kuralları, etik ilkeler çerçevesinde gerçekleştirilmesi Türk bankacılık sistemini oluşturmaktadır.

³ Osman ALTUĞ, **Banka İşlemleri ve Muhasebesi**, İlk Baskı, İstanbul: Türkmen Kitapevi, 2000, s.5

⁴ Ali Sait YÜKSEL, **Bankacılık Hukuku ve İşletmesi**, İstanbul: Nihat Sayar Yayın ve Yardım Vakfı, 1989 (6. Baskı) s.3

1.2.1 Bankacılığın Tanımı

Banka; gerçek ve tüzel kişilerin tasarruflarını toplayarak, bunları gelir sağlayıcı işlere kredi, vb. yollara kanalize eden, ödemelerde aracılık yapan, para nakli, senet tahsili, emanet kabulü gibi çeşitli hizmetler gören işletmeye denir.⁵

Bankalar, sermayenin teşebbüs alanına aktarılmasını sağlayan ve kendilerine özgü özellikleri yardımıyla ekonomik hayatın sürdürülebilmesi için mutlaka sağlanması gereken bir kısım hizmetleri üreten itibar kuruluşlarıdır.⁶

Yukarıdaki tanımlamalar dikkate alındığında bankacılığı; hane halklarının ve işletmelerin ellerinde bulundurdukları fazla fonların uzman eliyle değerlendirilmesi ile fon talep eden kişi ve kurumların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla iki taraf arasında aracı olan ve bu işlemlerden kar etmeyi amaçlayan ticari işletmeler olarak tanımlamak mümkündür.

1.2.2 Bankaların Faaliyet Alanları

Bankalar bir ülkenin tasarruf, yatırım dengesini yönlendiren, ekonomik gelişmeyi etkileyen kuruluşlar olduğundan, bankalar finansal sektördeki faaliyetleriyle piyasaları yönlendirebilirler. Bankaların, ekonomideki bu önemli ve kritik rolleri nedeniyle devlet tarafından da yakından takip edilir ve denetlenirler. Bankacılığın işleyişindeki bu hassasiyet bankalar ve bankacılıkla ilgili pek çok hususun Bankacılık Kanunu ile kesin bir şekilde tanımlanmasına sebep olmuştur.

Türkiye’de kurulu kamu ve özel mevduat bankaları, katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları, yabancı ülkelerde bu amaçla kurulan bankaların Türkiye'deki faaliyetleri Türk bankacılık sistemi oluştururlar. Bankalar bu faaliyetlerini 5411 sayılı Bankalar Kanunu kapsamında gerçekleştirirler.

Bankaların faaliyet konuları Bankacılık Kanunu madde 4’te açıklanmıştır. Buna göre, “Mevduat ve katılım fonu kabulü, nakdi, gayri nakdi her cins ve surette kredi verme işlemleri, nakdi ve kaydi ödeme ve fon transferi işlemleri, muhabir

⁵ TBB Bankacılık Eğitim Sitesi <http://www.tbb-bes.org.tr> (27 Ağustos 2009)

⁶ Orhan SEVİLENGÜL, **Banka Muhasebesi**, 1. Baskı, Ankara: Gazi Büro Kitapevi, 1997, s.1

bankacılık veya çek hesaplarının kullanılması dahil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri, çek ve diğer kambiyo senetlerinin iştirası işlemleri, saklama hizmetleri, kredi kartları, banka kartları ve seyahat çekleri gibi ödeme vasıtalarının ihracı ve bunlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesi işlemleri, efektif dahil kambiyo işlemleri, para piyasası araçlarının alım ve satımı, kıymetli maden ve taşların alımı, satımı veya bunların emanete alınması işlemleri, ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı; vadeli işlem sözleşmelerinin, opsiyon sözleşmelerinin, birden fazla türev aracı içeren basit veya karmaşık yapıdaki finansal araçların alımı, satımı ve aracılık işlemleri sermaye piyasası araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri, sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri, daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık maksadıyla alım satımının yürütülmesi işlemleri, başkaları lehine teminat, garanti ve sair yükümlülüklerin üstlenilmesi işlemleri gibi garanti işleri, yatırım danışmanlığı işlemleri, portföy işletmeciliği ve yönetimi, Hazine Müsteşarlığı ve/veya Merkez Bankası ve kuruluş birlikleri nezdinde oluşturulan bir sözleşme kapsamında üstlenilen yükümlülükler çerçevesinde alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı, faktöring ve forfaiting işlemleri, bankalar arası piyasada para alım satımı işlemlerine aracılık, finansal kiralama işlemleri, sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri, kurulca belirlenecek diğer faaliyetler.” olarak belirtilmiştir.

Mevduat bankaları; katılım fonu kabulü ve finansal kiralama işlemlerini, katılım bankaları Mevduat kabulü, kalkınma ve yatırım bankaları mevduat ve katılım fonu kabulü faaliyetleri gerçekleştiremezler.⁷

Yukarıda sayılan faaliyetlerin yanı sıra, bankaların fatura tahsilatı, para havalesi, maaş ödemesi, kasa hizmetleri, vb. pek çok konuda önemli hizmet fonksiyonları mevcuttur.

⁷ 5411 Sayılı Bankalar Kanunu m.4

1.2.3 Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankaların Sınıflandırılması

Türk finansal sistemi içinde bankacılığın payı %80’lere varır. TCMB ile yatırım ve kalkınma bankaları hesaba katılmazsa, bunlar dışındaki bankalar finansal sistemin yarısını ifade eder. Türkiye’de finansal sektörün, bankalar sistemi dışında da belirli öğeleri vardır. Finansal yapıyla ilgili olarak ekonomik kriz öncesi yapılmış bir çalışmaya göre bu sektörün yaklaşık 4/5’ ünü bankacılık sistemi oluşturmaktadır.⁸

Türkiye’de bankacılık sistemi incelendiğinde bankaların kuruluş amaçları, faaliyet alanları, büyüklükleri, sermaye yapıları, uzmanlık alanları, hukuki yapıları, üstlendikleri görevleri dikkate alındığında farklı sınıflandırmaya tabi tutulmuşlardır. Aşağıda bankaların sınıflandırılmasında sermaye kaynağı, mevduat kabulü ve faaliyet alanları açısından 3 ana başlık altında incelenmiştir.

1.2.3.1 Sermaye Kaynağı Açısından

1.2.3.1.1 Kamu Sermayeli Bankalar

Sermayelerinin tümü kamuya, yani kamu adına Hazineye ya da diğer kamu tüzel kişilerine ait bankalardır. T.C Ziraat Bankası, İller Bankası, T.Halk Bankası, Türk Kalkınma Bankası gibi bankalar devlet sermayeli bankalardır.⁹ Bu bankalar, devlet açısından, kamu eliyle kurulmasında zorunluluk olan ekonomik faaliyetler, özel kişi ve kurumlar için karlı olmayan konularda faaliyet gösterirler. Kamu bankaları, özel bankaların ya da yabancı bankaların devletleştirilmesiyle de ortaya çıkabilir. Örneğin, ülkemizde TMSF tarafından birçok özel sermayeli bankaya el konulmuş ve devletleştirilmiştir.

⁸ Ali Sait YÜKSEL, Ash YÜKSEL ve Ülkü YÜKSEL, **Banka Yönetimi El Kitabı**, 1. Baskı, İstanbul; Alfa Yayınları, 2002, s.18

⁹ Muhasebe Dersleri, **Banka İşlemleri** <http://www.muhasabedersleri.com/banka-islemleri/banka.html> (27 Ağustos 2009), s.1

1.2.3.1.2 Özel Sermayeli Bankalar

Sermayesinin tamamı özel kişi veya firmalara ait olan bankalardır. Bu tip bankalarda devletin veya kamu kuruluşlarının sermayede payları yoktur.¹⁰ Sermayeleri ulusal ve/veya yabancı kişiler tarafından karşılanmıştır.

Özel sermayeli bankalar içerisinde yer alan yabancı bankalar, sermayeleri yabancı kişi ve kuruluşlara ait olan bankalardır. Yabancı bankalar, merkezleri başka ülkelerde bulunan esas işletmenin dışarıdaki bir şubesi olabildiği gibi, doğrudan yabancı sermayeyle o ülkede kurulmuş da olabilir. Bu tip bankaların faaliyette bulunabilmesi için, o ülkede özel izinler alınmasıyla mümkündür. Küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte, uluslararası ölçekte faaliyet gösteren bankaların sayısının ve etkinliğinin artması, gelişmekte olan ülkelerde yabancı bankaların toplam bankacılık sistemi içerisinde payının artmasına yol açmaktadır. Özellikle, ekonomik krizin yaşandığı ülkelerde, kriz sonrası dönemde, diğer sektörlerde olduğu gibi, bankacılık sektöründe de yabancı bankaların payı artış göstermektedir.¹¹

Bilindiği üzere, 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrası bankacılık sektörüne ilişkin yeniden yapılandırma sürecine girilmesi gerekliliğini doğurmuştur. Bu nedenle sektörde üst kuruluşların daha etkin hale gelmesi ve yeni düzenlemelerin yapılması ile birlikte sektörde kontrolünün etkin bir şekilde yapılması sağlanmıştır. Tüm bu süreçlerden sonra bankacılıkta kârlılık giderek artmış bu da uluslararası sermayenin Türkiye'deki bankalara olan ilgisi arttırmıştır. Bu süreçle birlikte birçok özel sektör bankası satılmış veya yabancı şirketler ile ortaklık yapmışlardır. Örneğin, devlet bankası olan Halk Bankası'nın bir kısmı hisse senedini halka arz edilerek yerli ve yabancı yatırımcılarca bu süreçte açılmıştır. Banka bu halka arz ile karma sermayeli bankalar statüsüne girmiştir.

1.2.3.1.3 Karma Sermayeli Bankalar

Sermayeleri hem gerçek ve tüzel kişilerce, hem de kamu kurumlarınca karşılanan bankalardır. Bu sınıflandırma, sermayesinin yarısından fazlası devlete ait

¹⁰ ALTUĞ, s.6

¹¹ Mustafa ÇEKER, **Banka ve Sermaye Piyasası Hukuku**, <http://www.cu.edu.tr/insanlar/mceker/banka%20ve%20sermaye%20piyاسas%C4%B1%20hukuku/1-%20BANKA%20KAVRAMI.ppt> , (15.05.2009)

olan ve Kamu İktisadi Teşebbüsü olarak arzulanan bankaları devlet bankası olarak kabul edebiliriz. Bir bankanın özel kanunla kurulmuş olması, onun devlet bankası olması anlamına gelmez. Örneğin şu anda faaliyette bulunan T.Vakıflar Bankası, özel bir kanunla kurulmuş olmakla birlikte devlet bankası değildir.¹²

Ayrıca, tamamen Türk sermayeli olan yerli bankalarda, yabancı sermaye hareketlerinin hızlandığı son yıllarda yabancı şirketlere ortaklık kurmuşlardır. Bu bankaları bir nevi Türk ve yabancı sermayeli ortaklık yapıları ile bir nevi karma sermayeli bankalar olarak kabul etmek mümkündür.

1.2.3.2 Mevduat Kabulü Açısından

Mevduat kriteri açısından bankaları, mevduat kabul eden ve mevduat kabul etmeyen bankalar olarak ikiye ayırabiliriz. Memleketimizde, mevduat kabul eden bankalar, Bankalar Kanunu hükümlerine göre faaliyette bulunan ve faaliyet kabul izni almış bankalardır. Kalkınma ve Yatırım Bankaları ise, mevduat kabul etmemek şartıyla bazı hükümleri hariç 5411 sayılı Bankalar Kanununa tabidir. Ancak, kanun bu bankaların bankalardan ve kendi ortaklarından genel esaslar çerçevesinde sağladıkları paraların mevduat sayılmayacağını da belirtmiştir.¹³ Kısaca, gerçek ve tüzel kişilerce bankalarda hesap açarak mevduat yapabildikleri durumlarda bankaları mevduat bankaları, diğer durumdaki bankaları ise mevduat kabul edilmeyen bankalar olarak adlandırabiliriz.

1.2.3.3 Faaliyet Alanları Açısından

Bu grupta yer alan bankaları beşe ayırabiliriz. Bunlar: Emisyon Bankaları (Merkez Bankaları), İş ve Ticaret Bankaları, Ziraat ve Sanayi Bankaları, Yatırım ve Kalkınma Bankaları olarak sınıflandırmak mümkündür.

¹² AYDEMİR, s.43

¹³ AYDEMİR, s.44

Emisyon Bankaları; ülkemizin altın stokunu elinde tutan ve kontrol eden, devlet adına para basma imtiyazını elinde tutan bankalardır.¹⁴ Türkiye’de bu konuda yetkili olarak TCMB görevlendirilmiştir.

İş ve Ticaret Bankaları; genellikle 1 yıla kadar olan kısa vadeli işlemlerde mevduat toplayarak ticaret ve üretimi finanse eden ticaret bankaları, sektörde önemli yer tutmaktadır.

Ziraat ve Sanayi Bankaları; özel amaçla yönelik olarak faaliyette bulunan bankalardır. Örneğin bu gruba Ziraat Bankası tarım sektörü ve çiftçiyi destekleme, Halk Bankası orta ve küçük boy üreticileri desteklemek amacıyla kanunla kurulmuş olan bankaları göstermek mümkündür.

Yatırım ve Kalkınma Bankaları: Yatırım Bankaları; büyük hacimli işlemler yapan, başlıca iş alanlarını endüstriyel kuruluşlara uzun vadeli sabit sermaye temini ve underwriting işlemlerin oluşturduğu bankalardır. Yatırım bankaları genel anlamda tacir banka gibi çalışmakta olup, bunun yanında, şirket birleşme ve devirlerine aracılık, emtia ticareti, portföy yönetimi ve yatırım danışmanlığı, finansal kiralama, proje finansmanı, nakdi ve gayri nakdi kredi verme, şirketlere mali ve idari danışmanlık yapmak gibi hizmetleri de sunmaktadırlar.¹⁵ Kalkınma Bankaları ise; hükümet tarafından yapılan kalkınma planları çerçevesinde kalkınmada öncelikli yöre ve sektörlerle yönelik finansman sağlamak amacıyla kurulan bankalardır.¹⁶

Görüldüğü üzere, yatırım bankaları ile kalkınma bankalarının diğer bankalardan en önemli farkı, mevduat toplayamamasıdır.

1.3 Türk Bankacılık Sistemini Düzenleyen Kurum ve Kuruluşlar

BDDK kurulmadan önce, bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesinde parçalı bir yapı bulunmaktaydı. Hazine Müsteşarlığı Bankacılık Kanununun uygulanmasından, bankacılığa ilişkin ikincil düzenlemelerin

¹⁴ Osman ALTUĞ, Gülümser ÜNKAYA ve Ayten ERSOY, **Banka İşlemleri ve Muhasebesi**, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul: Evrim Yayınevi, 1996, s.16

¹⁵ Mikail ALTAN, **Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık**, 1 Baskı, İstanbul: Beta Yayın, 2001, s.52

¹⁶ TBB **Bankacılık Eğitim Sitesi** <http://www.tbb-bes.org.tr>, (27Ağustos 2009)

hazırlanmasından, yerinde denetimlerin gerçekleştirilmesinden ve bankalara yönelik idari ve cezai yaptırımların uygulanmasından sorumlu iken, TCMB’de bankaların uzaktan gözetiminden ve tasarruf mevduatını sigorta eden Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’nun (TMSF) idare ve temsilinden sorumlu tutulmuştu.

Üst kurullara ilişkin yapılan yasal düzenlemeler ile kurulların sorumluluklarına ilişkin sınırlar belirlenmiş olup, bu sayede etkin bir işleyiş ve kontrol mekanizması sektörde oluşturulması sağlanmıştır.

1.3.1 Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

1999 yılında bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesindeki parçalı yapının ortadan kaldırması ve sektöre ilişkin tek bir bağımsız denetleyici ve düzenleyici kurumun kurulması kararlaştırılmıştır. Buradaki temel amaç, düzenleme ve denetimin etkinliğinin artırılması ve bağımsız bir karar alma mekanizmasının oluşturulmasıdır. Bu gelişmelerin sonucu olarak, 4389 sayılı Bankacılık Kanunu ile Haziran 1999’da BDDK’nın kurulmasına karar verilmiş ve kurum Ağustos 2000’de faaliyetlerine başlamıştır.¹⁷

BDDK tarafından yapılan düzenlemeler ile bankacılık mevzuatı uluslararası düzenlemelere, tavsiyelere ve özellikle AB direktiflerine önemli ölçüde yaklaştırılmıştır. Banka bilançolarında şeffaflığın artırılması, Uluslararası Muhasebe Standartları’na (UMS) uyum, banka mali bünyelerinin güçlendirilmesinin yanı sıra risk tanımı ve yönetim yapısında da uluslararası uygulamaları dikkate alarak düzenlemeler yapılmıştır.¹⁸

Anlaşıyor ki, BDDK tarafından yurtdışı uygulamalar ile birlikte sektöründe görüşü alınarak yapılan çalışmalar neticesinde, bankacılık sektörüne yönelik yapılan düzenlemeler ile bankaların daha kuvvetli mali yapıya kavuşması sağlamıştır. Bu sayede bankalar ekonomik krizlere karşı hazırlıklı olmuşlardır.

¹⁷ BDDK Tanıtım Kitapçığı http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Kurum_Bilgileri/BDDK_Hakkinda/5802BDDKTanitim_Kitapciği_26_12_2008.pdf, (21Nisan 2009)

¹⁸ Ekrem KESKİN ve Diğerleri, s.45

1.3.2 Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu

Globalleşen dünya ekonomisi ile birlikte ülkeler arasındaki sermaye hareketlerinin hızlanması ile birlikte çok uluslu şirket sayısında büyük artışlar olmuştur. Bu gelişmeler her ülkede farklı olan muhasebe uygulamalarının uluslararası bazda uyumlu hale getirilmesini kaçınılmaz hale getirmiştir.

Bu doğrultuda, 2499 sayılı SPK'na 18.12.1999 tarih ve 4487 sayılı Kanunla eklenen Ek-1'inci maddesinde, denetlenmiş finansal tabloların sunumunda; finansal tabloların ihtiyaca uygun, gerçek, güvenilir, dengeli, karşılaştırılabilir ve anlaşılabilir nitelikte olmaları için ulusal muhasebe ilkelerinin gelişmesi ve benimsenmesini sağlayacak ve kamu yararı için uygulanacak ulusal muhasebe standartlarını saptamak ve yayınlamak üzere, kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu kurulmuş olup, 07.03.2002 tarihinde görevine başlamıştır.¹⁹

Ülkemizde uluslararası muhasebe ve raporlama standartlarına uyum sağlanması Türkiye Muhasebe Standartları Kurulunca (TMSK) yapılan düzenlemeler ile mümkün olmaktadır.

1.3.3 Türkiye Bankalar Birliği

1958 yılında Türkiye Bankalar Birliği (TBB) kurulmuştur olup, TBB'ne ilişkin düzenleme 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 79 uncu maddesine kapsamında belirtilmiştir. Buna göre, Türkiye'de faaliyet gösteren bütün mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları kanun hükümlerine göre, faaliyet izni aldıkları tarihten itibaren bir ay içinde birliğe üye olmak, bu statü hükümlerine uymak ve birliğin yetkili organlarının aldığı kararları uygulamak zorundadır.²⁰

17 Temmuz 2006 tarih ve 26231 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Bankalar Kurulu Kararı ile TBB'nin statüsü açıklanmıştır. TBB, Bankacılık Kanunu gereğince kurulmuş tüzel kişiliği haiz ve kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşudur.

¹⁹ TMSK, Mevzuat, **Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu'nun Kanuni Dayanağı**, http://www.tmsk.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=17&Itemid=38 (10.10.2009)

²⁰ 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, m.79

TBB'nin amacı, serbest piyasa ekonomisi ve tam rekabet ilkeleri çerçevesinde, bankacılık düzenleme ilke ve kuralları doğrultusunda bankaların hak ve menfaatlerini savunmak, bankacılık sisteminin büyümesi, sağlıklı olarak çalışması ve bankacılık mesleğinin gelişmesi, rekabet gücünün artırılması amacıyla çalışmalar yapmak, rekabetçi bir ortamın yaratılması ve haksız rekabetin önlenmesi için gerekli kararları almak/alınmasını sağlamak, uygulamak ve uygulanmasını talep etmektir.²¹

Bu kapsamda, sektörde karşılaşılan çeşitli sorunların giderilmesi amacıyla TBB bünyesinde bankaların katılımı ile çalışma grupları oluşturulmaktadır. Bu gruplar sayesinde yasa koyucu, düzenleyici kuruluşlar, denetleyici kuruluşların düzenlemeleri ve uygulamaları yaşanan sıkıntıların giderilmesi amacıyla görüş oluşturarak ilgili kurumlara öneride bulunmaktadır.

1.3.4 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Düzenleyici kuruluş olarak TCMB'ni incelediğimizde ise; 11 Haziran 1930 tarih, 1715 sayılı Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu uyarınca, Merkez Bankası'nın kurulmasına karar verilmiş ve 01 Eylül 1931 tarihinde Hükümetçe kabul edilen Banka Nizamnamesi (Ana sözleşme) 20 Eylül 1931 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmesini müteakiben TCMB'nin 03 Ekim 1931 tarihinde faaliyete geçtiğini görüyoruz.

TCMB'nin temel amacı ise; ülkenin ekonomik kalkınmasını desteklemektir. Bu amaçla reeskont oranlarını belirleyecek; para piyasasını ve paranın dolaşımını düzenleyecek; hazine işlemlerini yerine getirecek; Türk parasının değerini korumak için hükümetle ortaklaşa tüm önlemleri almak olacaktır.²²

Dünyadaki Merkez Bankalarının temel işlevleri, fiyat istikrarını sağlamak, ülke içindeki para arzı, dolayısıyla para piyasasını düzenlemekte, bankacılık sistemini yönlendiren kurum olarak ülkedeki kredi hacmini ve dağılımı ayarlamak, ülkenin altın ve döviz rezervlerini yönetmek, dış ödemeleri düzenlemek ve devletin veznedarlığını ya da mali ajanlığı işlevini yerine getirmektir. TCMB fiyat istikrarını sağlamak için

²¹ Ekrem KESKİN ve Diğerleri, s.7

²² TCMB, **Banka Hakkında, Genel Bilgiler, Tarihçe**, <http://www.tcmb.gov.tr/> (08 Haziran 2009)

uygulayacağı para politikasını ve kullanacağı para politikası araçlarını doğrudan kendisi belirler. Temel amacı ile çelişmemek kaydıyla, hükümetin büyüme ve istihdam politikalarını destekler. TCMB'nin bu görevlerin yerine getirirken başvurduğu yöntemler şunlardır; Açık piyasa işlemleri yapmak, hükümetle birlikte Türk Lirasının içte ve dışta değerini korumak için gerekli tedbirleri almak, kur değişimini belirlemek, zorunlu karşılık ve umumi disponibiliteler ile ilgili usul ve esasları belirlemek, reeskont ve avans işlemlerini yapmak, ülke altın ve döviz rezervlerini yönetmek, ödeme ve menkul kıymet transferi ve mutabakat sistemini kurmak ve bunların işlemlerini sağlamak, finansal sistemde istikrarı sağlayıcı para ve döviz piyasaları ile ilgili düzenleyici tedbirleri almak ve mali piyasaları izlemek.²³

Merkez bankaları hükümetlerden bağımsız olarak kuruluş amaçlarına göre politikalarını oluşturmak ve bu konuda kendisine düşen görevleri yerine getirerek ülke ekonomileri için gerekli tedbirleri almaları gerekmektedir. Merkez bankalarının başarıları ülkelerin ekonomik kalkınmalarının da en önemli katkısı sağlamaktadır.

1.3.5 Hazine Müsteşarlığı

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı'nın misyonu, ülkemizin kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla, ekonominin tüm aktörleriyle işbirliği içerisinde, şeffaf, hesap verebilir ve etkin bir şekilde; kamu mali varlık ve yükümlülüklerini yönetmek, ekonomik, finansal ve sektörel politikalar ile düzenlemeleri oluşturmak, uygulamak, denetlemek ve uluslararası ekonomik ilişkilerin koordinasyonunu sağlamaktır.²⁴

Hazine Müsteşarlığı'nın görevleri, ilgili kanunda şöyle düzenlenmiştir: Ekonomi politikalarının tespitine yardımcı olmak ve bu politikalar çerçevesinde hazine işlemleri, kamu finansmanı, kamu iktisadi teşebbüsleri ve devlet iştirakleri, ikili ve çok taraflı dış ekonomik ilişkiler, uluslararası ve bölgesel ekonomik ve mali kuruluşlarla ilişkiler, yabancı ülke ve kuruluşlardan borç ve hibe alınması ya da verilmesi, ülkenin finansman politikaları çerçevesinde sermaye akımlarına ilişkin düzenleme ve işlemlerin yapılması, bankacılık ve sermaye piyasası, yurt dışı müteahhitlik hizmetleri, sigorta

²³ TBB, Bankacılık Eğitim Sitesi, "**Banka Türleri** <http://www.tbb-bes.org.tr/FreeCourses/TB/start.htm> (08 Haziran 2009)

²⁴ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Misyon Vizyon ve İlkeler**. <http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymouse?NavigationTarget=navurl://a0f22e333637d0cc845bc3d088074965> (21 Ağustos 2009)

sektörü ve kambiyo rejimine ilişkin faaliyetler ile yatırım ve yatırım teşvik faaliyetlerini düzenlemek, uygulamak, uygulamanın izlenmesi ve geliştirilmesine ilişkin esasları belirlemek.²⁵ Hazine'nin görev ve işlevleri bir ülkenin tüm ekonomik ve mali yaşamını kapsayacak kadar geniştir.²⁶

Yukarıda açıklandığı gibi Hazine Müsteşarlığı ülkelerin ekonomik politikalarının oluşturulmasında ve buna yönelik düzenleme ve kontrollerin sağlanmasında en önemli kamu kuruluşudur.

1.3.6 Sermaye Piyasası Kurulu

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), 1981 yılında kurulmuş olup, yetkilerini bağımsız olarak kullanan, idari ve mali özerkliğe sahip, düzenleyici bir kamu kurumudur.

SPK'nın temel görevi, sermaye piyasanın güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışmasını, tasarruf sahiplerinin, yani yatırımcıların haklarının ve menfaatlerinin korunmasını sağlamaktır.

SPK'nın temel amaçları ise; sermaye piyasalarının işleyiş kurallarını belirlemek, fon kullanan şirketlerin belli kurallara uygun olarak piyasadan en iyi şekilde yararlanmalarını sağlamak, sermaye piyasasına yatırım yapan tasarruf sahiplerinin haklarını ve menfaatlerini korumak, piyasaların adaletli ve etkin çalışmasını sağlamaktır. SPK'nın bu hedeflere kanun, yönetmelik ve tebliğlerle düzenlemeler yaparak, piyasaların gözetim ve denetimini sağlayarak ulaşır.²⁷

Özellikle 1990 yıllarda sermaye piyasalarının gelişimi ile birlikte bankalar bu sektörde önemli rol oynamaya başlamışlardır. Gerek sermaye piyasası araçlarının ilk halka arzlarına aracılık ve ikincil piyasalarda tekrar alım ve satımı ile piyasalarda derinlik oluşturarak kamu ve özel sektör borçlanmalarında kaynak yaratarak sermaye piyasalarının gelişmesine büyük katkılar sağlamışlardır.

²⁵ TBB Bankacılık Eğitim Sitesi, **Temel Bankacılık**, <http://www.tbb-bes.org.tr/tbb/DesktopDefault.aspx?tabid=1&tabindex=0> (02 Eylül 2009)

²⁶ Mahfi EĞİLMEZ, **Hazine**, Finans Dünyası Yayınları No:3, 1996, s.16

²⁷ SPK, **SPK Hakkında**, <http://www.spk.gov.tr/indexcont.aspx?action=showpage&menuid=0&pid=0> (02 Eylül 2009)

1.3.7 Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, bankalardaki tasarruf mevduatının sigorta edilmesi ile hisseleri ve/veya yönetimi ve denetimi kendisine intikal eden bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi, yeniden yapılandırılması ve üçüncü kişilere devri ve kendisine verilen diğer işleri yapmakla görevlidir.²⁸ 1983 yılından itibaren tüzel kişiliği haiz olan Fonun idare ve temsili önce TCMB, sonra BDDK tarafından yerine getirilmiştir. 12.12.2003 tarih ve 5020 sayılı Bankalar Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun ile fonun karar organının fon kurulu olduğu ve fonun genel yönetim ve temsili ile fon kurulunca alınan kararların yürütülmesinin fon kurulu başkanına ait olduğu hükme bağlanmıştır.²⁹

²⁸ TBB, **Banka Türleri**, (Haziran 2009)

²⁹ TMSF, **Tarihçesi** http://www.tmsf.org.tr/index.cfm?fuseaction=public.dsp_menu_content&menu_id=13 (02 Eylül 2009)

2. TÜRK BANKACILIĞINDA UYGULANAN MUHASEBE SİSTEMİNE GENEL BAKIŞ

Bu bölümde, Türkiye’de faaliyette bulunan bankaların, bankacılık faaliyetlerine ilişkin işlemlerini muhasebeleştirirken uymak zorunda oldukları hukuki düzenlemeler ile bu işlemleri gerçekleştirirken bankaların dikkat edeceği banka muhasebesinin temel ilkeleri açıklanarak, bankaların düzenleyici üst kurumları tarafından muhasebeleştirmeye yönelik olarak hazırlanan düzenlemeler çerçevesinde bankaların muhasebe sistemi hakkında bilgi verilmiştir.

2.1 Banka Muhasebesine İlişkin Hukuki Düzenlemeler

Bankacılık muhasebe sistemine ilişkin Resmi Gazete’nin 1 Kasım 2005 tarih ve 25983 mükerrer sayılı nüshasında yayımlanan 5411 sayılı yeni Bankacılık Kanunu ile birlikte bankaların muhasebe sisteminde tabi oldukları durumu aşağıdaki gibi açıklamak mümkündür.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 37 maddesinde: “Bankalar, kuruluş birliklerinin ve TMSK görüşü alınmak suretiyle Kurul tarafından uluslararası standartlar esas alınarak belirlenecek usul ve esaslara uygun olarak muhasebe sistemlerinde tekdüzeni uygulamak; tüm işlemlerini gerçek mahiyetlerine uygun surette muhasebeleştirmek; finansal raporlarını bilgi edinme ihtiyacını karşılayabilecek biçim ve içerikte, anlaşılır, güvenilir ve karşılaştırılabilir, denetime, analize ve yorumlamaya elverişli, zamanında ve doğru şekilde düzenlemek zorundadır.” şeklinde belirtilmiştir.³⁰

Bankacılık işlemlerinin muhasebeleştirilmesi ve raporlanmasına yönelik olarak daha önce BDDK tarafından uygulamaya konulan tebliğler, ikisi dışında 01.11.2006 tarihinde yürürlükten kaldırılmış ve bu tebliğlerin konusunu oluşturan işlemler, TMSK tarafından yayımlanan standartlar çerçevesinde muhasebeleştirilmeye başlanmıştır. Bankaların konsolide tablolarının düzenlenmesine ve bankalarca kamuya açıklanacak finansal tablolar ile bunlara ilişkin açıklama ve dipnotlara ilişkin esaslar, TMSK

³⁰ 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, m. 37

düzenlemelerinden bağımsız olarak BDDK tarafından uygulamaya konulan spesifik tebliğlerle düzenlemiştir.³¹

01.11.2006 tarihli ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğe dayanılarak BDDK tarafından hazırlanan Tekdüzen Hesap Planı (THP) ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ, 26.01.2007 tarih ve 26415 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak 01.01.2007 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere yürürlüğe girmiştir.

Söz konusu Tebliğin 1. maddesinde THP’nin amacı; ”Tüm bankalar için muhasebeleştirme ve mali raporlama açısından tek düzeni sağlama, tek tip bilanço ve gelir tablosunun doğrudan elde edilmesi, denetim ve gözetim için gerekli olan bilgilerin doğrulanabilir ve denetlenebilir bir şekilde doğrudan ve sağlıklı olarak elde edilmesi, ekonominin izlenmesi ve yönlendirilmesi için yetkili mercilerin ihtiyaç duyduğu bilgilerle, diğer istatistiki bilgilere doğrudan ulaşılması, finansal analiz, risk analizi, verimlilik analizi gibi çeşitli analiz ve yorumlar için ihtiyaç duyulan bilgilerin standart bir şekilde elde edilmesini sağlamaktır.”³² olarak belirtilmiştir.

Ayrıca, bankalar işlemlerin kayıt usul ve esasları ile tutulması gereken defter ve belgeler, bunların saklanma süreleri vergi uygulamaları vb. konularda da, Türk Ticaret Kanunu ve Vergi Usul Kanunu (VUK) başta olmak üzere diğer yasal düzenlemeler doğrultusunda hareket etmektedirler.

2.2 Banka Muhasebesinin Temel İlkeleri

Bankalarda muhasebe kayıtlarının tesis edilmesinde ve bu bilgilerin bankalara ilişkin açıklanacak raporlarda kullanılmasını sağlamak amacıyla uyulacak kurallar muhasebe ilkeleridir.

³¹ Mesut YILDIRIM, **Banka Muhasebesi**, TBB, Yayın No:258, İstanbul: 2008, s.42

³² BDDK, **Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerinin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik**, 26.01.2007 tarih ve 26415 sayılı Resmi Gazetede Yayımlanmıştır.

İktisadi analizlerde olduğu gibi, muhasebe veri ve raporlarının muhasebeyle ilgili taraflara aynı derecede yarar ve güvenilirlik sağlayabilmesi, onların muhasebe kavram ve ilkelerine uygun şekilde yapılmasına ve hazırlanmasına bağlıdır. Dolayısıyla muhasebe kavram ve ilkeleri, uyulması gerekli temel esaslar olarak büyük önem taşırlar.³³

Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine (MUY) göre bankalarda da kural olarak kabul edilen muhasebesinin temel kavramları; süreklilik, dönemsellik ve tahakkuk esası, tutarlılık, sosyal sorumluluk, kişilik, parayla ölçülme, maliyet esası, tarafsızlık ve güvenilir belge, ihtiyatlık, özün önceliği olarak kabul edilir. MUY'un temel muhasebe ilkeleri başlıklı 4. maddesinde de belirtildiği üzere; bankalarca muhasebe politikalarının seçimi ve uygulanmasında banka muhasebesinin temel ilkelerinin kullanılması zorunludur.³⁴

Buna göre, aşağıda Türk bankacılığında uygulanan muhasebe ilkelerini kısaca açıklarsak:

- **Süreklilik İlkesi:** Faaliyetlerin herhangi bir zaman sınırlamasına tabi olmaksızın sürdürüleceği ve faaliyetlerin sona erdirilmesi veya ölçeğin sınırlandırılması eğilimi ya da gereksiniminin bulunmadığı varsayımını ifade eder.
- **Dönemsellik İlkesi ve Tahakkuk Esası:** Dönemsellik ilkesi, süreklilik varsayımı altında sınırsız kabul edilen faaliyet ömrünün, belirli dönemlere bölünmesi ve her dönemin faaliyet sonuçlarının diğer dönemlerden bağımsız olarak saptanması gereğini ifade eder.

Gelir ve giderlerin tahakkuk esasına göre muhasebeleştirilmesi, gelir doğurucu işlemlerin ve karların aynı döneme ait maliyet, gider ve zararlarla doğrudan ilişkilendirilmesi bu ilkenin gereğidir.

³³ Nihat KÜÇÜKSAVAŞ, **Genel Muhasebe İlkeler ve Uygulaması**, Genişletilmiş 5. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1995, s. 9

³⁴ Mehmet Hasan EKEN ve Hüseyin SELİMLER, **Banka Muhasebesi**, İlk Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 2004, s.5

- **Tutarlık İlkesi:** Muhasebe uygulamaları için seçilen muhasebe politikalarının, mali durumun, faaliyet sonuçlarının ve bunlara ilişkin yorumların karşılaştırılabilirliğinin sağlanması bakımından, birbirini izleyen dönemlerde değiştirilmeden uygulanmasını gereğini ifade eder.

- **Sosyal Sorumluluk İlkesi:** Muhasebe uygulamalarının yürütülmesinde ve mali tabloların düzenlenmesi ile sunulmasında, kamuyu aydınlatma anlamında tüm toplumun çıkarlarının gözetilmesi ve muhasebenin işlevini yerine getirmesi konusunda yöneticilerin görevlerini dürüst, adil ve tarafsız olarak yapmaları gereğini ifade eder.

- **Kişilik İlkesi:** Bankanın, ortaklarından, yöneticilerinden, personelinden ve diğer ilgililerden ayrı bir kişiye sahip olduğunu ve muhasebe işlemlerinin sadece bu kişilik adına yürütülmesi gerektiğini ifade eder.

- **Parayla Ölçülme İlkesi:** Parayla ölçülebilen iktisadi olay ve işlemlerin muhasebeye ortak bir ölçü ile yansıtılmasını ifade eder.

- **Maliyet Esası İlkesi:** Nakit ve alacaklar dışında bir varlığın, bir bedel karşılığında elde edilmesi aşamasında oluşan maliyet değeri üzerinden kaydedilmesi gereğini ifade eder.

- **Tarafsızlık ve Güvenilir Belge İlkesi:** Muhasebe kayıtlarının, gerçek durumu yansıtan ve usulüne uygun olarak düzenlenmiş güvenilir belgelere dayandırılması ve muhasebe kayıtlarına esas alınacak yöntemlerin seçilmesinde yansız ve önyargısız davranılması gereğini ifade eder.

Muhasebe kayıtlarının güvenilir belgelere dayandırılması esastır. İşleme esas olan hususun, bir tespite dayanması durumunda, söz konusu tespitin yazılı bir belge olarak muhasebe işleminin dayanağını oluşturmasını teminen muhafazası, işlemin denetlenmesinin ve doğrulanmasının sağlanması bakımından gereklidir.

- **İhtiyatlık İlkesi:** Karar alma ve uygulamada, belirsizlik ortamında öngörülebilir bulunmak için gereken düzeyde temkinli ve tedbirli olmayı ifade eder.

- **Özün Önceliği İlkesi:** İşlemlerin ve iktisadi olayların muhasebeleştirilmesi ile buna ilişkin değerlendirmelerin yapılmasında, yalnızca hukuki biçimin değil öncelikle ekonomik değer anlamında gerçek içeriğin esas alınması gereğini ifade eder.³⁵

Ancak, TMSK, Türkiye Muhasebe Standartları'nın (TMS) oluşturulmasında esas alınacak genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri, standartlarının oluşturulmasında benimsediği amaç ve kavramlar TMS kavramsal çerçevesinde açıklanmıştır. Buna göre hazırlanan TMS kavramsal çerçevede muhasebe ilkelerinin varsayımlar olarak düzenlendiği ve BDDK'nın 1 sayılı MUY'da belirtilen ilkelere ilave olarak anlaşılabilirlik, ihtiyaca uygunluk ve önemlilik, güvenilirlik ve doğru bir şekilde gösterim, güvenilirlik ve tam açıklama, karşılaştırılabilirlik, dürüst gösterim gibi ilkelerin benimsendiği görülmekte olup, bu ilkelere aşağıda ayrıca açıklanmıştır:

- **Anlaşılabilirlik İlkesi:** Finansal tablolarda yer alan bilgilerin taşınması gereken önemli bir özellik kullanıcılar tarafından tam olarak anlaşılabilir olmalarıdır. Bu konuda, kullanıcıların işletmenin iş kolu ve ekonomik faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olduğu, muhasebeden anladığı, bilgileri de makul seviyede bir dikkatle incelediği varsayılır.

- **İhtiyaca Uygunluk ve Önemlilik:** Bilginin uygunluğu onun özelliğinden ve önemliliğinden etkilenir. Bazı durumlarda bilginin özelliği tek başına uygunluğunu belirlemek için yeterli olabilir. Örneğin, yeni bir faaliyet alanının raporlanması, raporlama dönemindeki yeni faaliyetin sonuçlarının rakam olarak önemli olup olmamasına bakılmaksızın işletmenin karşı karşıya olduğu risklerin ve meydana gelecek olan fırsatların belirlenmesinde etkili olabilir.

Eğer bir bilginin verilmemesi ya da yanlış verilmesi finansal tabloları kullanarak ekonomik kararlarını verecek olan kullanıcıları etkileyebilecekse, o bilgi önemliliğe sahip bir bilgidir. Bilginin eksikliği veya yanlışlığı durumlarında önemlilik hususunun olup olmadığına karar vermek için bilgi verilmeyen kalemin ya da hatalı

³⁵ BDDK, **Muhasebe Uygulama Yönetmeliği**, (22.06.2002 tarih ve 24793 Mükerrer Sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanmıştır.)

verilen kalemin büyüklüğüne bakmak gerekir. Bu nedenle, önemlilik, bilginin faydalı olması için öncelikle taşınması gereken niteliksel bir özellik olmaktan ziyade, bir ayırım ya da ayırıştırma noktasını gösterir.

- **Güvenirlilik ve Doğru Bir Şekilde Gösterim İlkesi:** Bilginin güvenilir olması için açıklamayı amaçladığı ya da makul bir şekilde açıklamış olduğunun beklendiği işlemleri ve diğer olayları doğru bir şekilde göstermesi gerekir. Bilgilerin çoğu amaçladığı açıklamayı doğru bir şekilde yapmaktan uzak olma riski ile karşı karşıyadır.

- **Güvenirlilik ve Tam Açıklama İlkesi:** Finansal tablolardaki bilgilerin güvenilir olması için önemlilik ve maliyet sınırları içinde bütünü kavraması yani tam olması gerekir. Bilginin bir kısmının dahil edilmemesi bilginin tamamının yanlış veya yanıltıcı olmasına bu nedenle de güvenirlilik ve uygunluk özelliğini kaybetmesine yol açar.

- **Karşılaştırılabilirlik İlkesi:** Kullanıcılar işletmenin finansal durumunu, faaliyet sonuçlarını ve finansal durumundaki değişimleri zaman içerisinde karşılaştırmak istedikleri için finansal tablolar aynı bilgileri önceki dönemler için de göstermelidirler.

- **Dürüst Gösterim:** Finansal tabloların bir işletmenin finansal durumunu, faaliyet sonuçlarını ve finansal durumundaki değişimleri doğru ve dürüst olarak yansıttığı veya dürüst bir şekilde gösterdiği sıkça belirtilen bir husustur.³⁶

Görülüyor ki, TMSK tarafından hazırlanan muhasebe ilkeleri daha önce gerek Türkiye’de kabul görmüş muhasebe ilkelerine ve gerekse BDDK’nın düzenlemelerinde yer alan muhasebe ilkelerini aynen kabul etmekte ve özellikle güvenirlilik ilkesinin üstünde çokça durarak bu ilkeyi ön plana çıkardığı gözlemlenmektedir.

³⁶ TMSK, Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve, http://www.tmsk.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=126&Itemid=69, s. 12-13-14, (03.12. 2009)

2.3 Bankalarda Muhasebe Yapısı

Bankaların faaliyet konularının çok değişik alanları kapsaması ve ayrı bir uzmanlık gerektiren sektör olması nedeniyle, muhasebe kayıtlarının tesis edilmesinde ve raporlamasında uyulması gereken muhasebe kuralları ve standartlar düzenleyici kuruluşlar tarafından belirlenmiştir. Bankalar muhasebenin amacını ve fonksiyonlarına uygun olarak muhasebe sistemlerini kurması gereklidir.

Banka muhasebesi, banka işletmelerinin hesap ve defter sistemlerini ve bunların uygulama biçimini inceleyen bir ihtisas muhasebesidir. Bankaların esas faaliyetlerini para ve kıymetli evrak hareketleri ile kredi işlemleri oluşturmaktadır.³⁷ Muhasebe sadece geçmiş işlemler hakkında değil, ileride yapılacak işlemlerin muhtemel sonuçları hakkında aydınlatıcı bilgiler sağlar.³⁸

Bankalar Kanunu'nun konuya ilişkin 37. maddesinde; "Bankalar kuruluş birliklerinin ve Türkiye Muhasebe Standartları Kurulunun görüşü alınmak suretiyle Kurul tarafından uluslararası standartlar esas alınarak belirlenecek usul ve esaslara uygun olarak muhasebe sistemlerinde tekdüzeni uygulamak, tüm işlemlerini gerçek mahiyetlerine uygun surette muhasebeleştirmek, finansal raporlarını bilgi edinme ihtiyacını karşılayabilecek biçim ve içerikte, anlaşılır, güvenilir ve karşılaştırılabilir, denetime, analize ve yorumlamaya elverişli, zamanında ve doğru şekilde düzenlemek zorundadır.

Bankalar, kanuni ve yardımcı defter ve kayıtlarını, şubeleri, yurt içi ve yurt dışındaki muhabirleri ile hesap mutabakatını sağlamadan bilançolarını kapatamazlar. Yayımlanan finansal tabloların gerçeğe aykırı olduğunun tespiti halinde Kurul gerekli tedbirleri almaya yetkilidir." şeklinde belirtilmiştir.

Banka muhasebesi, diğer işletmeler muhasebesine göre daha açık ve kolay anlaşılır. Çünkü banka işlemleri para ve parayı temsil eden değerlerle sermaye

³⁷ Osman ALTUĞ ve Gülümser ÜNKAYA, **Banka İşlemleri ve Muhasebesi**, İstanbul: T.C. Marmara Üniversitesi Muhasebe Araştırma ve Uygulama Merkezi –Yayın No.91.2, 1991, s.21

³⁸ G. Mahir BAYYURDOĞLU ve O.Haluk SOLAK, **Bankacılar İçin Banka Muhasebesi**, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları., 1999, s.2

hareketlerini kapsar ve bunlar biçim değiştirilmeden sadece para hareketleriyle, belli rakamlarla gösterilir. Bununla birlikte banka muhasebesinin kapsamı ve detayı geniştir.

Bankalar, özkaynak ve yabancı kaynaklardan sağladıkları fonları, kredi olarak kişi veya işletmelere kullanır ve daha sonra bu fonları alacaklı sıfatıyla tekrar tahsil ederek dönüşüm meydana getirirler. Genellikle bu işlemlerin muhasebesi, borçlar ile alacakların izlenmesi ve kayıtlarının yapılmasıdır.

Muhasebe sistemi, mali nitelikteki olayların belgelendirilmesi, ticari defter kayıtlarının yapılması, belli dönemler itibarıyla sonuçların hesaplanması, yorumlanması ve ilgililerin kullanımına sunulması yönlerinden bakıldığında, finansal muhasebe - maliyet muhasebesi – yönetim muhasebesi bölümlerinden oluşmaktadır.³⁹

Banka muhasebesinde bazı işlemler diğer şirketler muhasebesine göre farklılık göstermez. Örneğin, bankanın bir gayrimenkul satın alması, diğer işletmelerdeki gibi muhasebeleştirilir. Banka muhasebesini diğer muhasebelerden ayıran özellikler şöyle sıralanabilir.

— Muhasebe işlemleri servislerde yapılır.

— Kayıtlar çift tutulur.

— Genel müdürlük ile şubeler muhasebesi genel olarak ayrıdır ve özellikler arz eder.

— Nazım hesaplar geniş olarak kullanılır.⁴⁰

Görüldüğü üzere, bankalar muhasebe sistemini oluştururken bankalar kanunu ile bu kanun hükümleri uyarınca muhasebeleştirme ve raporlamaya ilişkin uygulamalarında TMSK'nın belirlediği TMS'ye muhasebe kayıtlarının oluşturulmasında ise BDDK'nın çıkarmış olduğu THP'ye uymak zorundadırlar.

³⁹ Hanifi AYBOĞA, **Muhasebe Hukuk İlişkisi**, Mali Çözüm Dergisi Sayı 68, Temmuz-Ağustos- Eylül 2004, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/68MaliCozum/03%20hanifi%20ayboga.pdf>, (20 Haziran 2009)

⁴⁰ Mehmet TAKAN, **Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001, s.152-153

2.3.1 Hesap Kavramı ve İşleyişi

Hesap, aynı tür işlemlerin üzerinde toplandığı çizelgedir. Şekil itibariyle bilanço gibi T şeklindedir. Hesabın sol tarafına borçlu taraf, sağ tarafına alacaklı taraf denir.⁴¹

İşletmelerin faaliyet alanlarına göre yaptıkları işlemler hesaplar aracılığı ile muhasebe defterlerine kayıt olunur.

Hesabın Açılması: Hesabın niteliğine göre, borçlu ya da alacaklı tarafına ilk kez bir işlemin kaydedilerek kullanılmaya başlanmasıdır. Bir işlemin hesabın borçlu (sol) tarafına yazılmasına hesabın borçlandırılması, alacaklı (sağ) tarafına yazılmasına da hesabın alacaklandırılması denir.

Hesabın Kalan (Bakiye) Vermesi: Bu deyim, hesabın iki yanının toplamaları arasında fark olmasını ifade eder. Borç tarafı toplamı, alacak tarafı toplamından büyük olan hesaplar borç kalanı verirler ve bilançonun aktifini oluştururlar. Alacak tarafı toplamı, borç tarafı toplamından büyük olan hesaplar ise alacak kalanı verirler ve bilançonun pasifini oluştururlar. Borç kalanı (bakiyesi) veren hesaplara “aktif karakterli”, alacak kalanı (bakiyesi) veren hesaplara da “pasif karakterli” hesaplar da denilmektedir.

Hesapların İşleyişi: İşletmede yapılan bir işlemin önce para ile ifade edilebilir nitelikte olup olmadığına bakılır. Sonra para ile ifade edilebilen işlemlerin niteliği araştırılır. İşlemin kaydedileceği hesaplar bu araştırmanın sonucuna göre belirlenir.

Hesabın bir tarafına yapılan kayıt, o hesabın temsil ettiği varlık, kaynak, gelir ya da giderdeki artışı, diğer tarafına yapılan kayıt da azalışı temsil eder. Artış ve azalışların hesabın hangi tarafına yazılacağı o hesabın niteliğine göre belirlenir.

Bilanço temel denkleminde, varlıkların eşitliğin sol yanında, kaynakların ise sağ yanında yer aldığı belirtilmiştir. Bu eşitliğin konumuna uygun olarak “varlıklardaki artış için ilgili varlık hesabı borçlandırılır” yani hesabın sol tarafına kayıt yapılır. Buna

⁴¹ T.C. Ziraat Bankası A.Ş. Eğitim Daire Başkanlığı, **Banka Muhasebesi Eğitimi Programı Katılımcı Kitabı**, Ankara: 2006, s.11

karışık “kaynaklardaki artış için ilgili kaynak hesabı alacaklandırılır” yani hesabın sağ tarafına kayıt yapılır. Bunun gibi sermayede artış sonucunu veren “gelir doğurucu işlemlerde ilgili gelir hesabı alacaklandırılır”. Sermayede azalış sonucunu veren “gider doğurucu işlemlerde ise ilgili gider hesabı borçlandırılır”.⁴²

Her bir işlemlerin hesaplarına kaydedilmesinde bir hesaba borç, diğer hesaba alacak verilmesi suretiyle muhasebeleştirilmektedir.

2.3.2 Muhasebe Kayıt Sistemi ve Defter Düzeni

Bankalar, bankacılık sisteminin bağlı olduğu hukuksal düzenlemede belirtildiği üzere, Bankacılık Kanunu'nun 37. maddesi çerçevesinde, TMSK'nın görüşü alınarak, BDDK tarafından uluslararası standartlara uygun olarak belirlenen muhasebe kayıt sistemini oluşturdular.

Bir işletmenin faaliyet ve sonuçları ile doğrudan ilgili olan kesim sadece o işletmenin sahip veya ortakları değildir. İşletmelerle doğrudan ilgili olan işletme sahip veya ortaklarının yanı sıra o işletme ile ticari, mali ve ekonomik ilişkiler kuran işletmeler veya toplum bireyleri, kredi, finans veya yatırım kuruluşları ile çeşitli kurum ve kuruluşlar işletmenin faaliyet ve sonuçları ile ilgilenmekte ve bu konuda sağlıklı ve güvenilir bilgi sahibi olmak istemektedirler. İşletmelerin faaliyet ve sonuçları konusunda bilgi kaynağı ise o işletmenin muhasebe kayıt ve belgeleri ile bunlara dayanılarak hazırlanmış mali tablolarıdır.⁴³

Bankalarda muhasebe fişleri diğer işletmelerde olduğu gibi kasa ve mahsup olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Fişler serviste gerekli diğer evrak ile birlikte hazırlanır. Kombine olarak tertip edilen mahsup fişlerinin karşılıklı hesapları ayrı olarak ihtiyaca yetecek şekilde hazırlanmasına dikkat edilir. Servislerde kombine olarak hazırlanan mahsup fişleri genellikle tek taraflı olur. Borç ve alacaklı hesapları karşılıklı kapsayan bir mahsup fişi yerine biri borçlu, diğeri alacaklı hesap için iki ayrı mahsup fişi düzenlenir. Mahsup fişlerinde hesapların tek taraflı olarak yazılması, yardımcı defterlere

⁴² TCZB, **Banka Muhasebesi Eğitimi Programı Katılımcı Kitabı**, s.11

⁴³ Remzi ÖRTEN, **Tekdüzen Hesap Planı ve Hesapların Açıklanması**, Ankara: Gazi Kitap Evi, 2001, s.2

yapılacak kayıtlarda ve hesapların günlük toplamlarına dayanak günlük mizan ve durum cetvellerinin hazırlanmasında büyük fayda sağlar.⁴⁴

Bankalar muhasebesinin özellikleri incelediğimizde;

1. Muhasebeleştirme işlemi servislerde yapılır.
2. Ticari bankalarda kayıtlar çift tutulur. (dublörlü)
3. Genel Müdürlük ve şubelerin muhasebeleri ayrı ayrı tutulur ve bazı özellikleri vardır.

4. Muhasebede tek cins hesap planı uygulanır.

5. Nazım hesaplar çok sık kullanılır.

6. Kambiyo hesapları iki ayrı değer üzerinden hesaplanır.⁴⁵

Ayrıca, 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmeliği faaliyetlerin muhasebeleştirilmesine ilişkin 4. maddesinde “Bankalar, faaliyetlerini bu Yönetmelik ve Kurulca çıkarılacak tebliğlere göre muhasebeleştirir. Faaliyetlerin, 16.01.2005 tarihli ve 25702 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan TMSK’nın 1 sıra No’lu Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve Hakkında Tebliğ hükümleri çerçevesinde Türkiye Muhasebe Standartlarına uygun olarak muhasebeleştirilmesi esastır. Ancak, bağlı ortaklık, birlikte kontrol edilen ortaklık ve iştiraklerin muhasebeleştirilmesi ve konsolide finansal tablolar, kamuya açıklanacak finansal tablolar ile bunlara ilişkin açıklama ve dipnotların düzenlenmesine ilişkin usul ve esaslar Kurulca çıkarılacak tebliğler ile belirlenir.” şeklinde belirtilmiştir.

Yukarıdaki anlatımlarda da görüldüğü üzere; banka muhasebe kayıtlarının oluşturulmasında işlemlerin belge ve bilgilere dayandırılması ve buna göre kayıt düzeninin sağlanması gerekmektedir. Örnek olarak, bankaların hazine ihalelerinden almış oldukları Devlet İç Borçlanma Senetlerinin (DİBS) muhasebeleştirilmesinde,

⁴⁴ ALTUĞ, s.46

⁴⁵ Ayşe Ümit GÖKDENİZ, **Muhasebe Standartları (Uluslararası Muhasebe Standartları, Avrupa Birliği Dördüncü Yönergesi, Sermaye Piyasası Kurulu Standartları ve Maliye Bakanlığı Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği 1, 2, 3 Kapsamında Düzenlenen Standartlar**, İstanbul M.Ü Muhasebe Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını No:1, 1995, s.34

TCMB sisteminden alınan ihale sonuç belgesine göre muhasebe kayıtlarının oluşturulması ve bu kıymetlerin değerlemelerinde ise ilgili kıymetin bankacılık sistemlerinde hesaplanan iç verim bilgilerinin kullanılması gösterilebilir.

2.3.3 Çift Taraflı Kayıt Sistemi

Her mali nitelikteki işlemin karşılıklı olarak en az iki muhasebe hesabına kaydedilmesi yoluyla, borçlu ve alacaklı hesap ya da hesaplara ait tutarların eşitliği ilkesine dayanan kayıt yöntemine, çift taraflı kayıt yöntemi denir. Bu yöntemde; her mali nitelikteki işlem, hesaplardan en az birini borçlandırmak ve en az birini alacaklandırmak koşulu ile muhasebeleştirilir. Borçlandırılan hesap ya da hesapların tutarları ile alacaklandırılan hesap ya da hesaplar eşit olmalıdır. Çift taraflı kayıt yönteminde, işletmede meydana gelen mali nitelikteki işlemlerin iki ayrı yönü incelenerek kayıtlara alınır.⁴⁶

Çift taraflı kayıt yönteminde hesaplar karşılıklı çalıştığından her işlemin niteliği incelendikten sonra aşağıda belirtilen biçimlerden birine göre hesaplara kayıt yapılır.

- Bir hesaba borç kaydı, diğer hesaba alacak kaydı yapılır.
- Birden fazla hesaba borç kaydı, bir hesaba alacak kaydı yapılır.
- Birden fazla hesap borçlanır, birden fazla hesap alacaklanır.⁴⁷

Görüldüğü üzere, muhasebede bir kayıt oluşturulurken muhakkak çift taraflı kayıt tesis edilmesi gerekir. Aksi takdirde işlemlerin tek taraflı defterle işlenmesi işlemler dengesiz, sonuçları ise anlamsız olacaktır.

2.3.4 Bilanço Temel Eşitliği

BDDK'nın 22.06.2002 tarih ve 24793 sayılı Resmi Gazete yayımlanan MUY'da "Bilanço, bankanın belirli bir tarihteki iktisadi ve mali durumunu yansıtan, varlıklarını, borçlarını ve özkaynaklarını, aktif ve pasif hesaplar şekline göre gerçeği uygun ve doğru bir biçimde gösteren tablodur."

⁴⁶ Gürbüz GÖKÇEN, **Genel Muhasebe İlkeler ve Tekzüden Hesap Planı Uygulamaları**, 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayın, 2009, s.16

⁴⁷ Yüksel Koç YALKIN, **Bankacılar için Genel Muhasebe Teori ve Uygulama**, 8. Baskı, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları No:360, 2000, s.59

Bilanço ilkelerinin amacı ise; sermaye koyan veya sonradan kendilerine ait kârı işletmede bırakan sahip ve hissedarlar ile alacaklıların işletmeye sağladıkları kaynaklar ve bunlarla elde edilen varlıkların muhasebe kayıt, hesap ve tabloları anlamlı bir şekilde tespit edilmesi ve gösterilmesi yoluyla, belli bir tarihte işletmenin mali durumunun açıklıkla ve ilgililer için gerçeğe uygun olarak yansıtılmasıdır.⁴⁸

İşletmelerin üretim faaliyetinde bulunabilmeleri için bazı varlıklara sahip olmaları gerekir. Muhasebede, işletmelerin sahip olmuş oldukları varlıklar “aktifler” olarak adlandırılır. Bu varlıkların elde edilmesinde de başka kişilerin işletmeden alacak hakkı doğar. Muhasebede, işletme üzerindeki bu talep haklarına “pasifler” denir.⁴⁹

İşletmelere ait yapılan tüm işlemlerin aktif ve pasife çift taraflı kayıt esasına göre kayıt edilmesi sayesinde borç tarafları ve alacak tarafları toplamları eşit olan hesapların özet bir tablo olan bilançoya aktarılması sonucu, bu eşitlik bilançoda da korunur ve karşımıza aşağıda gösterilen bilanço temel eşitliği çıkar.

İşletmenin varlığının mevcutlar ve alacaklardan oluştuğunu belirtirsek, bilançonun temel eşitliğini de, “Mevcutlar + Alacaklar (AKTİF) = Borçlar + Öz Sermaye (PASİF)” şeklinde gösterilir.

2.4 Bankalar Tekdüzen Muhasebe Sistemi

Bankaların tek düzen muhasebe sistemi kurmasına yönelik olarak BDDK'nın çıkarmış olduğu Tek Hesap Planı Hakkında Tebliğde; “Tüm bankalar için muhasebeleştirme ve mali raporlama açısından tekdüzeni sağlama, tek tip bilanço ve gelir tablosunun doğrudan elde edilmesi, denetim ve gözetim için gerekli olan bilgilerin doğrulanabilir ve denetlenebilir bir şekilde doğrudan ve sağlıklı olarak elde edilmesi, ekonominin izlenmesi ve yönlendirilmesi için yetkili mercilerin ihtiyaç duyduğu bilgilerle, diğer istatistiki bilgilere doğrudan ulaşılması, finansal analiz, risk analizi, verimlilik analizi gibi çeşitli analiz ve yorumlar için ihtiyaç duyulan bilgilerin standart

⁴⁸ İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, **Muhasebenin Temel Kavramları ve Tek Düzen Hesap Planı** <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/yayinlar/MevzuatSerisi/Mevzuat2/tekdüzen.pdf> İstanbul: 2005 s.22 (23 Temmuz 2009)

⁴⁹ KÜÇÜKSAVAŞ, s.27

bir şekilde elde edilmesini sağlamaktır”⁵⁰ şeklinde düzenleme yapmıştır. Bu doğrultuda Türkiye’de faaliyette bulunan tüm bankaların tekdüzen muhasebe sistemini oluşturması sağlanmıştır.

2.4.1 Hesap Çerçevesi

Bankalarda kullanılan tekdüzen hesap çerçevesi, aşağıda belirtilen 10 gruptan oluşur;

- 0 DÖNEN DEĞERLER
- 1 KREDİLER
- 2 YATIRIM AMAÇLI DEĞERLER VE DİĞER AKTİFLER
- 3 MEVDUAT VE DİĞER YABANCI KAYNAKLAR
- 4 ÖZKAYNAKLAR
- 5 FAİZ GELİRLERİ
- 6 FAİZ GİDERLERİ
- 7 FAİZ DIŞI GELİRLER
- 8 FAİZ DIŞI GİDERLER
- 9 NAZIM HESAPLAR

Yukarıda grup şeklinde belirtilen hesapların aktif ve pasif karakter ilişkin ayırımı Tablo 2.1 ’de ayrıca gösterilmiştir.

Her grup içerisinde yer alan hesaplar, Türk parası ve yabancı para olarak ikiye ayrılmıştır. Yabancı para olarak belirtilen hesaplar, bankanın yabancı para işlemlerden doğan tutarların kaydedildiği hesaplardır. Bu hesaplardaki yabancı para bakiyeler, dönem sonlarında değerlemeye tabi tutularak ilgili hesaplara intikal ettirilir. Yabancı para hesaplardan ve işlemlerden sağlanan yabancı para faiz, komisyon ve gelirler, işlem tarihindeki kurdan Türk parasına çevrilir ve ilgili yabancı para kâr/zarar hesaplarına

⁵⁰ BDDK, **Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ**, (26.01.2007 tarih ve 26415 Mükerrer Sayılı Resmi Gazete’de Yayımlanmıştır.)

kaydedilir. Yukarıda belirtilen gelirler yabancı para yerine Türk parası üzerinden tahsil edilse bile, yine ilgili yabancı para kâr-zarar hesaplarına kaydedilir.⁵¹

2.4.2 Tekdüzen Hesap Planının Özellikleri

THP Türkiye’de halen faaliyetlerini sürdüren tüm bankaların ihtiyacına mümkün olan en üst düzeyde cevap verecek şekilde hazırlanmıştır. Buna rağmen, bankaların fonksiyonları ve türleri açısından göstermekte oldukları büyük farklılıklardan dolayı bazı hesapların detayına girilmemiştir. Bu hesapların detayı, ilgili bankalarca, ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde, muhasebe ilke ve esaslarına aykırı olmamak kaydıyla kendileri tarafından oluşturulacaktır.

THP’nin hazırlanmasında göz önünde tutulan en önemli özelliklerden biri de gözetim sistemi ve istatistiki amaçlarla bankalardan elde edilecek bilgilerin hepsinin THP’ye konmamasıdır. Bu yöntem THP’yi pratik ve uygulanabilir hale getirmektedir. Bununla beraber, bankalardan elde edilecek bilgilerin sağlığı ve doğruluğu açısından, THP’den üretilmeyen bilgileri elde etmek için bankalara veri tabanı oluşturmaları hususu önerilmektedir. Bankalar, denetim ve gözetime yetkili kuruluşlara gönderecekleri raporlama paketinde, THP’den üretilmeyecekleri bilgileri, veri tabanından kolaylıkla üretebileceklerdir.⁵² Türkiye’de diğer işletmeler ile bankaların uyguladığı muhasebe yapısı aynı olmakla birlikte kullandıkları THP ’de farklılık olmaktadır.

2.4.2.1 Tekdüzen Hesap Planı Numaralama Sistemi

THP ’de hesap numaralama sistemi şöyledir:

1	2	3	4	5	6	7	8
<hr/>							
A	B	C	D	E	F	G	H

⁵¹ BDDK, **Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ**, (22.06.2002 tarih ve 24793 Mükerrer Sayılı Resmi Gazete’de Yayımlanmıştır.)

⁵² ALTUĞ, ÜNKAYA ve ERSOY, s.59

- A - Grup numarasını tanımlar,
- BC - Defterikebir hesap numarasını tanımlar,
- DE - Yardımcı hesap numarasını tanımlar,
- F - Alt hesap numarasını tanımlar,
- GH - Fer'i hesap numarasını tanımlar,

Buna göre, soldan bir ana grup hesabını, iki ve üç defterikebir hesabını, dört ve beş yardımcı hesabı, altı alt hesabı, yedi veya sekiz fer'i hesabı ifade eder. Fer'i hesapların açılması bankalara bırakılmıştır.

Örneğin: 5800201 hesap numarasının ayrıntısını incelediğimizde;
5 –“Faiz Gelirleri” grubunu,
580 – “Menkul Değerlerden Alınan Faizler” defteri kebir hesabını,
58002 – “Satılmaya Hazır Menkul Değerlerden” yardımcı hesabını,
580020 – “Bonolardan” alt hesabını,
5800201 – “Bonolardan Alım/Satım ”fer'i hesabını gösterir.

THP 'de Türk Lirası (TL) ve Yabancı Para (YP) işlemler için çalışan hesaplar defterikebir seviyesinde ayrılmıştır. Defteri kebir hesaplarının son hanesi çift numaralı ise Türk parası, tek numaralı ise yabancı para ile çalışan hesapları ifade eder. Örneğin : 222– Diğer Faiz ve Gelir Reeskontları–Türk Parası (TP), 223 – Diğer Faiz ve Gelir Reeskontları–YP verilebilir.

THP 'de bankalar BDDK 'nın izni olmaksızın defteri kebir hesabı seviyesinde hesap açamazlar. THP detayı verilmeyen hesaplarda, bankalar yardımcı ve alt hesap açabilirler. Bankalar, THP ihtiyaçları doğrultusunda fer'i hesap açmakta serbesttirler.

2.4.2.2 Tekdüzen Hesap Planında Hesapların Gruplandırılması

Herhangi bir şahsa veya kıymete ait borç ve alacaklarla, bu borç ve alacakların miktar itibariyle uğrayacağı değişiklikleri gösteren kayıtlara hesap denir. Hesaplar, kullanım özelliklerine göre Tablo: 2.1 'deki gibi gruplandırılır.

Tablo 2.1 THP 'de Yer Alan Hesap Gruplarının Aktif-Pasif Nitelikleri

AKTİF HESAPLAR	PASİF HESAPLAR
(0) DÖNEN DEĞERLER	
(1) KREDİLER	(3) MEVDUAT VE DİĞER YABANCI DEĞERLER
(2)YATIRIM AMAÇLI DEĞERLER VE DİĞER AKTİFLER	(4) ÖZKAYNAKLAR
(6) FAİZ GİDERLERİ	(5) FAİZ GELİRLERİ
(8) FAİZ DIŞI GİDERLER	(7) FAİZ DIŞI GELİRLER
(9) BİLANÇO DIŞI HESAPLAR	(9) BİLANÇO DIŞI HESAPLAR

Kaynak: Mesut YILDIRIM, s.42⁵³

Yukarıda yapılan açıklamalar dâhilinde hesap grupları itibariyle, hesapların çalışma prensiplerini aşağıdaki Tablo 2.2 'deki gibi özetlemek mümkündür.

Tablo 2.2 Bilanço ve Gelir Tablosu Hesaplarının Çalışma Prensipleri

	İlk Kayıt	Artış	Azalış	Bakiye
Bilanço Hesapları				
Aktif Hesaplar	Borç	Borç	Alacak	Borç
Pasif Hesaplar	Alacak	Alacak	Borç	Alacak
Gelir Tablosu Hesapları				
Gelir Hesapları	Alacak	Alacak	Borç	Alacak
Gider Hesapları	Borç	Borç	Alacak	Borç
Nazım Hesaplar	Karşılıklı çalışır			

Kaynak: TCZB, Banka Muhasebesi Eğitimi Programı Katılımcı Kitabı,⁵⁴

Aktif (Varlık) Hesapları: İlk kayıt borçtur. Borç kalan verirler veya kalan vermezler.

Pasif (Kaynak) Hesapları: İlk kayıt alacaktır. Alacak kalan verirler veya kalan vermezler.

⁵³ Mesut YILDIRIM, s.42

⁵⁴TCZB, Banka Muhasebesi Eğitimi Programı Katılımcı Kitabı, s.11

Sonuç (Gelir/Gider) Hesapları: Gelir hesapları alacak çalışır ve alacak kalanı verirler. Gider hesapları ise borç çalışır ve borç kalanı verirler. Sonuç hesapları dönem sonlarında kar / zarar hesabına aktarılarak kapatılır.

Nazım Hesaplar: Nazım hesaplar yalnızca birbirleriyle karşılıklı çalışırlar, hiçbir suretle aktif, pasif veya sonuç hesaplarıyla karşılıklı çalışmazlar. Borçlu nazım hesaplar, borç kalanı veririrken karşılığında çalışan alacaklı nazım hesaplar da alacak kalanı verirler veyahut da kalan vermezler.⁵⁵

Hesap gruplarının banka bilançosu ve gelir tablosundaki özet yerleşimi aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

AKTİF (VARLIK)	BİLANÇO	PASİF (KAYNAK)
0 DÖNEN DEĞERLER		3 MEVDUAT ve DİĞ. YAB. KAYNAKLAR
1 KREDİLER		4 ÖZKAYNAKLAR
2 YATIRIM AMAÇLI DEĞ. VE DİĞER AKTİFLER		

GELİR TABLOSU

5 FAİZ GELİRLERİ (+)

6 FAİZ GİDERLERİ (-)

7 FAİZ DIŞI GELİRLER (+)

8 FAİZ DIŞI GİDERLER (-)

⁵⁵ TCZB, Banka Muhasebesi Eğitimi Programı Katılımcı Kitabı, s.11

3. TÜRK SERMAYE PİYASALARININ KAPSAMI

Son yıllarda dünyada yaşanan küreselleşme süreci ile birlikte ülkelerin ekonomileri içerisinde sermaye piyasaları önemli bir yapı taşı oluşturmuştur. Uzman şirketler fon fazlası olan kişi ve kurumlarından toplanan paraları, mali sistem içerisinde sermaye ve para piyasalarında değerlendirerek getiri elde etmektedirler. Ülkelerde sermaye piyasalarında yapılan işlemler, yasa koyucular tarafından koyulan kanunla yetkilendirilen kurulların belirlediği ilkeler, araçlar ve işleyiş kuralları çerçevesinde yapılmaktadır.

Sermaye piyasalarını bu yönüyle incelediğimizde, küçük tasarrufların toplanarak yatırımlara dönüştürülmesiyle birlikte şirketlere kaynak oluşturması, devletlerin ise borçlanma ihtiyaçlarını bu piyasalardan sağlaması ile ekonomik kalkınmanın sağlanmasına yardımcı olmaktadır.

Türkiye’de bankalar açısından sermaye piyasaları incelendiğinde, 1990 yıllardan itibaren bankaların mevduatla sağladıkları fonları, garantili yatırım olarak nitelendirdikleri sermaye piyasası araçlarından hazine bonusu ve devlet tahviline yoğun şekilde yatırım yapmaları, elinde bulundurdukları fon fazlası veya eksiklerini repo ve ters repo piyasasından karşılamakta ve sermaye piyasası işlemlerine aracılık ederek gelir elde etmektedirler.

Bu doğrultuda sermaye piyasalarını incelediğimizde, sermaye piyasalarının kuruluş amacı, tanımı, özellikleri, kurumları, araçları ve sermaye piyasasına ilişkin bilgilere bu bölümde yer verilmiştir.

3.1 Sermaye Piyasalarının Kuruluş Amacı

Türkiye’nin 1980 yıllardan itibaren serbest ekonomiye geçmesi kararıyla birlikte, sanayi yatırımlarının özel sektöre bırakılması ve ekonomideki atıl fonların ekonomik büyüme ve kalkınma için üretken alanlara yönlendirilmesi gerekliliği doğmuştur.

Serbest piyasaya geçiş döneminde temel iktisat politikaları arasında yer alan Kamu İktisadi Teşebbüslerinin özelleştirilmesi ve yabancı yatırımcıların ülkeye

çekilmesi, işlerliğe sahip bir sermaye piyasasının varlığını gerekli kıymaktaydı. Bu anlayış doğrultusunda 1981 yılında çıkarılan Sermaye Piyasası Kanunu ile değişik kanunlarda düzenlenmiş veya düzenlemeye sahip olmadan devam eden sermaye piyasası faaliyetleri tek bir yasal çerçeve altında birleştirilmiştir.⁵⁶

Sermaye piyasalarının kuruluş amacı, Sermaye Piyasası Kanunun 'da (SPKn); “Tasarrufların menkul kıymetlere yatırılarak halkın iktisadi kalkınmaya etkin ve yaygın bir şekilde katılmasını sağlamak amacıyla; sermaye piyasasının güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışmasını, tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarının korunmasını, düzenlemek ve denetlemektir.” şeklinde açıklanmıştır.

3.2 Sermaye Piyasasının Tanımı ve Özellikleri

SPKn yürürlüğe girmesi ile birlikte piyasalarda, para piyasası araçları ile sermaye piyasası araçları ayrıştırılarak, para ve sermaye piyasalarının tanımlaması yapılmıştır.

Genel tanımıyla sermaye piyasası orta ve uzun vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasadır. Sermaye piyasasının tipik özelliği ve para piyasasından ayrıldığı en belirgin niteliği bu piyasanın orta ve uzun vadeli fonlardan oluşmasıdır. Bu vade bir yıldan fazla olmalıdır. Sermaye piyasasından sağlanan krediler genellikle, işletmelerin bina, makine ve teçhizat gibi duran varlıkların finansmanın da kullanılır. Sermaye piyasaları birincil ve ikincil piyasa olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.⁵⁷

Birincil Piyasa: Yeni çıkarılmış tahvil, pay senedi gibi bir menkul değer in şirketler ya da hükümet tarafından ilk alıcılara satıldığı finansal piyasalardır.⁵⁸

İkincil Piyasa: Menkul kıymetleri ihraçtan alanlar, bunları tekrar paraya çevirmek istediklerinde, hisse senetlerinde hiçbir zaman, tahvillerde ise vadeden önce bunları ihraç eden kuruluşa müracaat edemezler. İkincil piyasa bu durumdaki menkul

⁵⁶ Mehmet Baha KARAN ve Ali Argun KARACABEY, **Türkiye’de Sermaye Piyasası’nın Mali Sistem İçindeki Yeri, Sorunları ve Geleceği**, Ankara: İlk Baskı, SPK Yayınları, Yayın No:140, 2003, s.39

⁵⁷ İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), **Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu**, 17. Basım, İstanbul: İMKB Yayınları, 2002, s. 2

⁵⁸ İlker PARASIZ, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, 7. Baskı, Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları, 2000,s.80

kıymetlerin paraya çevrilmesini sağlayan piyasadır.⁵⁹ Menkul kıymet borsaları bu piyasayı tanımlayan en iyi örnektir. Bu piyasada, menkul kıymetler aracı kuruluşlar tarafından yatırımcılar için borsada alınıp satılırlar. İkincil piyasada fonlar ve menkul kıymetler yatırımlar arasında el değiştirir, şirketlere kaynak girişi olmaz. Yatırımcı, aldığı menkul kıymetleri ikincil piyasada kolaylıkla satabileceğini bildiğinde, birincil piyasada şirketlere kaynak aktarmaya daha rahat karar verir.⁶⁰

İkincil piyasanın en iyi teşkilatlanmış bölümü menkul kıymet borsalarıdır. Borsalardan başka bir de borsa dışı tezgah üstü piyasa vardır. Borsada yapılan işlemler hacim bakımından, hem de rayiç fiyatların tespiti bakımından çok önemlidir.

Görüleceği gibi, birincil piyasada bir menkul kıymet bir kez el değiştirirken, ikincil piyasalarda alım satımda herhangi bir sınırlama yoktur. Birincil piyasadan elde edilen gelirler işletmelere direkt fon sağlarken, ikincil piyasada elde edilen satış gelirleri ise yatırımcıdan yatırımcıya geçer. Gelişmiş piyasalarda ikincil piyasanın iş hacmi birincil piyasadan defalarca büyüktür.

3.3 Sermaye Piyasası Kurumları

SPKn madde 32’de sermaye piyasalarında faaliyette bulunabilecek sermaye piyasası kurumlarını aşağıdaki gibi sıralamıştır.

- a) Aracı Kurumlar,
- b) Yatırım Ortaklıkları,
- c) Yatırım Fonları,
- d) Sermaye piyasasında faaliyet göstermesine izin verilen diğer kurumlar.⁶¹

⁵⁹ İMKB. **Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu**, s. 2

⁶⁰ Zeynep Emre ve Ekin Fıkrıkoca, TSPAKB, **Yatırım Yaparken**, , Mart 2004, İlk Baskı; Yayın No: 14, İstanbul, http://www.tspakb.org.tr/tr/Portals/57ad7180-c5e7-49f5-b282-c6475cdb7ee7/AIM_Yayin_ve_Raporlar_Arastirma_Raporlari_yatirimyaparken.pdf, s.3, (30 Ekim 2009)

⁶¹ SPKn, m.32

3.3.1 Aracı Kurumlar

Aracı kuruluşların kuruluş, faaliyet ve yetkilendirmelerine ilişkin esaslar SPKn 33. ve 34. maddelerinde belirtilmiştir. Ayrıca, SPK 'nın Seri V No:46 sayılı "Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Tebliği" ile de konuya ilişkin düzenlemeler yapmıştır.

Aracı kurumların kuruluş şartlarına ilişkin SPKn 33. maddesinde aracı kurumların kuruluşlarına SPK'ca izin verilebilmesi için aşağıdaki unsurların tamamlanması gerektiği belirtilmektedir.

- a) Anonim ortaklık şeklinde kurulmaları,
- b) Hisse senetlerinin tamamının nama yazılı olması,
- c) Hisse senetlerinin nakit karşılığı çıkarılması,
- d) Sermayelerinin Kurulca belirlenen miktardan az olmaması,
- e) Esas sözleşmelerinin bu Kanun hükümlerine uygun olması,
- f) Kurucularının müflis olmaması,⁶²

Aracı kuruluşların faaliyet şartlarına ilişkin SPKn 34. maddesinde; Aracı kuruluşların aracılık faaliyetlerine ilişkin esaslar SPK tarafından düzenlenir hükmü yer almaktadır. Buna göre, SPK her bir aracılık faaliyetinin ayrı kuruluşlar tarafından yapılmasına ilişkin düzenlemeler yapmaya yetkilidir. Aracı kuruluşlar, SPK 'ca belirlenecek esaslar dahilinde, izin almak şartıyla diğer sermaye piyasası faaliyetlerinde de bulunabilirler.⁶³

Borsada işlem yapabilecek kurumları ise 3 grupta toplamak mümkündür. Bunlar Yatırım ve Kalkınma Bankaları, Ticaret Bankaları ve Aracı Kurumlardır. Borsada faaliyette bulunabilmek için aracı kurumların ve bankaların SPK izin almaları ve İMKB'ye üye olmaları (borsa üyelik belgeleri almak suretiyle) zorunludur.⁶⁴

Aracı kurumlar alım satım komisyonu (işlem maliyeti) karşılığında finansal piyasaların işleyişi ve alınıp satılan finansal varlıkların taşıdıkları risk ve vaat ettikleri

⁶² SPKn, m.33

⁶³ SPKn, m.34

⁶⁴ Kazım KILINÇ, **200 Soruda A' dan Z' ye BORSA**, 3.Basım, İstanbul; Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1995, s.80

getiri hakkında yeterli bilgisi olmayan fon sahiplerine, hem piyasa ile ilgili bilgi vererek, hem de yatırımların yönlendirerek yardımcı olurlar. Aracı kurumlar yatırımcıların kendilerine emanet ettikleri bu fonları topluca ve dünyanın yatırım yapılabilir farklı piyasalarında farklı finansal araçlara yatırarak değerlendirebilirler.⁶⁵

Yukarıdaki anlatımlardan da anlaşılacağı üzere, sermaye piyasalarında aracılık ve alım satım işlemlerinin yapılabilmesi SPK'nın izin vermiş olduğu kuruluşlar tarafından yapılabilmektedir.

3.3.2 Yatırım Ortaklıkları

Yatırım ortaklıklarına ilişkin esaslar SPK'nın Seri: VI No.4 Sayılı Tebliği ile düzenlenmiştir.

Buna göre, yatırım ortaklıkları; sermaye piyasası araçları ile ulusal ve uluslararası borsalarda veya borsa dışı organize piyasalarda işlem gören altın ve diğer kıymetli madenler portföyü işletmek üzere anonim ortaklık şeklinde ve kayıtlı sermaye esasına göre kurulan sermaye piyasası kurumlarıdır.⁶⁶

Yatırım ortaklıkları, hisse senetlerini satın aldıkları ortaklıkların herhangi bir şekilde sermayesine ve yönetimlerine hakim olmak amacı güdemezler.

Yatırım ortaklıklarının temel fonksiyonu küçük tasarruf sahiplerinin birikimlerini bir havuzda toplayarak değişik menkul kıymetlerden oluşacak bir portföye yatırmak ve bu yolla elde ettikleri kazancı ortaklarına payları oranında dağıtmaktır. Yatırım ortaklıklarının diğer ortaklıklardan farkı, faaliyet alanlarının sadece sermaye piyasası araçları ile altın ve diğer kıymetli madenlerden oluşan bir portföyün işletilmesi şeklinde sınırlandırılmış bulunmasıdır.

Yatırım ortaklığı portföyünün uzman bir kadro tarafından yönetilmesi nedeniyle bir yandan tasarruf sahibinin riski azaltılırken diğer yandan da tasarrufların

⁶⁵ Ç. Berna KOCAMAN, **Finansal Piyasalar (Kurumlar, Teknikler ve Araçlar)**, İlk Baskı, Ankara: Siyasal Kitap Evi, 2004, s.11

⁶⁶ SPK, **Seri: VI, No:4 Yatırım Ortaklıklarına İlişkin Esaslar Tebliği** (İlk olarak 31.07.1992 tarih, 21301 Sayılı Mükerrer Resmi Gazete Yayınlanmış Olup, 20.12.2008 Tarihine Kadar İlaveler Yapılmıştır.)

menkul kıymetlere yatırılması suretiyle kaynakların etkin kullanımı sağlanabilmektedir. Bu özellikleri nedeniyle, yabancı ülkelerde olduğu kadar ülkemizde de yatırım ortaklıklarının kurulması ve gelişmesi vergi teşvikleri yoluyla desteklenmiştir.⁶⁷

3.3.3 Yatırım Fonları

SPKn madde 37’de yatırım fonlarının tanımı yapılmıştır. Buna göre, “Katılma belgeleri karşılığında toplanan paralarla, belge sahipleri hesabına, riskin dağıtılması ilkesi ve inançlı mülkiyet esaslarına göre sermaye piyasası araçları, gayrimenkul, altın ve diğer kıymetli madenler portföyü işletmek amacıyla kurulan mal varlığına yatırım fonu adı verilir.”

Fonun tüzel kişiliği yoktur, ancak mal varlığı kurucunun mal varlığından ayrıdır. Kurucu, fonu, yatırım fonu katılma belgesi sahiplerinin haklarını koruyacak şekilde temsil eder, yönetir veya yönetimini denetler. Yatırım fonlarını bankalar, aracı kurumlar, sigorta şirketleri ve kanunlarında engel bulunmayan emekli ve yardım sandıkları SPK ’dan izin almak koşuluyla kurabilirler.⁶⁸

3.3.4 Diğer Sermaye Piyasası Kurumları

Bu kurumlar sermaye piyasası araçlarının takas ve saklanması, derecelendirilmesi ve bunları ihraç eden ortaklık ve kuruluşlarla sermaye piyasası kurumlarının denetlenmesi ile uğraşan kuruluşlar, yatırım danışmanlığı, portföy yönetimi gibi sermaye piyasaları faaliyetlerini yerine getiren şirketler ve ortaklık ve kuruluşlara ait alacakları temellük ederek yalnızca varlığa dayalı menkul kıymetler ihraç etmek amacıyla oluşturulan genel finans ortaklıkları ile ipoteğe dayalı menkul kıymetler merkezleridir.⁶⁹

Bu kurumların bazılarını, Merkezi Kayıt Kuruluşu, Portföy Yönetim Şirketi, Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları, Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları, Derecelendirme Kuruluşları, Vadeli İşlemler Aracılık Şirketleri, Türkiye Sermaye

⁶⁷ Ata Yatırım, **Yatırım Ortaklıkları Bilgileri**, http://www.atayatirim.com.tr/content/Yatirimci_oku/lu/default.asp?level=1300 , (25 Eylül 2009)

⁶⁸ SPKn, m.37

⁶⁹ KILINÇ, s.51

Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Takasbank A.Ş. olarak saymak mümkündür.

3.4 Sermaye Piyasası Faaliyet Alanları

SPKn madde 30'da sermaye piyasası faaliyetleri aşağıdaki gibi sayılmıştır,

- a) Kurul kaydına alınacak sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık,
- b) Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık amacıyla alım satımı,
- c) Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri dahil her türlü türev araçların alım satımının yapılmasına aracılık,
- d) Sermaye piyasası araçlarının geri alım veya satım taahhüdü ile alım satımı,
- e) Yatırım danışmanlığı,
- f) Portföy işletmeciliği ve yöneticiliği,
- g) Diğer sermaye piyasası kurumlarının faaliyetleridir.⁷⁰

Aracılık, sermaye piyasası araçlarının 31'inci madde çerçevesinde yetkili kuruluşlar tarafından kendi nam ve hesabına, başkası nam ve hesabına, kendi namına başkası hesabına alım satımı olarak tanımlanmıştır.

Bankalar, kendi menkul kıymetlerini halk arz etmeleri veya sermaye piyasası faaliyetlerinde bulunmaları durumunda, bu faaliyetlerle sınırlı olarak SPKn tabidirler. Bankalar kuruluş, denetim, gözetim, muhasebe, mali tablo ve rapor standartları konularında Bankalar Kanunu'na tabidirler.⁷¹

Yukarı açıklamalardan da anlaşılacağı üzere banka ve aracı kurumların sermaye piyasasında yapacağı faaliyetler SPK 'ca belirlenmiş olup, bankaların bu alanlarda faaliyette bulunmaları durumunda Sermaye Piyasası Mevzuatına tabi olmaktadır. Diğer faaliyet ve işlemlerde ise alanlarına göre bankacılık sistemini

⁷⁰ SPKn, m.30

⁷¹ SPKn, m50

düzenleyen kurum ve kuruluşların çıkarmış oldukları mevzuat hükümleri doğrultusunda hareket etmek zorundadırlar.

3.4.1 Halka Arza Aracılık Faaliyeti

Halka arza aracılık, SPK 'dan yetki belgesi almış aracı kurum ve mevduat kabul etmeyen bankalarca “en iyi gayret aracılığı” veya “aracılık yüklenimi” şeklinde yapılabilir.

a) En iyi Gayret Aracılığı: En iyi gayret aracılığı, halka arz edilecek sermaye piyasası araçlarının izahnamede gösterilen satış süresi içinde satılmasını, satılmayan kısmın ise ihraççıya (satışı yapana) iadesini veya bunları daha önce satın almayı taahhüt etmiş üçüncü kişilere satılmasını ifade eder.

b) Aracılık Yüklenimi: Bu yöntemde aracı kuruluş tarafından ihraççı şirkete halka arz edilecek sermaye piyasası araçlarının tamamının veya belli bir kısmının satılacağı taahhüt edilmektedir. Bakiyeyi yüklenim veya tümünü yüklenim şeklinde başlıca iki tür bulunmakla birlikte taahhüt kısmi olarak da gerçekleştirilebilir.⁷²

Aracı kuruluşlar, sermaye piyasası araçlarının halka arz edilmeksizin satışında da bu tür aracılık yapabilirler ve aynı esasları uygulayabilirler. “Alım-satım aracılık”, ilgili mevzuata uygun olarak daha önce ihraç edilmiş sermaye piyasası araçlarının aracı sıfatıyla ve ticari amaçla alım satımını ifade eder.⁷³

3.4.2 Alım Satım Aracılık Faaliyeti

Alım satım aracılık, sermaye piyasası mevzuata uygun olarak daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık sıfatıyla ve ticari amaçla alım satımını ifade eder.

Aracı kurumlar, ilgili çerçeve sözleşmeyi imzaladıktan sonra müşterilerinden sermaye piyasası araçlarının alım satımına ilişkin emirleri kabul edebilirler. Borsada işlem yapmayı gerektiren emirler, ilgili mevzuatta belirlenen esaslar çerçevesinde alınır

⁷² Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu s.42-43

⁷³ İMKB, Yatırımcı Danışma Merkezi, **Sorularla Borsa ve Sermaye Piyasası**, İstanbul: İMKB Yayınları, Tasarım Matbaacılık Hizmetleri, 1998, s.53

ve yerine getirilir. Aracı kurumlar borsa dışında yapılacak işlemlerde, müşteri emirlerini, çerçeve sözleşmesinde belirlenen esaslara göre kabul ederler ve özen borcu çerçevesinde yerine getirirler. Borsa dışında faaliyet gösteren aracı kurumlar, mevzuatta aksine bir hüküm olmadıkça, üzerinde işlem yaptıkları sermaye piyasası araçlarının alış ve satış fiyatlarını, işyerinde ilan etmek zorundadırlar.

Aracı kurumlar, alım satım aracılık faaliyeti kapsamında müşterilerle sözleşme imzalanması ve hesap açılması kaydıyla, müşterilerinden borsaya iletilmek üzere elektronik ortamda emir kabul edebilirler. Aracı kurumlar söz konusu faaliyete başlamadan önce Sermaye Piyasası Kuruluna bildirimde bulunmak zorundadırlar.⁷⁴

3.4.3 Türev Araçların Alım Satımına Aracılık Faaliyeti

Türev araçlarının alım satımına aracılık faaliyeti, ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövize dayalı vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri dahil her türlü türev araçların aracı sıfatıyla ve ticari amaçla alım satımını ifade etmektedir.

SPK 'dan türev araçların alım satımına aracılık yetki belgesi almış aracı kuruluşlar SPK 'nın uygun görülmesi kaydıyla “Yurt Dışı Piyasalarda Yapılacak Alım Satım Aracılığına İlişkin Esaslar” çerçevesinde ve dayandığı varlık veya gösterge dikkate alındığında yurt içi piyasalarda işlem görmeyen türev araçlarla sınırlı olmak üzere, yurt dışı piyasalarda işlem gören türev araçların alım satımına aracılık faaliyetinde bulunabilirler.⁷⁵

3.4.4 Portföy Yöneticiliği Faaliyeti

Portföy Yönetim Şirketi (PYS); portföy yöneticiliği faaliyetinde bulunmak üzere Sermaye Piyasası Kanunda ve Seri V, No. 59 sayılı “Portföy Yöneticiliği Faaliyetine ve Bu Faaliyette Bulunacak Kurumlara İlişkin Esaslar Tebliğinde” belirtilen şartları yerine getirerek Sermaye Piyasası Kurulundan yetki belgesi almış şirketlerdir.

⁷⁴ TSPAKB, Lisanslama Eğitim Kılavuzları, **Menkul Kıymetler ve Diğer Sermaye Piyasası Araçları**, http://www.tspakb.org.tr/tr/Portals/57ad7180-c5e7-49f5-b282-c6475cdb7ee7/ETM_lisanslama_egitim_kilavuzlari_ileri_duzey_sp_mevzuat_200902.pdf, s.124-125 (28 Haziran 2009)

⁷⁵ TSPAKB, **Menkul Kıymetler ve Diğer Sermaye Piyasası Araçları**, <http://www.tspakb.org.tr/tr/>, s.127-128 (28 Haziran 2009)

Portföy yöneticiliği, finansal varlıklardan oluşan portföylerin, her bir müşteri adına, müşterilerle yapılacak portföy yönetim sözleşmesi çerçevesinde maddi bir menfaat sağlamak üzere vekil sıfatıyla yönetilmesidir.

Portföy yöneticiliği faaliyeti PYS'nin yanı sıra SPK 'dan yetki belgesi alması koşuluyla aracı kurum ve mevduat kabul etmeyen bankalar tarafından da yürütülebilir.⁷⁶

Yatırımcılar için, PYS ile anlaşmak, hangi yatırım araçlarına nasıl yatırım yapacağını bilmemek ve vakti olmaması nedeniyle anlık piyasa değişimlerine uyum sağlamayabilmek açısından önem arz etmektedir. Yatırımcıların vade, risk gruplarının tespit edilerek portföye alınacak enstrümanların tahvil, repo, hisse, mevduat, döviz vs. yatırım araçlarının piyasa konjonktürüne göre profesyonel yöneticilerin kontrolüne bırakmakta çok büyük faydalar vardır. Yatırımcılar paranın vekaletini PYS 'lere vermiş olurlar. İstemedikleri şeyleri sözleşmeye dahil ederek belli sınırlamalar koyabilirler. Yatırımcılar PYS 'leri seçerken geçmiş performansları ve ödeyecekleri komisyon ve ücretlere göre karar vermelidirler.

3.4.5 Yatırım Danışmanlığı Faaliyeti

Yatırım danışmanlığı, müşterilere sermaye piyasası araçları ile bunların ihraç eden ortaklık ve kuruluşlar, şirket birleşme ve el değiştirmeleri, şirketlerin finansman ihtiyacının karşılanması hakkında ve benzeri konularda yönlendirici nitelikte yazılı veya sözlü yorum ve yatırım tavsiyelerinde bulunulması faaliyeti olarak tanımlanmaktadır. Yatırım danışmanlığı faaliyeti Sermaye Piyasası Kanunu'nda ve SPK Seri V, Tebliğ No:23'de yer alan şartları yerine getirerek SPK 'dan yetki almış aracı kuruluşlarca yürütülür.⁷⁷

3.4.6 Menkul Kıymetlerin Geri Alım veya Satım Taahhüdü ile Alım Satım Faaliyeti

Menkul kıymetlerin geri alma veya satma taahhüdü ile alım satımı, diğer adıyla "repo ve ters repo", Sermaye Piyasası Kanunu'nun 30'uncu maddesi 1. fıkrası (d)

⁷⁶SPK, Mevzuat, **Portföy Yönetim Faaliyetleri**, http://www.spk.gov.tr/mevzuat/pdf/Bolum4/4_4_1_SeriV_No59.pdf (24 Ağustos 2009)

⁷⁷İMKB, **Sorularla Borsa ve Sermaye Piyasası**, s.64

bindinde “sermaye piyasası faaliyeti” olarak gösterilmiştir. Konu SPK’nın bir tebliğiyle düzenlenmiş ve uygulama yönlendirilmiştir.⁷⁸

Repo ve ters repo işlemlerini SPK’dan bu konuda faaliyet göstermek üzere yetki belgesi almış olan aracı kurumlar ve bankalar yapabilirler.

Yetkili kuruluşlar borsa’da müşteri nam ve hesabına, kendi namına müşteri hesabına veya kendi nam ve hesaplarına, borsa dışında ise sadece kendi nam ve hesaplarına işlem yapabilirler. Bu kuruluşlar repo işlemlerinde kendi mülkiyetlerinde olmayan menkul kıymetleri kullanamazlar.⁷⁹

Repo ve ters repo tanımlamalarına ve diğer açıklamalara sermaye piyasası araçları başlığı altındaki diğer sermaye piyasası araçları bölümünde daha ayrıntılı bilgi verilecektir.

3.5 Sermaye Piyasası Araçları

SPKn 3. maddesinde sermaye piyasası araçlarının tanımı yapılmış olup, buna göre sermaye piyasası araçları; menkul kıymetler ve diğer sermaye piyasası araçları olarak belirtilmiştir. Nakit para, çek, poliçe, bono ve mevduat sertifikaları menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçlarının kapsamına girmezler. Sermaye piyasası araçlarına ilişkin açıklamalar aşağıda yer verilmektedir.

3.5.1 Menkul Kıymetler

Yine SPKn 3. maddesinde Menkul Kıymetler: “Ortaklık veya alacaklılık sağlayan, belli bir meblağı temsil eden, yatırım aracı olarak kullanılan, dönemsel gelir getiren, misli nitelikte, seri halinde çıkarılan, ibareleri aynı olan ve şartları SPK’ca belirlenen kıymetli evraktır” şeklinde tanımlanmıştır.⁸⁰ Menkul kıymet olarak kabul edilen sermaye piyasası araçlarına aşağıda yer verilerek açıklanmıştır.

⁷⁸ GÜNAL, s.441

⁷⁹ İsmail KAYAR, *Sermaye Piyasası Mevzuatı ve Etik Kurallar*, 1 Basım, İstanbul: İfa Yayıncılık, 2002, s. 131-132.

⁸⁰ SPKn, m.3

3.5.1.1 Hazine Bonoları

Hazine bonusu Hazine Müsteşarlığı'nın kısa dönemli finansman gereksinimini karşılamak amacıyla çıkarılan bir yıldan kısa vadeli devlet iç borçlanma senedir.⁸¹

Hazine bonolarının üzerinde nominal değerleri yazılıdır ve iskontolu menkul kıymet olarak ihraç edilmişlerdir. Vade sonunda yatırımcıların alacağı getiri bellidir. Devlet garantili olması ve vade sonunda alınacak tutarın belli olması nedeniyle risksiz sermaye piyasası aracıdır. Vadeden önce bozulması durumunda piyasa koşullarında olumsuz bir durum mevcut ise zarar etme riski vardır. Bankalar, aracı kurumlar ve yatırımcılar hazine bonolarını birinci piyasadan Hazine Müsteşarlığının ihracından alabildikleri gibi, ikinci piyasa olan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) tahvil ve bono, tezgah üstü piyasasından alım satımını gerçekleştirebilirler. Ayrıca, bankalar müşterilerine de hazine bonusu alım ve satım hizmeti sunarlar. Yatırımcılar hazine bonolarını vadesinden önce bozmak istediklerinde tercih ettikleri aracı kuruluştan işlemlerini gerçekleştirebilirler.

Son yıllarda hazine bonoları faiz oranları, para piyasalarındaki faiz oranlarının belirlenmesinde oldukça etkili rol oynamıştır.

3.5.1.2 Tahviller

Türk Ticaret Kanunu madde 420'ye göre anonim şirketlerin ödünç para bulmak için itibari kıymetleri eşit olan ve ibareleri ayın olmak üzere çıkardıkları borç senetlerine "tahvil" denir.⁸²

Tahvilleri ihraç eden kurum ve ihraççılarına göre 3 ana grupta toplamak mümkündür.

3.5.1.2.1 Devlet Tahvili

Devletin ödünç fon sağlamak amacıyla değişken veya sabit faizli, kupon ödemeli ya da iskontolu olarak çıkardığı bir yıldan uzun vadeli borç senedir.⁸³

⁸¹ Türk Dil Kurumu, **Büyük Türkçe Sözlük**, <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=hazine+bonosu&ayn=tam> (27 Eylül 2009)

⁸² Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu s.165

Görüldüğü üzere, devlet tahvillerinin, hazine bonolarından en büyük farkı vade farkıdır. Getiri yönünden incelendiğinde ise, ihraç edilen bazı devlet tahvillerinin iskontolu olabileceği gibi, kuponlu oluşudur. Bu kupon tutarları da sabit olabileceği gibi belli bir getiriye endeksli (değişken faizli) olabilir. Örneğin tüketici fiyat endeksine, hazine ihaleleri ortalama getirisine, gösterge niteliğindeki hazine bonusu getirisine vs. şeklinde olması sayılabilir.

3.5.1.2.2 Uluslararası Tahviller (Eurobond)

Eurobond'lar, hiçbir ülkenin mevzuatına tabi olmadan, birkaç ülkede birden, aynı anda ihracı gerçekleştiren ülkenin kendi para birimi dışında olmak üzere belirli bir ülke parası üzerinden ihraç edilen tahvillerdir. Genellikle sabit faiz ödemeli olup vadeleri 5 ile 30 yıl arasında değişebilmektedir. Eurobond'ların para birimi genellikle Amerikan Doları ve Euro olmakla birlikte, Japon Yeni, İsviçre Frangı ve diğer döviz cinsleri üzerinden çıkarılabilir. Kupon ödeme dönemlerinde kupon faizi, vade sonunda ise son kupon ve anapara ödemesi yapılmaktadır. Bu tahvillerde kupon faizi ve anapara ödemeleri ihraç edildikleri döviz cinsinden gerçekleştirilir.⁸⁴ Hükümetler dışında, özel sektör tarafından da birçok ihraç edilmiş eurobond mevcuttur.

Eurobond, yatırımcılar için aşağıdaki nedenlerden dolayı önemlidir;

- Eurobondlar daha çok uzun vadeli yatırımcılar tarafından tercih edilmektedir.
- Uzun vadede eurobond getirisi diğer yatırım araçlarının getirisinden (döviz tevdiat hesapları, yabancı para devlet tahvili) daha fazladır.
- Kısa vadede nakit ihtiyacı olan kişilerin eurobond alması önerilmemektedir.
- Vade ve getiri çeşitliliği ile de eurobond tercih sebebi olmaktadır.
- Döviz pozisyonu almak isteyen yatırımcılar için tercih nedeni olmalıdır.

⁸³ Türk Dil Kurumu, **Büyük Türkçe Sözlük**, <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=devlet+tahvili&ayn=tam> (17 Ağustos 2009)

⁸⁴ <http://www.isbank.com.tr/content/TR/Yardim/Yatirim/Eurobond-345-306.aspx>

Ancak, Türk Lirasının değer kazanması durumunda negatif yönlü getiri elde edilmiş olunur.

3.5.1.2.3 Özel Sektör Tahviller

Şirketler zaman zaman kaynak ihtiyacı duyabilirler. Bu bazen yeni bir yatırım, bazen başka bir nedenle olabilir. İşte şirketlerin (anonim) kaynak ihtiyacını karşılamak için piyasaya çıkardıkları borç senetlerine özel sektör tahvili denir.⁸⁵ Özel sektör tahvillerinde şirketlerin ödeyememe riski vardır. Bu nedenle fiyatlamaları devlet tahvillerine göre daha yüksek olmaktadır.

3.5.1.3 Hisse Senetleri

Anonim ortaklıklarının ihraç ettikleri, anonim ortaklık sermaye payını temsil eden kıymetli evrak niteliğine sahip senettir. Hisse senetleri Türk Ticaret Kanununun 409. maddesine göre hamiline veya nama yazılı olmak üzere ikiye ayrılırlar. Bu ayırımın dışında da hisse senetleri çeşitli şekilde sınıflandırılabilir.

3.5.1.3.1 Hisse Senedi Türleri

- **Nama-Hamiline:** Hisse senetleri nama (isme yazılı) ya da hamiline yazılı olarak çıkarılabilir. Hamiline yazılı hisse senetlerinde devir işlemi teslimle tamamlanmış olmaktadır. Nama yazılı hisse senetlerinin devri ciro edilmiş senedin devir alana teslimi ile olur. Nama yazılı hisse senetlerinin Borsa'da işlem görebilmesi için, ihraççı yönetim kurulu, nama yazılı payların devrinin beyaz ciro yapılabilmesine dair karar almalıdır.

- **Adi İmtiyazlı:** Hisse senetleri ana sözleşmede aksine bir hüküm yoksa sahiplerine eşit haklar sağlarlar. Bu tip hisse senetlerine adi hisse senetleri denir. Bir kısım hisse senetleri ise adi hisse senetlerine göre kâra katılmada, yönetim ve denetim kuruluna üye seçiminde, oy hakkında ve benzeri konularda ana sözleşmeye dayanarak sahiplerine imtiyazlı haklar tanıyabilir.

⁸⁵ KILINÇ, s.153

Bir anonim ortaklıkta çeşitli imtiyazlara sahip hisse senetleri bulunuyorsa bu hisse senetleri farklı grup isimleriyle adlandırılırlar (A grubu, B grubu, C grubu gibi) ve borsa’da farklı sıralarda işlem görürler.

- **Primli – Primsiz Hisse Senedi:** Üzerinde yazılı değer ile diğer bir deyişle nominal değerden ihraç edilen hisse senetlerine primsiz, nominal değerlerinden yüksek bir bedelle ihraç edilen hisse senetlerine primli hisse senedi denir.

- **Bedelli – Bedelsiz Hisse Senedi:** Nakit/bedelli sermaye artırımını yoluyla ihraç edilen hisse senetlerine bedelli hisse senedi, ortakların nakit ödeme taahhüdünü içermeksizin iç kaynaklardan sermaye artırımını yoluyla ihraç edilen hisse senetlerine ise bedelsiz hisse senedi denir.⁸⁶

3.5.1.3.2 Hisse Senetlerinin Sahiplerine Sağladıkları Haklar

- Ortaklık hakkı,
- Yönetime katılma (oy) hakkı (Şirket genel kurullarına katılıp, alınacak kararlar için oy kullanma hakkı)
- Kâr payı alma hakkı,
- Rüşhan hakkı (Yeni pay alma hakkı) (Şirket’in gerçekleştireceği sermaye artırımını nedeniyle ihraç edeceği yeni payları öncelikli olarak alma hakkı),
- Tasfiyeden pay alma hakkı, (Şirket’in tasfiye olması durumunda tasfiye sonucuna payı oranında katılma hakkı)
- Bilgi edinme hakkı, (Yönetim kurulunun düzenleyeceği faaliyet raporu, denetim kurulunun düzenleyeceği denetim kurulu raporu, bilanço, gelir tablosu ve kar dağıtım tablosunu inceleme hakkı, genel kurulda soru sorma hakkı, denetçilere şikayet etme hakkı v.b.)

⁸⁶ SPK, **Sermaye Piyasası Araçları Yatırımcı Bilgilendirme Kitapçıkları-2**, Ankara: 2007 <http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=76&fn=76.pdf> , s.5-6, (20 Ağustos 2009)

- Bedelsiz pay alma hakkı (Şirket'in iç kaynaklardan (yeniden değerlendirme fonu, olağanüstü yedek akçe v.b.) yapacağı sermaye artırımlarında, sahip olduğu pay oranı çerçevesinde katılma hakkı)

3.5.1.3.3 Hisse Senedi Gelirleri

- **Kâr payı (Temettü) Geliri:** Şirketlerin yıl sonunda elde ettikleri kârın dağıtılmasından elde edilen gelirdir. Hisse senedi Borsa'da işlem gören şirketler kâr dağıtıp, dağıtmamak konusunda serbesttir. Borsa şirketleri kârını nakden veya temettünün sermayeye ilavesi suretiyle hisse senedi ihraç ederek dağıtabilir. Hisse senetleri borsa'da işlem görmeyen halka açık şirketler ise dağıtılabılır kârın yarısından az olmamak üzere belirlenecek birinci temettüyü nakden dağıtmak zorundadır.

- **Sermaye Kazancı:** Zaman içinde hisse senedinin değerinde meydana gelen artıştan elde edilen gelirdir.⁸⁷

3.5.1.4 Diğer Menkul Kıymetler

3.5.1.4.1 Gelir Ortaklığı Senetleri

Gelir ortaklığı senetleri köprü, baraj, elektrik santrali, karayolu, demiryolu, telekomünikasyon sistemleri ile sivil kullanıma yönelik deniz ve hava limanları ile benzerlerinden, kamu kurum ve kuruluşlarına ait olanların gelirlerine, gerçek ve tüzel kişilerin ortak olması için çıkarılacak senetlerdir.

Gelir ortaklığı senetleri, hukuki statüsü itibariyle adındaki “ortaklık” ibaresine rağmen, değişken faizli bir tahvil özelliği taşımaktadır. İstenildiği an paraya çevrilebilir, genellikle üç veya beş vadeli kıymetlerdir.⁸⁸

3.5.1.4.2 Yatırım Fonu Katılma Belgeleri

Katılma belgeleri; yatırım fonlarının halktan topladıkları paralar karşılığında verilen belge sahibinin kurucu ve saklayıcı kuruma karşı sahip olduğu hakları taşıyan ve

⁸⁷ SPK, Sermaye Piyasası Araçları Yatırımcı Bilgilendirme Kitapçıkları-2, <http://www.spk.gov.tr> s.5-6, (20.08.2009)

⁸⁸ Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu s.177

fona kaç pay ile katıldığını gösteren “kıymetli evrak” niteliğinde bir senettir. Bu senedin “emre” veya “hamiline” yazılı olarak düzenlenmesi mümkündür. İç tüzüğünde kurucu dışındaki aracı kuruluşlarla serbestçe alım satımı öngörülen A tipi yatırım fonları katılma belgeleri ise “menkul kıymet” sayılmaktadır.⁸⁹

Yatırım fonları, yatırımcıların küçük ya da büyük her türlü birikiminin, profesyonel yöneticiler tarafından çeşitli sermaye piyasası araçlarına dağıtılarak yönetildiği mal varlığıdır. Hazine bonusu, devlet tahvili, repo, hisse senedi ve diğer sermaye piyasası araçlarından oluşturulan fon portföyleri, fon iç tüzüklerine uygun olarak profesyonel fon yöneticileri tarafından yönetilir. Yatırımcılar, yatırım fonu olarak, fona iştirak eder ve birikimlerin pek çok farklı seçenek ile değerlendirilmesi şansına sahip olurlar.

3.5.1.4.3 Gayri Menkul Sertifikaları

20.07.1995 tarihinde SPK tarafından çıkarılan Seri III No: 19 Tebliğde gayri menkul sertifikaları şöyle tanımlanmıştır. İhraççıların bedellerini inşa edilecek veya edilmekte olan gayrimenkul projelerinin finansmanında kullanılmak üzere ihraç ettikleri, nominal değeri eşit, hamiline yazılı menkul kıymetleridir.

Gayrimenkul sertifikası ihraç etmek isteyen ortaklıkların;

a) Gayrimenkul sertifikası ihracına konu olacak projeye eşdeğer büyüklükteki en az bir projeyi, sözleşmesi ve teknik şartnamelerine uygun olarak SPK 'ya başvuru tarihinden önceki 5 yıl içerisinde tamamlamış olması,

b) Üstlendiği gayrimenkul projesini gerçekleştirebilecek mesleki ve teknik donanıma sahip olduğunu belgelendirmesi, şarttır.

İhraççının edimlerinin ve belirlenen cezai şartların bir banka tarafından garanti edilmesi zorunludur. Bankanın ihraççı lehine vereceği garantiler için şekli ve projeye göre miktarı SPK 'ca belirlenecek, kurul'a hitaben düzenlenmiş Banka Teminat

⁸⁹ Vural GÜNAL, **Hukuki Açından Sermaye Piyasası Faaliyetleri Araçlar-Kurumlar**, İlk Baskı, İstanbul: İMKB yayınları, 1997, s.381

Mektubu'nun Kurul'a verilmesi gereklidir. SPK, bankanın mali durumu hakkında Hazine Müsteşarlığı'ndan görüş isteyebilir.

Bunun yanı sıra, daha önce sermaye piyasası aracı olarak sayılan banko bonoları ve banka garantili bonolar, finansman bonoları, kıymetli maden bonoları 21.01.2009 tarihli ve 27117 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan (Seri: II, No: 22) Borçlanma Araçlarının Kurul Kaydına Alınması ve Satışına İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ ile yürürlükten kaldırılmıştır. Henüz ihraç edilmeyen, ancak son dönemde SPK tarafından yeni sermaye piyasası araçları olarak belirtilen; yabancı sermaye piyasası araçları, ipotek teminatl menkul kıymetler, ipoteye dayalı menkul kıymetler, varantlar ve varlık teminatl menkul kıymetlere ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

3.5.2 Diğer Sermaye Piyasası Araçları

SPKn 3. maddesinde diğer sermaye piyasası araçları şu şekilde tanımlanmıştır. “Menkul kıymetler dışında kalan ve şartları SPK ‘ca belirlenen evraktır. Şu kadar ki, nakit ile çek, poliçe, bono ile mevduat sertifikaları bundan müstesnadır.”⁹⁰

Bu bölümde özellikle bankalar tarafından sıklıkla kullanılan diğer sermaye piyasası araçlarından repo ve ters repo ile türev ürünlerin açıklamalarına yer verilmiştir.

3.5.2.1 Repo, Ters Repo

Repo, bir menkul kıymetin işlem başlangıç valöründe satılıp, bitiş valöründe geri alınmasını ifade eder. Repo yapan taraf, parayı kullanan taraftır. Geri alma taahhüdü ile menkul kıymetin satımı söz konusudur.

Ters Repo, bir menkul kıymetin işlem başlangıç valöründe alınıp, bitiş valöründe geri satılması işlemidir. Ters repo yapan, parayı kullanan taraftır. Geri satma taahhüdü ile menkul kıymetin alımı söz konusudur.

Menkul kıymetlerin geri alma veya satma taahhüdü ile alım satımı SPK ’nın Seri:V, No:7 Sayılı Tebliği ile düzenlenmiştir. Kurulca yetki belgesi verilen aracı kuruluşların, işlem konusu menkul kıymetler üzerinde, yazılı bir çerçeve anlaşması

⁹⁰ SPKn, m.3

uyarınca, kendi aralarında veya gerçek veya tüzel kişiler ile, belirli bir vadede, belirli bir fiyattan, repo ve ters repo işlemleri yapmaları bu tebliğde açıklanan ve aşağıda belirtilen esaslar çerçevesinde gerçekleştirilir.

Repo ve ters repo işlemlerine konu olabilecek menkul kıymetler şunlardır:

- a) Devlet tahvilleri
- b) Hazine bonoları
- c) Banka bonoları ve banka garantili bonolar,
- d) Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığınca ihraç edilen borçlanma senetleriyle, mahalli idareler ve bunlarla ilgili idare, işletme ve kuruluşların Kanun uyarınca ihraç ettikleri borçlanma senetleri,
- e) Varlığa dayalı menkul kıymetler dahil olmak üzere, menkul kıymetler borsaları veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem gören veya Borsada tescil edilmiş olan borçlanma senetleri.⁹¹

Repo ve ters repo işlemlerinde vade, ilgili menkul kıymetin itfa tarihini aşmamak kaydıyla, serbestçe belirlenebilir. Vade sonu işgünü olarak tespit edilir. Uygulanacak faiz oranı taraflarca belirlenir.

Bankalar ile TCMB arasında yapılan açık piyasa işlemleri kapsam dışında tutulmuştur.

Seri V No:14 Sayılı Tebliğ ile esas itibariyle Repo ve Ters Repo işlemlerine konu olan menkul kıymetlerin TCMB nezdinde depo edilmesi ve işlem limitlerinin TCMB tarafından belirlenmesi ile takas ve saklama işlemlerinin hesaben sonuçlandırılması öngörülmüştür. Bu çerçevede TCMB yayınladığı genelgelerle konuya ilişkin esasları belirlenmiştir.⁹²

⁹¹ TSPAKB, Lisanslama Eğitim Kılavuzları, **Menkul Kıymetler ve Diğer Sermaye Piyasası Araçları**, http://www.tspakb.org.tr/tr/Portals/57ad7180-c5e7-49f5-b282-c6475cdb7ee7/ETM_lisanslama_egitim_kilavuzlari_ileri_duzey_sp_mevzuat_200902.pdf, s.128-129) (20 Ağustos 2009)

⁹² Nuran Cömert DOYRANGÖL, **Repo ve Ters Repo İşlemleri**, İlk Baskı, İstanbul: İMKB Yayınları, Ağustos 1996, s.17

Buna göre, yetkili kuruluşların yapabilecekleri repo işlemlerine ilişkin düzenleme ve uygulamalar TCMB tarafından belirlenen kurallar çerçevesinde yapılmaktadır.

3.5.2.2 Vadeli İşlem Sözleşmeleri

Vadeli işlem sözleşmeleri, belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikteki malı, kıymetli madeni, finansal göstergesi, sermaye piyasası aracını ya da döviz alma ya da satma yükümlülüğünü veren sözleşmelerdir.

Vadeli işlem sözleşmeleri genellikle mallara (tarımsal ürün, enerji ürünleri, metaller gibi...), hisse senetlerine, hisse senedi endekslerine, faiz oranlarına ve döviz dayalı olarak düzenlenmektedirler.⁹³ Anlaşmanın bugün yapılması, anlaşma yükümlülüklerinin ise gelecekte yerine getirilmesi yönünde yapılan işlemlere genel olarak vadeli işlem denilmektedir.

Vadeli işlem sözleşmelerinin konu aldığı mal veya araçlar, spot piyasası olan, spot piyasadaki işlem hacimleri yüksek olan ve gelecekteki fiyat beklentileri doğrultusunda alınıp satılan araçlardır.⁹⁴ Vadeli işlemler temelde; forward (alivre işlem sözleşmeleri), futures (vadeli işlem sözleşmeleri), options (opsiyon sözleşmeleri), swap (takas sözleşmeleri) işlemlerinden oluşmaktadır.

⁹³ SPK, **Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmeleri**, Yatırımcıları Bilgilendirme Kitapçıkları-8, Ankara: 2007, s.4 <http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=77&fn=77.pdf> (02 Ekim 2009)

⁹⁴ Yakup ERGİNCAN, **Endekse Dayalı Vadeli İşlem Sözleşmeleri**, İlk Baskı, Ankara: Pelin Ofset, 1996, s.3

4. BANKALARDA SERMAYE PİYASASI ARAÇLARININ SINIFLANDIRILMASI, DEĞERLEMESİ VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Bankaların bilançolarındaki sermaye piyasası araçlarının büyüklüğü, özellikle sermaye piyasalarının gelişimi ve mevduatları fonlamada, krediler yerine riski neredeyse yok denecek kadar az, getirisi ise yüksek olan devlet iç borçlanma senetlerinde yönelmeleri ve yatırım araçlarının çeşitliliği ile birlikte önemli oranda artmıştır.

Unutulmamalıdır ki, bankaların aktif büyüklük içerisinde yer alan sermaye piyasası araçlarının muhasebeleştirilmeleri, mevzuat açısından BDDK ve TMSK 'ca belirlenen hükümlere tabi olmaktadır.

BDDK, 08.11.2006 tarihi itibariyle muhasebe standartlarına ilişkin yayınlamış olduğu tüm tebliğ, yönetmelik ve standartları yürürlükten kaldırarak, TMS ve TFRS 'lere göre uygulama ve raporlama yapılması gerektiğini duyurmuştur.

Bu doğrultuda, TMS ve TFRS standartları ve bunlara ilişkin yorumların neler olduğu incelenerek, bankaların sermaye piyasası araçlarını portföyelerine alım, satım ve elde tutmaya ilişkin üst kurullarca yapılan düzenlemeler doğrultusunda, bu kıymetlerin sınıflandırılması, değerlendirme yöntemleri açıklanarak, muhasebeleştirilmesine ilişkin bilgi verilecektir. Ayrıca, konu bir de VUK açısından incelenerek, sonuçlarının kâr ve zarara etkisi anlatılacaktır.

4.1 Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları

Ülkemizde muhasebeleştirme ve finansal raporlamaya ilişkin uygulamalarda farklılıkların bulunması, yeknesaklık ihtiyacını doğurmuştur. TMSK, Uluslararası Muhasebe Standartları ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının kabul edilmesi yolunu seçerek bu gereksinimi karşılamış, aynı zamanda çağdaş ülkelerle entegrasyonu da sağlamıştır.

TMS'nın uluslararası alanda geçerlilik kazanması, yani International Financial Reporting Standardta (IFRS) uyumlu olduğunun kabul edilmesi ancak, IFRS sitesindeki standartların tamamına uyulması ile mümkün olabilmektedir. TMSK ile Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi Vakfı (IASCF) arasında yapılan telif anlaşmasında, TMSK tarafından resmi bir Türkçe çevirin yapılması, bunun Türk mevzuatı içinde yer alması ve zaman içinde IFRS yapılacak değişikliklerin dünya uygulamaları ile eşzamanlı olarak TMS 'lere yansıtılarak güncelliğinin sağlanması öngörülmektedir.⁹⁵

TMSK 'ca ilk 16.01.2005 tarihinden başlamak üzere muhtelif tarihlerde 29 tane TMS, IFRS 'ye uyumlu 8 tane Türkiye Finansal Raporlama Standardı (TFRS), 10 tane TMS Yorumu, 17 tane TFRS Yorumu yayınlamıştır. Bu standartlara ilişkin açıklamalara aşağıdaki başlıklar altında yer verilmiştir.

4.1.1 Türkiye Muhasebe Standartları

Birçok ülkenin kabul ettiği ve uyguladığı UMS 'ye uyumlu olan ve TMSK tarafından düzenlenerek yürürlüğe giren ve Türkiye'deki tüm işletmelerin yapmış oldukları işlemlerin muhasebeleştirilmesinde TMS uymaları gerekmekte olup, bu doğrultuda hazırlanan 29 adet standart Tablo 4.1'de başlıklar halinde belirtilmiştir.

⁹⁵ Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu, **Türkiye Muhasebe Standartları TMS/TFRS**, TMSK Yayınları - 2, Fersa Matbaası, 2007, s.1

Tablo 4.1 Türkiye Muhasebe Standartları

Standart No:	Türkiye Muhasebe Standart Başlıkları
TMS 1	Finansal Tabloların Sunuluşu
TMS 2	Stoklar
TMS 7	Nakit Akış Tablosu
TMS 8	Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar
TMS 10	Raporlama Döneminden (Bilanço Tarihinden) Sonraki Olaylar
TMS 11	İnşaat Sözleşmeleri
TMS 12	Gelir Vergileri
TMS 16	Maddi Duran Varlıklar
TMS 17	Kiralama İşlemleri
TMS 18	Hasılat
TMS 19	Çalışanlara Sağlanan Faydalar
TMS 20	Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Açıklanması
TMS 21	Kur Değişiminin Etkileri
TMS 23	Borçlanma Maliyetleri
TMS 24	İlişkili Taraf Açıklamaları
TMS 26	Emeklilik Fayda Planlarında Muhasebeleştirme ve Raporlama
TMS 27	Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar
TMS 28	İştiraklerdeki Yatırımlar
TMS 29	Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama
TMS 31	İş Ortaklıklarındaki Paylar
TMS 32	Finansal Araçlar: Sunum
TMS 33	Hisse Başına Kazanç
TMS 34	Ara Dönem Finansal Raporlama
TMS 36	Varlıklarda Değer Düşüklüğü
TMS 37	Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar
TMS 38	Maddi Olmayan Duran Varlıklar
TMS 39	Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme
TMS 40	Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller
TMS 41	Tarımsal Faaliyetler

Kaynak: TMSK, <http://www.tmsk.org.tr/>⁹⁶

⁹⁶ TMSK, <http://www.tmsk.org.tr/>

4.1.2 Türkiye Finansal Raporlama Standartları

Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin sermaye piyasalarında hisse senetleri veya ihraç etmiş oldukları finansal enstrümanlar işlem gören ve konsolide mali tablo hazırlamak durumunda olan işletmelerin 1 Ocak 2005 tarihinden sonra başlayan mali dönemlerde konsolide mali tablolarını Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS)'na uygun olarak hazırlamak durumunda olmaları ve ayrıca bazı ülkelerde genel kabul görmüş muhasebe standardı olarak UFRS'nin kabul edilmesi UFRS'nin artan önemini vurgulamaktadır. Türkiye'de ise SPK halka açık şirketlerin 31 Aralık 2003 tarihinden itibaren UFRS'yi uygulamalarının SPK muhasebe standartları ile uyumlu mali tablo hazırlamak anlamına geldiğini duyurmuştur.⁹⁷

Bilindiği üzere, Türkiye'de TMSK'ca TMS ve TFRS'nin yayınlanmasından sonra bankalar ve diğer işletmelerin finansal raporlama ihtiyaçları doğrultusunda TFRS 'ye uygulamaktadırlar. Bu raporlama standartları Tablo 4.2 'de başlıklar itibariyle belirtmiştir.

Tablo 4.2 Türkiye Finansal Raporlama Standartları

Standart No:	Türkiye Finansal Raporlama Standart Başlıkları
TFRS 1	Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının İlk Uygulaması
TFRS 2	Hisse Bazlı Ödemeler
TFRS 3	İşletme Birleşmeleri
TFRS 4	Sigorta Sözleşmeleri
TFRS 5	Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler
TFRS 6	Maden Kaynaklarının Araştırılması ve Değerlendirilmesi
TFRS 7	Finansal Araçlar: Açıklamalar
TFRS8	Faaliyet Bölümleri

Kaynak: TMSK, <http://www.tmsk.org.tr/>

⁹⁷ PricewaterhouseCoopers, Yayınlarımız, **Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Cep Klavuzu 2009**, http://www.pwc.com/tr_TR/tr/audit/assets/UFRS_2009_lr.pdf (23.09.2009)

4.1.3 Türkiye Muhasebe Standartlarına İlişkin Yorumlar

Bankalarca ve işletmelerce TMS ile ilgili olarak açıklanan yorumlar, uygulama yön vermek veya standartlara açıklık kazandırılmak amacıyla, TMSK'ca kamuoyuna duyurulan metinleri ifade etmekte olup, TMS'ye ilişkin olarak yapılan yorumlar Tablo 4.3'de gösterilmiştir.

Tablo 4.3 Türkiye Muhasebe Standartları Yorumları

Yorum No:	Türkiye Muhasebe Standartları Yorumlarına İlişkin Başlıklar
TMS Yorum 10	Devlet Yardımları - İşletme Faaliyetleri ile Özel Bir İlişkisi Bulunmayanlar
TMS Yorum 12	Konsolidasyon - Özel Amaçlı İşletmeler
TMS Yorum 13	Müştereken Kontrol Edilen İşletmeler - Ortak Girişimcilerin Parasal Olmayan
TMS Yorum 15	Faaliyet Kiralamaları - Teşvikler
TMS Yorum 21	Gelir Vergileri - Yeniden Değerlenen Amortismanına Tabi Olmayan Varlıkların Geri
TMS Yorum 25	Gelir Vergileri - İşletmenin veya Hissedarlarının Vergi Statüsündeki Değişiklikler
TMS Yorum 27	Yasal Açıdan Kiralama Görünümündeki İşlemlerin Özünün Değerlendirilmesi
TMS Yorum 29	İmtiyazlı Hizmet Anlaşmaları-Açıklamalar
TMS Yorum 31	Hasılat - Reklam Hizmetleri İçeren Takas (Barter) İşlemleri
TMS Yorum 32	Maddi Olmayan Duran Varlıklar - İnternet Sitesi Maliyetleri

Kaynak: TMSK, <http://www.tmsk.org.tr/>⁹⁸

4.1.4 Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına İlişkin Yorumlar

Bankalarca ve işletmelerce TFRS ile ilgili olarak açıklanan yorumlar, uygulama yön vermek veya standartlara açıklık kazandırılmak amacıyla, TMSK'ca kamuoyuna duyurulan metinleri ifade etmekte olup, TFRS'ye ilişkin olarak yapılan yorumlar Tablo 4.4 'de gösterilmiştir.

⁹⁸ TMSK, <http://www.tmsk.org.tr/>

Tablo 4.4 Türkiye Finansal Raporlama Standartları Yorumları

Yorum No:	Türkiye Finansal Raporlama Standart Yorumlarına İlişkin Başlıklar
TFRS Yorum 1	Hizmetten Çekme, Restorasyon ve Benzeri Mevcut Yükümlülüklerdeki
TFRS Yorum 2	Üyelerin Kooperatif İşletmelerdeki Hisseleri ve Benzeri Finansal Araçlar
TFRS Yorum 4	Bir Anlaşmanın Kiralama İşlemi İçerip İçermediğinin Belirlenmesi
TFRS Yorum 5	Hizmetten Çekme, Restorasyon ve Çevre Rehabilitasyon Fonlarından
TFRS Yorum 6	Özel Bir Piyasaya Katılımdan Doğan Yükümlülükler - Atık Elektrikli ve
TFRS Yorum 7	TMS 29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Standardı
TFRS Yorum 8	TFRS 2'nin Kapsamı
TFRS Yorum 9	Saklı Türev Ürünlerinin Yeniden Değerlendirilmesi
TFRS Yorum 10	Ara Dönem Finansal Raporlama ve Değer Düşüklüğü
TFRS Yorum 11	TFRS 2 - Grup İçi ve İşletmenin Geri Satın Alınan Kendi Hisselerine İlişkin
TFRS Yorum 12	İmtiyazlı Hizmet Anlaşmaları
TFRS Yorum 13	Müşteri Sadakat Programları
TFRS Yorum 14	TMS 19 - Tanımlanmış Fayda Varlığının Sınırı, Asgari Fonlama Koşulları ve Bu
TFRS Yorum 15	Gayrimenkul İnşaat Anlaşmaları
TFRS Yorum 16	Yurtdışındaki İşletmede Bulunan Net Yatırımın Finansal Riskten Korunması
TFRS Yorum 17	Nakit Dışı Varlıkların Ortaklara Dağıtımı
TFRS Yorum 18	Müşterilerden Varlık Transferleri

Kaynak: TMSK, <http://www.tmsk.org.tr>⁹⁹

4.2 Sermaye Piyasası Araçlarının Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesine İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı

Sermaye piyasası araçlarının tanımlamaları, TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum'da, sınıflandırılması, değerlendirilmesi ve muhasebeleştirilmesine ilişkin hükümler ise TMS 39 Ölçmeye ilişkin maddelerinde açıklanmıştır.

a) TMS 32 Finansal Araçlar Sunum: Bu standardın temel amacı, finansal araçların borç veya özkaynak olarak sunulmaları ile ve finansal varlık ve borçların netleştirilmelerine ilişkin ilkeleri belirtmektedir.¹⁰⁰ Bu standartlarda ayrıca finansal araçların tanımı ve gruplandırılması yapılmış olup, bunlar aşağıda açıklanmıştır.

⁹⁹ TMSK, <http://www.tmsk.org.tr/>

¹⁰⁰ TMS/TFRS, s.791

Finansal Araç: bir işletmenin finansal varlığı ile diğer bir işletmenin finansal borcunda ya da hisse senedine dayalı bir finansal araçta artışa neden olan herhangi bir sözleşme olarak tanımlanır ve temelde üç gruba ayrılır.

- **Finansal varlıklar:** Nakit ve nakit benzerleri, alacaklar, alacak senetleri, bir başka işletmenin hisse senetleri (iştirakler ve bağlı ortaklıklar hariç), hazine bonosu, devlet ve özel kesim tahvilleri gibi borçlanma senetlerine yapılan yatırımlar.

- **Finansal borçlar:** Ticari borçlar, borç senetleri, krediler, bedeli nakden ödenecek mal ve hizmet alımına ilişkin tahakkuklar, ihraç edilen borçlanma senetleri, imtiyazlı hisse senetleri.

- **Türev finansal araçlar:** Türev araçlar; bir faiz oranına, ürün fiyatına ya da döviz kuruna bağlı olarak değer oluşturan ve sahibine sözleşmesel hak ve yükümlülükler sağlayan finansal araçlardır.¹⁰¹

b) TMS 39 Finansal Araçlar, Muhasebeleştirme ve Ölçme: Bu standardın temel amacı ise; finansal varlıkların, finansal borçların ve finansal olmayan kalemlerin alım veya satımına ilişkin sözleşmelerin muhasebeleştirme ve ölçülmesine yönelik ilkeleri belirlemektir.¹⁰²

Bankalar, sermaye piyasası araçlarının kayda alınması, çıkartılması, değerlemesine ilişkin muhasebeleştirme sürecinde TMS standartları içerisinde yer alan ve yukarıda açıklanan bu iki önemli standart kapsamında işlem yapmak zorundadırlar.

4.3 Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Finansal Araçlarının Sınıflandırılması

TMS 39'a göre finansal araçlar dört ana kategoride sınıflandırılmıştır. Bunlar gerçeğe uygun değer farkı kar zarar yansıtılan menkul kıymetler, vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetler, satılmaya hazır menkul kıymetler ile kredi ve alacaklardır.

¹⁰¹ İsmail Ufuk MISIRLIOĞLU, **Türkiye Muhasebe Standartları'na Göre Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi**, İSMMMO Yayınları, Mali Çözüm Dergisi, 2008, sayı:86, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/86malicozum/4%20ismail%20ufuk%20misirlioglu.pdf>, s.66-67

¹⁰² TMS/TFRS, s.1015

Kredi ve alacakların tez konusu dışında olması nedeniyle bu finansal araçlara ilişkin açıklamalara bu çalışmada yer verilmemiştir.

4.3.1 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kar Zarar Yansıtılan Menkul Kıymetler

TMS 39'da gerçeğe uygun değer farkı kar zarara yansıtılan menkul kıymetleri iki ana başlık halinde açıklanmıştır. Bunlar alım satım amaçlı elde tutulan menkul kıymetler ve ilk muhasebeleştirme sırasında işletme tarafından, gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan menkul kıymetlerdir. Bunlara ilişkin açıklamalara aşağıda yer verilmiştir;

a) Alım satım amaçlı elde tutulan menkul kıymetler. Bir finansal varlık veya finansal borç, aşağıdaki durumlarda alım satım amaçlı elde tutulan olarak sınıflandırılır;

- Esas itibarıyla, yakın bir tarihte satılmak veya geri satın alınmak amacıyla edinilmiş veya yüklenilmiştir,

- İlk muhasebeleştirme sırasında, birlikte yönetilen ve son zamanlarda kısa dönemde kâr etme konusunda belirgin bir eğilimi bulunduğu yönünde delil bulunan belirli finansal araçlardan oluşan bir portföyün parçasıdır veya

- Bir türev üründür. (finansal teminat sözleşmesi olan veya etkin bir finansal riskten korunma aracı olan türev ürünler hariç)

b) İlk muhasebeleştirme sırasında, işletme tarafından, gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan olarak sınıflanmıştır. İşletme, bu tür bir sınıflamayı, daha doğru bir bilgi sunulması sonucunu doğuran durumlarda veya bir sözleşmenin bir veya daha fazla saklı türev ürün içermesi durumunda, başka herhangi bir sınırlamaya bağlı kalmaksızın, aşağıdaki koşullar olduğu sürece ilgili sözleşmenin tamamını bu grupta kaydedebilir:

- Saklı türev ürünün (ürünlerin), aksi durumda, değiştirilmesine ancak sözleşme gereğince hükümlenebilecek nakit akışlarında önemli bir değişiklik yaratmaması veya

- Benzer bir karma finansal araçta bulunan saklı türev ürünün ilgili finansal araçtan ayrıştırılmasının engellenmiş olduğunun küçük bir analiz işlemi sonucunda veya hiçbir analiz yapılmaksızın anlaşılabilmesi (örneğin bir kredi işleminde, borçluya, ilgili krediyi itfa edilmiş maliyetine yakın bir tutardan peşin olarak ödeme imkanı veren bir saklı peşin ödeme opsiyonu).¹⁰³

Bunlar, bir yıldan kısa vadede satılmak ve fiyat dalgalanmaları sonucunda kar elde etmek amacıyla satın alınan finansal varlıklar ya da yakın bir tarihte geri alınmak üzere yüklenilen finansal borçlardır.¹⁰⁴ İşletmelerin satmak amacıyla portföylerine almış oldukları DİBS 'ler, hisse senetlerini, türev finansal varlıkları bu gruba örnek gösterilir.

4.3.2 Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymetler

TMS 39'a göre vadeye kadar elde tutulacak yatırımlar olarak; "İşletmenin vadeye kadar elde tutma niyet ve imkanının bulunduğu sabit veya belirlenebilir nitelikte ödemeler içeren ve sabit bir vadesi bulunan, aşağıdakiler dışında kalan türev olmayan finansal varlıklardır." şeklinde açıklanmış olup bunlar;

- İşletmenin ilk muhasebeleştirme sırasında gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan olarak sınıfladığı finansal varlıklar
- İşletmenin satılmaya hazır olarak tanımladığı finansal varlıklar
- Kredi ve alacak tanımına giren finansal varlıklar.

Bir işletme cari yıl veya son iki yıl içerisinde, vadeye kadar elde tutulacak yatırımlarının önemsiz sayılacak tutarından fazla bir tutarını vadesinden önce (vadeye kadar elde tutulacak yatırımların toplamına kıyasla önemsiz sayılacak tutarından fazla bir tutarını) satmış veya yeniden sınıflandırmış olması durumunda, söz konusu işletme hiçbir bir finansal varlığını vadeye kadar elde tutulacak yatırım olarak sınıflandırmaz.¹⁰⁵

Vadeye kadar elde tutulacak finansal varlıklar; türev ürün niteliği taşımayan, belirlenmiş ya da önceden belirlenebilen ödemeleri olan ve işletmenin sonuna kadar elde tutabileceği ve tutma maksadı bulunan sabit bir vadesi olan yatırımlardır.

¹⁰³ TMS/TFRS, s.1020-1021

¹⁰⁴ MISIRLIOĞLU, s.70

¹⁰⁵ TMS/TFRS, s.1022

Görülüyor ki, işletmeler herhangi bir şekilde satmak niyeti olmadan almış oldukları finansal ürünleri vade sonuna kadar portföylerinde taşımaları ve varsa dönemler itibariyle getirilerini alması anlamına gelmektedir. Örnek olarak iskontolu ve kuponlu devlet tahvilleri, eurobondlar gösterilebilir. İşletme elinde bulundurdukları vadeye kadar elde tutulacak portföyündeki kıymetleri satamayacaklarından kâr fırsatlarından yararlanamazlar.

4.3.3 Satılmaya Hazır Menkul Kıymetler

TMS 39'a göre, Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar: Satılmaya hazır olarak tanımlanan veya kredi ve alacak, vadeye kadar elde tutulacak yatırım ve gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık olarak sınıflanmayan türev olmayan finansal varlıklardır.¹⁰⁶

Anlaşıyor ki, işletmeler portföyelerine almış oldukları menkul kıymetleri, gerçeğe uygun değer farkı kar zarara yansıtılan veya vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetlere ilişkin yapılan açıklamalar dışında bir niyet ve amaçla gerçekleştiriyorsa bu kıymetleri satılmaya hazır portföyelerine almaları gerekmektedir. Ayrıca işletmelerin bu kategoride sınıflamış oldukları menkul kıymetlerin değerlemeleri diğer kategorilerden farklı olarak yapılmaktadır. Bu konuya değerlemelerde ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

4.3.4. Yeniden Sınıflandırma

Yeniden sınıflandırma, bir işletmenin elinde bulundurduğu finansal aracı yukarıda belirtilen dört grup arasındaki bir kategoriden çıkarıp, diğer bir kategoride yeniden sınıflandırılmasına anlamına gelmektedir. TMS bu geçişlere finansal aracın bulunduğu sınıfa göre belirli standartlar getirmiştir.

¹⁰⁶ TMS/IFRS, s.1023

Gerçeğe uygun değer farkı kâr zarara yansıtılan finansal varlıklar için;

a) Elinde tuttuğu veya kendisinin düzenlediği bir türev ürünü, gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık grubu dışında bir başka grupta yeniden sınıflandıramaz,

b) İlk muhasebeleştirme sırasında gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan olarak sınıfladığı bir finansal aracı, gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılan finansal varlık grubu dışında bir grupta yeniden sınıflandıramaz,

c) Bir finansal varlığı yakın bir tarihte satmak veya geri satın almak amacıyla edinmesine karşın artık bu amaçlar ile elde buldurmuyorsa, 50 B, ve 50 D paragraflarında ki koşulların sağlanması halinde söz konusu finansal varlığı, gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık grubu dışında bir grupta yeniden sınıflandırabilir.

Bir finansal araç, ilk muhasebeleştirme işleminden sonra, gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık grubuna dahil edilmek suretiyle yeniden sınıflandırılmaz,¹⁰⁷

Vadeye kadar elde tutulacak finansal varlıklar için;

Bu tür finansal araçların başka bir kategoride sınıflandırılmasına ilişkin TMS–39 un 51., 52., 53. ve 54. paragrafında kriterler belirlenmiştir. Bunlar;

d) Elde tutma niyet veya imkanının değişmesi sonucunda, yapılan yatırımın vadeye kadar elde tutulacak yatırımlar arasında sınıflandırmanın bundan böyle uygun olmaması durumunda, söz konusu yatırım, satılmaya hazır yatırım olarak yeniden sınıflandırılır.

e) Vadeye kadar elde tutulacak yatırımların önemsiz bir tutarıdan fazla bir tutarının satılması veya yeniden sınıflandırılması işleminin 9 uncu Paragrafta belirtilen

¹⁰⁷ TMSK, Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçmeye İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı (TMS 39) Hakkında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Tebliğ Sıra No:105 (31.10.2008 tarih 27040 sayılı Resmi Gazetede Yayımlanmıştır)

koşulları karşılamaması durumunda, geriye kalan vadeye kadar elde tutulacak yatırımların tamamı, satılmaya hazır yatırım olarak yeniden sınıflandırılır.

f) Hakkında daha önce güvenilir bir ölçüm bulunmayan bir finansal varlık veya finansal borç için güvenilir ölçümler elde edilmiş olması ve ilgili varlık veya borcun, güvenilir bir ölçümünün bulunması,

g) Elde tutma niyet veya imkânının değişmesi ya da gerçeğe uygun değere ilişkin güvenilir ölçümlerin bundan böyle elde edilememesi gibi istinai durumlarla karşılaşılması, halinde sınıflandırma yapılması mümkündür.¹⁰⁸

Satılmaya hazır finansal varlıklar için ise; TMS standartlarında herhangi bir düzenleme yapılmadığı görülmektedir. Ancak, standartların genel yapısı incelendiğinde ve piyasa tahammülleri dikkate alındığında bu tür işlemlerin TMSK 'dan görüş alınarak yapılabileceği düşünülmektedir.

Yeniden sınıflandırmanın istisnası: Son iki yıl içerisinde, vadeye kadar elde tutulacak yatırımların önemsiz sayılacak tutarlarından fazla bir tutarın vadesinden önce (vadeye kadar elde tutulacak yatırımların toplamına kıyasla önemsiz sayılacak tutarından fazla bir tutarını) satmış veya yeniden sınıflandırmış olması durumunda, söz konusu işletme hiçbir finansal varlığını vadeye kadar elde tutulacak yatırım olarak sınıflandıramaz. Aşağıda belirtilen nitelikteki satış veya yeniden sınıflandırma işlemleri bunun dışında tutulmuştur.

- Piyasa faiz oranlarındaki değişikliklerin finansal varlığın gerçeğe uygun değerinde önemli bir etkisi olmayacağı, vade tarihine veya finansal varlığın geri çağırılma tarihine çok yakın (örneğin vadesine 3 aydan daha az bir süre kalan) satış veya yeniden sınıflandırma işlemleri,

- Önceden belirlenmiş ödemeler veya peşin ödemeler yoluyla finansal varlığın orijinal değerinin tamamına yakın bir kısmının tahsil edilmesinden sonra yapılan satış veya yeniden sınıflandırma işlemleri,

¹⁰⁸ TMS/TFRS, s.1043-1044

- İşletmenin kontrolünde olmayan, tekrarı olmayan ve önceden makul bir biçimde tahmin edilmeyen bir durumun gerçekleşmesi nedeniyle yapılan satışlar.¹⁰⁹

Anlaşıyor ki, TMS 39 ile işletmenin elinde bulundurduğu vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetlerin belli bir tutarından (portföyünün % 5-10 arası) fazlasını satışına ve/veya yeniden sınıflamaya tabi tutma imkanı getirilmiştir. Dolayısıyla, bu tür bir işlem yapılması durumunda işletmenin 2 cari yıl boyunca bir daha vadeye kadar elde tutulacak portföyüne kıymet alması yasaklanmaktadır. Ancak, işletme eğer vadesine 3 aydan az kalan kıymeti, orijinal değerinin tamamına yakın bir kısmının tahsil edilmesi veya işletmenin iradesi dışında önceden makul olarak tahmin edilemeyen satışların yapılması sınıflandırmaya devam etmesi veya yeniden bu gruba dahil edebileceği bir finansal aracı işletmenin portföyüne alması mümkün kılınmıştır.

4.4 Sermaye Piyasası Araçlarının Değerlemesi

Bilindiği üzere, işletmelerin elinde bulundukları sermaye piyasası araçlarının değerinde, globalleşen dünya ekonomisi ile birlikte ekonomik, politik, sektördeki gelişmeler, spekülasyon işlemleri ve büyük fonların sermaye hareketleri nedeniyle piyasalardaki kurlar, borsalar ve faiz oranlarında sürekli artı veya eksi yönde değişimler olmaktadır. Dolayısıyla, işletmelerin portföylerinde bulundukları kıymetlerin değerlerinin tespit edebilmek amacıyla piyasalarda yaşanan değişiklikleri günlük olarak değerlendirme yapıp bilançolarına yansıtılmalarını gerekli kılmaktadır.

Bu doğrultuda sermaye piyasası araçlarının elde tutulma sürecinde veya satış ya da elden çıkarılması durumunda işletmelerin elde edeceği kazanç veya kayıpların hesaplanması, değerlendirme neticesinde oluşan reeskont işlemi ile muhasebeleştirilmektedir.

4.4.1 Değerleme Kavramı

Değer, bir varlığın değişimi sırasında ortaya çıkan para cinsinden tutarı veya yükümlülüğün ifası amacıyla katlanılan bedeli ifade eder.

¹⁰⁹ TMS/TFRS, s.1022

Değerleme, bir bankanın bir hesap dönemi sonucu, dönemler ve ara dönem faaliyeti sonucunu saptamak amacıyla, aktif ve pasif kalemlerinin belli bir tarihteki değerini belirleme, yani envantere dahil iktisadi kıymetlerin değerini tespit etme işlemidir.¹¹⁰ Değerleme her varlık, borç ve öz sermaye kalemi itibariyle ayrı ayrı yapılır. Ancak, nitelikleri itibariyle bir bütünlük gösteren benzer kalemler toplu olarak değerlendirilebilir.¹¹¹ Bir başka tanıma göre değerlendirme bir işletmenin varlığını meydana getiren aktif ve pasif kalemlerinin belirli bir tarihteki değerinin para birimi ile ifade edilmesidir. Ölçme, sayma veya tartma sonucunda elde edilen miktarların birim değer ile çarpılmasıyla o iktisadi değer para ile ifade edilmiş yani değerlendirilmiş olur.¹¹² VUK madde 258'e göre değerlendirme "vergi matrahının hesaplanması ile ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespitidir."

Değerleme, vergi kanunlarında gösterilen gün ve zamanlarda, vergi matrahının hesaplanması ile ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespitidir. Bir başka ifade ile, iktisadi kıymetin değerlendirme günü itibariyle sahip olduğu gerçek değerinin belirlenmesi, anlamına gelen değerlendirme, hem vergi matrahının doğru tespitinde hem de işletme bünyesindeki iktisadi kıymetlerle ilgili doğru ve güvenilir bilgilerin finansal tablolara yansıtılması açısından önem arz etmektedir.

"Menkul kıymet" ve "değerleme" kavramları vergi sistemimiz açısından birlikte düşünüldüğünde, değişik zamanlarda değişik değerlere sahip olabilen ve birer iktisadi kıymet olan menkul kıymetler, vergi matrahlarının artması veya azalması sonuçlarını doğurmaktadır. Matrahtaki bu değişikliğin kavranabilmesi ise, belirlenen gün ve zamanlarda bu kıymetlerin değerlemeye tabi tutulmasını gerekli kılmaktadır.¹¹³

¹¹⁰ Gülümser ÜNKAYA, **Bankaların Menkul Değerlerini Değerleme Esasları ve Muhasebeleştirilmesi**, Muhasebe-Finansman Dergisi, Aralık 1997, Yıl 6, Sayı 7, s.2

¹¹¹ SPK, İleri Düzey Lisans Eğitimi, **Muhasebe Denetimi ve Etik Kurallar**, 2009, http://www.tspakb.org.tr/tr/Portals/57ad7180-c5e7-49f5-b282-6475cdb7ee7/ETM_kilavuzlar_ileri_muhasebe_dene_tim.pdf, s.16 (30 Haziran 2009)

¹¹² Ümit ATAMAN, **Muhasebede Dönemsonu İşlemleri**, İstanbul: Nihat Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları No: 491/724, 1994, Sekizinci Baskı, s.17

¹¹³ Dönem Sonu İşlemleri, **Menkul Kıymetlerin Değerlemesi**, 2008, <http://www.muhasebeciyizbiz.com/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=88>, (15.Eylül.2009)

Maliyet ve elde etme bedeli üzerinden aktife veya pasife girişi yapılan varlıkların ve borçların bilanço ve gelir tablosu çıkarılırken dönem sonunda değerlemesi yapılır ve mali tablolar bu değerlendirilmiş tutarlar üzerinden düzenlenir.¹¹⁴

Yukarıdaki anlatımlarda da belirtildiği üzere değerlendirme; yapıldığı an itibarıyla bankaların karlılığı, aktif büyüklüğü ve vergi hesaplamalarında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.4.2 Değerlemenin Amacı

İşletmelerde kârın ölçümü değerlendirme süreci üzerine kuruludur. Değerleme esasları işletmelerin faaliyet sonuçlarını ve finansal görünümünü etkileyen önemli bir unsurdur. Finansal tablolar bir anlamda varlık ve borçlara uygulanan farklı değerlendirme esaslarının sonuçlarını yansıtmaktadır. Finansal raporlama açısından değerlendirme amacı, varlık ve borçların finansal tablolarda yer alacak parasal tutarlarının tespit edilmesidir. Değerlemenin bir diğer amacı ise, dönem kârının ölçümüdür.¹¹⁵

Bu nedenle, değerlendirme amacı, işletme sahibine, ortaklarına, yöneticilerine, çalışanlara, işletme ile iş ilişkisinde bulunan alacaklı ve borçlulara, kamu kurum ve kuruluşları ile sosyal çevreye bilgi verme ve bu kişilerin alacakları kararlar konusunda yardımcı olmaktır.

4.4.3 Değerlemenin Önemi

Vergi mevzuatımıza göre iktisadi varlıkların değerleri doğrudan doğruya matrahı oluşturduğu veya etkilediği için değerlendirme, ticari işletmelerin verginin hesaplamasında esas olacak kazancı, dönem sonu öz sermayesinin bir önceki dönem sonu öz sermayeye oranlamasıyla bulunur. İşletmenin öz sermayesinin bulunması içinse, işletmenin aktif ve pasifinde yer alan unsurların değerlendirme günü itibarıyla parasal karşılıklarının tespit edilmesi gereklidir. Bilindiği gibi aktif ve pasif unsurlar arasındaki fark işletmenin öz sermayesini verir. Değerleme müessesesinin vergi hukuku

¹¹⁴ Hakan ŞAKAR, **Banka İşlemleri Muhasebesi**, 1. Basım, İstanbul: Strata Yayıncılık, 2000, s.13

¹¹⁵ Hikmet ULUSAN, **Finansal Raporlama Açısından Değerleme**, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, s.525-544 <http://sosyalbilimler.cukurova.edu.tr/dergi/dosyalar/2007.16.2.466.pdf> , (25 Ekim 2009)

yönünden amacı vergi matrahının tespitine esas olacak iktisadi varlıkların değerlerini doğru bir biçimde ve mükellefin subjektif takdirine meydan vermeksizin, objektif esaslar çerçevesinde tespit etmektedir. Böylece vergi adaletini sağlamış olmaktadır.¹¹⁶

Anlaşıyor ki, işletmeler hakkında karar vericiler ve bilgi ihtiyacı olan kişiler açısından işletmelerin elinde bulundurdukları varlık ve yükümlülüklerin, değerlemenin yapıldığı an itibariyle güvenilebilir, doğru, gerçeği yansıtır ve anlaşılabilir olması amacıyla düzenleyici kurumların belirlediği kurallar çerçevesinde değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Dolayısıyla kontrol ve karar alma süreçlerinde değerlendirilmesi önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.4.4 Menkul Kıymetlerin Değer Tanımları

Menkul kıymetlerin değerlemelerinde esas alınan bazı tanımlamalar aşağıdaki gibidir;

İhraç Değeri: Primli olarak ihraç edilen ve/veya erken alanlara faiz oranı içinde indirim uygulanan tahvillerdir.¹¹⁷ Diğer bir tanımlama ise ihraç değerini, bir tahvil veya bir pay senedinin ilk çıkarıldığı andaki satış değeridir. Bu değer, tahvil veya pay senedinin itibari değerinden daha yüksektir.¹¹⁸ şeklinde tanımlamıştır. Menkul kıymetin ilk ihracında, ihraç değeri nominal değer altında ise iskontolu, nominal değer üzerinde ise primli, nominal değere eşit ise başa baştan satış yapılmış olur.

Nominal Değer: Nominal ya da itibari değer, pay senedinin üzerinde yazılı olan değerdir. Pay senetlerinin itibari olarak pek değeri yoktur. Kimi zaman bazı şirketler itibari değeri olmayan pay senetleri de çıkarabilirler. Yalnız TK'nun 286. maddesine göre nominal değer altında pay senedi çıkarılamaz. Bu nedenle pay senetlerinin nominal değerlerinden daha yüksek bir bedel ile ihraç edilmesi gerekmektedir.¹¹⁹

¹¹⁶ Bünyamin ÖZTÜRK, Güray ÖĞRENDİK, **Dönemsonu Envanter ve Değerleme İşlemleri**, Ankara SMMM Odası Yayın No: 55 Ankara: Kasım 2007, s.7-8, http://www.asmmmo.org.tr/asmmmo/files_kutuphane/file_13.pdf (01 Kasım 2009)

¹¹⁷ Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu s.173

¹¹⁸ Muhasebetürk, **İhraç Fiyatı Nedir?** <http://muhasebeturk.org/ecopedia/392-i/2927-ihrac-degeri-nedir-nedemek-anlami-tanimi.html> (08 Kasım 2009)

¹¹⁹ Murad KAYACAN, Cahit SÖNMEZ ve Mehmet CİVAN, s.363

Net Gerçekleşebilir Değer: Varlık unsurlarının gerçekleşmesi beklenen satışı bedelinden satılabilir duruma getirilmesi için yapılması gerekli tamamlama maliyeti ile satış giderlerinin indirilmesinden sonra kalan değeri ifade eder.¹²⁰

Rayıç Değer: Sözleşmeye konu varlığın bilgili ve istekli taraflar arasında muvazaadan ari olarak el değiştirmesine veya yükümlülüğün yerine getirilmesine esas olmak üzere, öncelikle ilgili varlığın borsa değerini, borsa değerinin oluşmaması durumunda ise değerlendirme gününde bu tanıma uygun alım satım değerini ifade eder.¹²¹ Varlıkların değerlendirme günündeki normal alım-satım değeridir.¹²²

Borsa Değeri: Borsada işlem gören menkul kıymetlerden, hisse senetleri için bilanço günü dahil geriye doğru 5 işgünü boyunca oluşan günlük ağırlıklı ortalama fiyatların ortalamasına, diğer menkul kıymetler için ise bilanço tarihindeki ağırlıklı ortalama fiyatlara karşılık gelen değeri ifade eder.¹²³

Defter Değeri: Hisse senetlerinin defter değeri, şirket aktiflerinin defterdeki kayıtlarından şirketin borçlarının çıkarılmasıyla elde edilen değer hisse senedi sayısına bölünmesi ile bulunan değerdir. Defter değeri işletmenin ortaklarından alınan tüm parayı ve onlar adına elde ettiği tüm kazançları gösterir. İşletmenin özsermayesi ödenmiş sermayeden yüksekse defter değeri nominal değerden yüksek, tersi durumda ise daha düşük olacaktır. Defter değeri, geçmişe dayalı bir ölçüdür ve işletmenin geçmişte ortaklardan ne kadar sermaye elde ettiğini göstermektedir. İlgili varlık veya yükümlülüğün muhasebe kayıtlarındaki değerini ifade eder.

İskonto Edilmiş Değer: Finansal varlığın/yükümlülüğün kayda alındığı değerinden, anapara ödemeleri ile değer düşüklüğü veya tahsil kabiliyetinin azalması sebebiyle ayrılan karşılığın doğrudan veya karşılık hesapları kullanılarak düşülmesi veya kayda alındığı değeriyle vade sonundaki değeri arasındaki farka/farktan ilgili

¹²⁰ ÜNKAYA, s.2

¹²¹ BDDK, Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin 1 Sayılı Tebliğ, Finansal Araçların Muhasebeleştirme Standardı, (26.02.2002 Tarih ve 24793 (Mükerrer) Sayılı Resmi Gazetede Yayınlanarak 01.10.2002 Tarihinde Yürürlüğe Girmiştir.)

¹²² ÜNKAYA, s.3

¹²³ BDDK, Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin 1 Sayılı Tebliğ, Finansal Araçların Muhasebeleştirme Standardı.

dönem sonu itibariyle iskonto edilmiş tutarının eklenmesi/düşülmesi neticesinde kalan tutarıdır.

Elde Etme Maliyeti: Varlıkların satın alma, üretim veya inşa maliyetini ifade eder.

Ağırlıklı Ortalama Maliyet: Toplam maliyetin, toplam girdi miktarına bölünmesi suretiyle bulunan birim maliyettir.

Hareketli Ağırlıklı Ortalama Maliyet: Her yeni alımdan sonra, o andaki mevcut miktarlarının ağırlıklı ortalama maliyetidir.

Gişe Döviz Alış Kuru: Bankanın birim nakit yabancı para satımında ödeyeceğini ilan ettiği TL miktarını ifade eder.¹²⁴

4.4.5 Sermaye Piyasası Araçlarının Değerleme Yöntemleri

Bilindiği üzere, bankaların elinde bulundurdukları fazla nakitlerini değerlendirmek için sermaye piyasası araçlarını, DİBS, hisse senedi, ters repo, türev ürünler gibi finansal araçları satın alırlar. Alınan bu ürünler muhasebe kayıtlarına defter değerleri üzerinden muhasebe kaydı yapılır. Envanter günlerde işletmenin değerinin belirlenmesi amacıyla, bu kıymetlerin kâr/zarar durumlarının tespit edilmesi için değerlendirme işlemine tabi tutulması gereklidir.

Birikim sahipleri açısından bakıldığında ise, bir şirketin menkul değerlerini (finansal varlıklarını) alırken veya bir ortaklığa iştirak ederken, o kuruluşun kârlılığı, borç ödeme gücü, öz sermayesi, geçmiş faaliyet sonuçları hakkında açık ve sağlam bilgilere gereksinme duymaktadırlar. Bu bilgiler de mali tablolar ve bu tablolarda yer alan rakamların yorumlanması ile elde edilebilmektedir.¹²⁵ Gerek bankaların, gerekse işletmelere yatırım yapacak olan kişilerin elinde bulundurdukları fazla fonların kullanımında işletmelerin son durumlarını bilmeleri gerekmektedir. İşletmenin en son gerçek durumunun tespiti ise değerlendirme ile mümkündür.

¹²⁴ Murad KAYACAN, Cahit SÖNMEZ ve Mehmet CİVAN, **SPK İleri Düzey**, İlk Baskı, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2008, s.363

¹²⁵ Öztin AKGÜÇ, **Mali Tablolar Analizi**, 9. Baskı, İstanbul,: Muhasebe Enstitüsü Eğitim ve Araştırma Vakfı Yayın No: 16, 1995, s.6

Uzun yıllardır muhasebe sistemlerinde kullanılan defter değeri, bir varlığın bilanço'ya kaydedildiği toplam maliyettir. Ancak, bilanço'ya girdikten sonra aynı varlığın cari değerindeki değişimlerin finansal tablolara yansıtılması amacıyla tarihi maliyet dışında farklı yöntemler kullanarak değerlendirilebilmektedir.¹²⁶ Türkiye'de bankalar sermaye piyasası araçlarını TMSK tarafından hazırlanan TMS 'ye ve Maliye Bakanlığınca düzenlenen VUK 'a göre de değerlendirilmektedir.

TMS, (TMS 32, TMS 39 ve TFRS 7), finansal varlıkların kategorilerine göre değerlendirmesini şu şekilde ön görmektedir;

- Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr (Zarar)'a Yansıtılan Finansal Varlıklar: Gerçeğe uygun değer ile değerlendirilir ve gerçeğe uygun değer farkı gelir tablosunda raporlanır.
- Vadeye Kadar Elde Tutulacak Yatırımlar: İtfa edilmiş maliyet değeri ile değerlendirilir.
- Kredi ve Alacaklar: İtfa edilmiş maliyet değeri ile değerlendirilir.
- Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar: Gerçeğe uygun değer ile değerlendirilir ve gerçeğe uygun değer farkı özkaynaklarda raporlanır.
- Türev ürünlerin değerlendirilmesi ise; Türev finansal araçlar işletmelerin kâr elde etmek amacıyla ellerinde bulundurdukları sözleşmeleri ifade ettiğinden alım satım amaçlı finansal araçlar olarak nitelendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle de değerlendirme ölçüsü gerçeğe uygun değerdir.¹²⁷

Vergi Usul Kanuna Göre Finansal Varlıkların Değerlendirmesi: Menkul kıymetlerin değerlendirilmesi ile ilgili düzenleme VUK 279'ncü maddesinde yapılmıştır. Buna göre; "Hisse senetleri ile fon portföyünün en az %51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri, alış bedeliyle, bunlar dışında kalan her türlü menkul kıymet borsa rayici ile değerlendirilir.

¹²⁶ Nesrin TOPBAŞ, **Finansal Kriz Ortamında Bankaların Muhasebe Sistemlerinde Gerçeğe Uygun Değerlendirme Yönteminin Etkileri**, TBB Bankacılar Dergisi, İstanbul: 2009, sayı.68, s.57

¹²⁷ Volkan DEMİR ve Oğuzhan BAHADIR, **UFRS (TFRS)'deki Değerlendirme Ölçüleri Kapsamında Şirket Değerlendirmesinde Defter Değeri Yaklaşımı**, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, 2007, TÜRMOB, Yıl:7, Sayı:23, s.12-19

Borsa rayici yoksa veya borsa rayicinin muvazaalı bir şekilde olduğu anlaşılırsa değerlemeye esas bedel, menkul kıymetin alış bedelinin vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkları dahil) iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanır. Ancak, borsa rayici bulunmayan, getirisi ihraç edenin kar ve zararına bağlı olarak doğan ve değerlendirme günü itibariyle hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetler, alış bedeli ile değerlendirilir.”

Tanımdan da anlaşılacağı üzere VUK 'ta, menkul kıymetlerin değerlemesinde Hisse senetleri ile fon portföyünün en az %51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu alış bedeli, diğer kıymetlerin ise borsa rayici değerlendirilmesi düzenlenmiştir. Ancak, borsa rayici yoksa ve muvazaalı bir şekilde belirlenmiş ise basit faiz yöntemi kullanılır. Değerleme günü itibariyle getirisi ihraç edenin kâr ve zararına bağlı olarak doğan ve hesaplanması mümkün olmayan kıymetleri için yine alış değeri kullanılır.

Kanaatimce, Gerçeğe Uygun Değer'in (GUD) kullanıldığı vadeye kadar elde tutulacak finansal araçlar kategorisi dışındakilerin değerlendirme işlemlerinin kriz dönemlerindeki ölçümlerinin GUD yerine etkin faiz yönteminin geçici süre kullanılması daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Şöyle ki; banka portföylerine alınan vadeye kadar elde tutulacak finansal araçlar dışında kalan ve banka portföylerine alınan menkul kıymetlerin tamamı, vadesinden önce piyasa koşullarını da dikkate aldığımızda, piyasada faiz oranlarındaki yükselmesi (fiyatın düşmesi) gibi bir olasılıkta satılamamakta ve itfa olana kadar kıymetler portföylerde tutulmaktadır. Bu durumda, değerlendirme işlemi yapıldığında, kıymetlerin maliyet bedellerinin altında piyasa fiyatları olması nedeniyle, bankaların yüksek tutarlarda zarar yazmak zorunda kalmaktadırlar. Ancak banka bu kıymetleri vadesine kadar bekletirse mutlaka bir gelir elde edecektir. Dolayısıyla aslında gelir elde edebilecek bir menkul kıymetten, sadece değerlendirme yapılması nedeniyle zarar yapıyormuş gibi bilançoda gösterilmek zorunda kalmaktadır.

Menkul kıymetlerin buldukları kategorilerine göre, değerlendirme yöntemlerine ilişkin açıklamalara aşağıda yer verilmektedir.

4.4.5.1 Gerçeğe Uygun Değer Yöntemi

GUD kavramı (fair value), FAS'ın (Finansal Muhasebe Standartları-Financial Accounting Standarts) GUD 'in ölçülmesi başlıklı 157 sıra nolu standardında ve IASB (International Accounting Standarts Board) bünyesinde ise 39 nolu standartta ele alınmıştır. Bu standartlar kapsamında alım satım amaçlı ve satılmaya hazır menkul kıymetler, türev ürünler ile garanti işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde gerçeğe uygun değer yaklaşımı kullanılması gerekmektedir. GUD yaklaşımı, Türkiye'nin de içinde bulunduğu birçok ülkenin finansal raporlama sisteminde kullanılmaktadır.¹²⁸

UMS ve UFRS bazıları incelendiğinde; gerçeğe uygun değer yaklaşımını benimsemiş tüm standartlarda gerçeğe uygun değerle ilgili olarak genelde aynı tanımları yapılmış olduğu görülür. Bununla beraber, standart, gerçeğe uygun değer uygulamasında farklı esaslar benimsenmiştir. Bu farklı uygulamalar, varlık ve yükümlülüklerin farklı değerler üzerinden finansal tablolara yansıtılmasına yol açmaktadır. Bu uygulamaların özüne bakıldığında kimi uygulamaların alış fiyatını, kimi uygulamaların satış fiyatını benimsediği görülür. Ayrıca kimi uygulamalarda alış ve satış giderleri ile satış noktası maliyetleri dikkate alınırken, kimi uygulamalarda alış ve satış maliyetleri ya dikkate alınmakta veya bir maliyet unsuru olarak kabul edilmektedir. Tüm bu standartların, ortak paydası ise piyasa fiyatının GUD en iyi yansıtan değer olduğu yönündedir.¹²⁹

TMS 39 paragraf 9 da GUD; karşılıklı pazarlık ortamında, bilgi ve istekli gruplar arasında bir varlığın el değiştirmesi ya da bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutardır.

TMS 39'a göre; "Aktif bir piyasada kayıtlı bir fiyatın varlığı, GUD'nin en iyi göstergesidir." Bu bağlamda;

- Elde tutulan varlık ya da yüklenilecek borç için GUD, cari alış fiyatıdır.
- Elde tutulan borç ya da edinilecek varlık için GUD, cari satış fiyatıdır.

¹²⁸ TOPBAŞ, s.57

¹²⁹ Hüseyin TOKAY, Ali DERAN ve Rafet AKTAŞ, **Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarında Gerçeğe Uygun Değer Yaklaşımı ve Muhasebe Uygulamalarına Etkisi**, <http://www.mu.edu.tr/iibf/tmes24/kitap/1-1.pdf> s.17-18 (24.11.2009)

- Mevcut alış ya da satış fiyatları yoksa, en yakın tarihli işlemin fiyatı GUD'dir.
- Finansal aracın bütünü için aktif bir piyasa fiyat kotasyonu yok fakat önemli bileşenleri için varsa bu fiyat temel alınır.
- Aktif bir piyasada fiyattan ziyade bir oran işlem görüyorsa, GUD' belirlemek için, değerlendirme tekniğinde bu oran girdi olarak kullanılır.

Finansal araçla ilgili aktif bir piyasa yoksa şu yöntemler kullanılır:

- Bilgili ve istekli taraflar arasında yakın zaman içinde yapılmış işlemlerin referans alınması
- Büyük ölçüde benzer olan başka bir finansal araca ilişkin GUD'nin referans alınması
- İskonto edilmiş nakit akışı analizi
- Opsiyon fiyatlandırma modelleri¹³⁰

Görülüyor ki, GUD tespitinde, aktif bir piyasanın varlığı değerlendirme açısından önem arz etmektedir. Ancak, aktif bir piyasanın olmaması durumunda ise yani değerlendirme günü itibariyle aktif piyasada bir kıymetin GUD yoksa en yakın tarihte geçen bir fiyatın dikkate alınması gerektiğinin düzenlenmesi, uygulamada özellikle kriz dönemlerinde yapılmak istenen değerlemeyi yanlış bir değerlendirme (kâr/zarar) tutarına götürebilir.

Aktif bir piyasada kayıtlı bir piyasa fiyatı bulunmayan ve gerçeğe uygun değeri güvenilir bir şekilde ölçülemeyen özkaynağa dayalı finansal araçlara yapılan yatırımlar (TMS 39, Paragraf 46 C ve Ek A Paragraf UR 80 ve UR 81), gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan olarak tanımlanmaz.

¹³⁰ Gökhan ÇÖZELİ, **Finansal Varlıklar ve Finansal Borçlar Değerleme Uygulamaları**, http://paribus.tr.googlepages.com/g_cozeli.pdf (09 Kasım 2009)

Bu tanımlamadan anlaşıldığı üzere menkul kıymetlerin aktif bir piyasa fiyatı bulunmadığı durumlarda kıymetlerin vadeye kadar elde tutulacak portföyde izlenmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Biraz hafiflemiş olmakla beraber halen etkisini sürdüren küresel finansal krizin patlak vermesi ile birlikte mortgage'e dayalı menkul kıymet piyasasının darbe yemesi ve bu kağıtların değerinin bularlaşması üzerine, bir grup finans kurumu vakit geçirmeden, kendilerini bu kağıtlarla ilgili olarak milyarlarca dolar zarar yazma mecburiyetinde bırakan bir muhasebe kuralını hedef tahtasına yerleştirdiler. Zira bu muhasebe kuralı şirketlerin, sahip oldukları, mortgage'e dayalı olanlar dahil, menkul kıymetler ile borsalarda işlem gören diğer varlıklarına değer biçmelerinde piyasa fiyatlarını kullanmaları zorunlu kılıyordu. Daha açık deyişle şirketler sahip oldukları kıymetleri, bu kıymetlerin piyasa fiyatı üzerinden değerlendirme -mark to market- durumunda idiler. Geçen sonbaharda menkul ve gayrimenkul piyasalarında yaşanan çöküşün ardından, finansal kurumlar, "Gerçeğe Uygun Değer" muhasebesi olarak da bilinen bu muhasebe kurulumunun kendilerini, sahip oldukları varlıkların değerini çok düşük düzeyde gösterme mecburiyetinde bırakmasından yakınmaya şirketlerin, sahip oldukları varlıkların değerini çok düşük düzeyde gösterme mecburiyetinde bırakmasından yakınmaya başladılar. Zira bu şekilde sermayeleri eriyor ve devasa zararlar yazıyorlardı.¹³¹

Yaşanan bu kriz Türkiye'de faiz oranları yükselmiş bankaların GUD yöntemini kullandıkları portföylerinde duran kıymetlerin değerini düşürmüştür. Bunun neticesi olarak da bankaların kârlılığı ve sermaye yeterliliği gibi rasyolarında düşüşler meydana gelmiştir. Bu tarihten önce TMS standartları gereği alım satım amaçlı portföyde tutulan menkul kıymetlerin kesinlikle başka bir portföyde yeniden sınıflandırılması veya bu gruba dahil edilmesi yasaklanmıştı. TMSK 'ca yayımlanan iki adet Tebliğ (31.10.2008 ve 01.11.2008 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan düzenlemeler) ile, BDDK tarafından yeniden sınıflandırmaya izin verilmiştir. Bu nedenle bankalar menkul kıymetlerini, vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymet portföyüne yeniden sınıflama yaparak bilançolarını yeniden oluşturmuşlardır.

¹³¹ http://www.tmsk.org.tr/makaleler/Diger/bil_tem_9.pdf s.1 (20.11.2009)

Kanaatimce kriz dönemlerinde GUD yöntemini uygulamasının yerine belirli bir süre etkin faiz yönteminin kullanılmasını daha doğru olacaktır. Ancak uygulamanın belirttiğim şekilde yapılabilmesi için bu yönde bir düzenlemenin TMSK tarafından uluslararası muhasebe standartları kuruluna bildirilmesi ve bu yönde UMS düzenleme yapılması gerekli kılmaktadır.

4.4.5.2 Etkin Faiz Yöntemi

Vadeye kadar elde tutulacak finansal araçların değerlemesinde itfa edilmiş maliyetin bulunabilmesi için kullanılan yöntem etkin faiz yöntemidir. Ayrıca, satılmaya hazır portföyde bulunan kıymetlerin hesaplamasında THP’de GUD yöntemiyle birlikte gerçeğe uygun değer farkı özkaynaklarda raporlanır şeklinde düzenleme yapmıştır. Şöyle ki, THP’nda satılmaya hazır portföy için etkin faiz ve gerçeğe uygun değeri (piyasa fiyatı) dikkate alınarak değerlemelerin yapılacağı belirtilmektedir. Dolayısıyla gerek vadeye kadar elde tutulacak portföyde, gerekse satılmaya hazır portföyde bulunan kıymetlerin değerlemesinde iç verim oranı ile hesaplanan etkin faiz yöntemi kullanılmaktadır.

Etkin faiz yöntemi; finansal varlık veya borcun (veya bir finansal varlık veya borç grubunun) itfa edilmiş maliyetlerinin hesaplanması ve ilgili faiz gelir veya giderlerinin ilişkili olduğu döneme dağıtılması yöntemidir. Etkin faiz oranı; finansal aracın beklenen ömrü boyunca veya uygun olması durumunda daha kısa bir zaman dilimi süresinde yapılacak gelecekteki tahmini nakit ödeme ve tahsilatlarını tam olarak ilgili finansal varlık veya borcun net defter değerine indirgeyen orandır.¹³²

Etkin faiz yönteminin içermesi gereken unsurlar:

- Finansal aracın gelecekteki nakit akışlarını tahmin etmeyi,
- Bu nakit akışlarını finansal aracın defter değerine indirgeyen faiz oranını belirlemeyi (yani gerçeğe uygun değeri artı başlangıçtaki işlem maliyetleri). Bu oran, etkin faiz oranı olarak adlandırılmıştır.

¹³² TMS, s.1024

• Dönem faiz gelir veya giderinin etkin faiz oranı kullanılarak belirlenmesini gelecekteki nakit akışlarının güvenilir biçimde tahmin edilebileceği varsayılmaktadır.¹³³

Finansal yöneticinin karşılaştığı en temel problemlerden biri gelecekte beklenen nakit akımlarının bugünkü değerini belirlemektir. Genel olarak, paranın zaman değer kavramı; bugün elimizde olan bir tutarın ileri bir tarihteki tutarından daha değerli olduğundan söz eder. Pratik olarak, bunun böyle olmasının sebebi beklenen faiz alabilecek olmanızdır, böylece bugünkü bir tutar, sonraki bir tutar daha fazla artar. Bu nedenle bugünkü para ile gelecekteki para arasındaki ödünleşme, diğer başka şeylerin yanında, yatırım yapmak suretiyle elde edeceğimiz faize dayanır.¹³⁴

Dolayısıyla, finansal yöneticilerin, elinde bulundurdukları finansal araçların getirilerini hesaplamada nakit akımlarını bugünkü değerine getiren iç verim oranı ile gelecekte elde edecekleri bir paranın bugünkü değerini belirleyen bugünkü değer kavramları aşağıda açıklanmıştır.

İç Verim Oranı: İç verim oranı, başlangıçtaki yatırım ile nakit akımlarının şimdiki değerini eşitleyen iskonto oranı olarak tanımlanır. Belli bir iç verim oranında başlangıçtaki yatırım şimdiki değere eşit olacak ve net şimdiki değer sıfır olacaktır.¹³⁵

Gelecekteki değeri belli olan bir paranın bugünkü değerini hesaplamaya iskonto denir. Gelecekteki bir paranın bugünkü değerinin öğrenilmesi, yatırımın veya projenin kârlılığı ve fizibilitesinin diğer yatırım araçları veya projelerin kendi aralarındaki seçimini etkileyen en önemli unsurdur.¹³⁶

Bugünkü Değer: Varlıklar, işletmenin normal faaliyet koşullarında, ileride sağlayacakları net nakit girişlerinin bugünkü (iskonto edilmiş) değerleri ile gösterilirler. Borçlar, işletmenin normal faaliyet koşullarında, kapatılmaları için ileride ödenmesi

¹³³ UFRS'lerle İlgili Sıcak Konu Bülteni 2006–17, Tahvil ve Bono İhraç Edenin Kârına Dayalı Ödemeler İçeren Finansal Araçlar, http://www.gtturkey.com/UD_OBJE/PDF/SEKHAB/hs_2006_17.pdf, (10 Kasım 2009)

¹³⁴ Stephen A. ROSS, Randolph W. Westerfield ve Bradford D. Jordan, **Fundamentals of Corporate Finance**, 4th Edition, Boston, McGraw-Hill, 1998, p.112

¹³⁵ Fulya ALPAN, Gürman TEVFİK ve Arman T. TEVFİK, **Excel ile Finans**, 3. Basım, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2001, s. 195

¹³⁶ TCZB. Eğitim Daire Başkanlığı, **Finansal Matematik Katılımcı El Kitabı**, Ankara: 2006, s.12-13

gereken net nakit çıkışlarının bugünkü (iskonto edilmiş) değerleri ile gösterilir.¹³⁷ Bugünkü değer, Yatırımın ekonomik ömrü boyunca sağlayacağı para girişinin önceden saptanmış belirli bir iskonto haddi (yatırımdan beklenen asgari iç kârlılık oranı) üzerinden bugüne indirgenmiş değeridir.¹³⁸

Bugünkü değer şöyle hesaplanır:

$$P = FVn / (1 + i)^n$$

Yılda birden fazla faiz ödemesi durumunda:

$$P = FVnm (1 + i/m)^{n*m}$$

P = Şimdiki Değer

FV = Gelecekteki Değer

i = İskonto Oranı

n = Yıl

m= kupon sayısı

Örneğin, bir yatırımcı 1.000 lirasını bir bankaya 3 yıl için faiz oranı yıllık %60 'tan 6 ay vadeli olarak yatırmıştır. Yatırımcının 3 yıl sonra parası kaç lira olacaktır.

$$\begin{aligned} FVnm &= 1.000.000,00 (1+0,60/2)^{3*2} \\ &= 4.826.800,00 \text{ TL eline geçecektir.} \end{aligned} \quad ^{139}$$

Yukarıda anlatımlardan da anlaşılacağı üzere, etkin faiz yönteminde iskonto oranı üzerinden hesaplanan iç verim fiyatı kullanılmakta olup, bu fiyatın hesaplanmasında ise ilgili varlığın kullanım tarihi itibarıyla bugünkü değer kavramında belirtilen formül yoluyla bulunmaktadır.

¹³⁷ Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği, **TMS,TFRS Standartları, Kavramsal Çerçeve 2**, <http://www.tmud.org.tr/standartDetay.aspx?StandartID=9>, (20 Kasım 2009)

¹³⁸ Öztin AKGÜÇ, **Finansal Yönetim**, Yenilenmiş 7. Baskı, İstanbul: Muhasebe Enstitüsü Yayın No:65, 1998, s.354

¹³⁹ Mehmet ERKAN, **Finansal Yönetim. Paranın Zaman Değeri**, <http://www2.aku.edu.tr/~mehmeterkan/sayfalar/fyzam.ppt#268,11>, (21 Kasım 2009)

Bankaların sermaye piyasalarından yapmış oldukları alım işlemleri çok fazla sayıda olmaktadır. Bankaların her alış işlemini muhasebe sistemlerinde ayrı tutmaları ve bu tutarlar için ayrı ayrı satış, itfa veya değerlendirme yaparak reeskont hesaplamaları mümkün değildir. Bu nedenle bankalar, almış oldukları sermaye piyasası araçlarını portföylerinde muhasebe kaydı tesis ederken ve değerlendirme yaparken sistemlerinde ağırlıklı ortalama paçal maliyet kullanarak gerçekleştirirler.

Ağırlıklı ortalama paçal maliyet dikkate alınarak hesaplama yaparken ise; her alış işleminin bileşik faizi ile maliyet tutarının ağırlandırılması üzerinden hesaplanan ortalama bileşik faiz bulunarak işlemler bu oran üzerinden yapılır. Satış işlemleri ise maliyeti değiştirmediğinden bileşik hesaplamasında dikkate alınmaz.

Örneğin, Banka 1. olarak, 01.03.2009 tarihinde vadesine 159 gün kalmış 100.000,00 nominallik hazine bonosunu 92.735,00 TL vererek satın almış olsun.

2. olarakda, 01.03.2009 tarihinde aynı kıymetten yine 100.000,00 nominal karşılığı 92.850,00 TL vererek satın almış olsun.

Tablo 4.5 Ağırlıklı Ortalama Paçal Maliyete Göre Ortalama Bileşik Hesaplama

Nominal	Maliyet Tutarı	V KG	Basit Faiz Oranı	Bileşik Faiz Oranı	Ağırlıklı Ortalama Maliyet Tutarı * Bileşik Faiz	Ağırlıklı Bileşik Oran T. Ağırlıklı Ort./ Toplam Maliyet
100.000,00	92.735,00	159	17.98	18.90	1.752.691,50	
100.000,00	92.850,00	159	17.68	18.57	1.724.224,50	
Toplam	185.585,00				3.476.916,00	18.74

Örnek olarak oluşturduğum Tablo 4.5 'de, bankanın almış olduğu hazine bonosunun işlem bazında alış bileşik faizleri ile maliyet tutarları üzerinden ağırlandırılarak, ağırlıklı ortalama bileşik faiz hesaplanmıştır. Dolayısıyla, bankanın

getiri hesaplamalarında bileşik faizin önemi büyüktür. Bu nedenle bileşik faiz ilişkin açıklamalara aşağıda ayrıca değinilmektedir.

Bileşik Faiz: Bir yatırımın yatırım dönemi boyunca kazandığı faizin de yeni yatırım döneminde yatırıma tabi tutulması sonucu elde edilen getiriye gösteren faizdir. Diğer bir deyişle faizin de faiz kazanmasıdır.

Bileşik Faiz Oranı = $[1 + \text{Basit Faiz Oranı} \times (\text{Dönem Gün Sayısı}/\text{Yıl Gün Sayısı})^{(\text{Yıl Gün Sayısı}/\text{Dönem Gün Sayısı})} - 1$

Bileşik faiz, anaparanın gelecekteki değerini gösterir.

Bileşik faiz hesaplamalarında ise, hesap dönemi sonunda elde edilen faiz tutarı, başlangıçtaki sermayeye eklendikten sonra elde edilecek toplam üzerinden onu izleyen döneme ait faizin hesaplanması ve bu işlemin önceden saptanan süreler için devam etmesi söz konusudur.¹⁴⁰

Kısaca anlatmak gerekirse, bir finansal aracın değerlemesine ilişkin yapılacak hesaplamalarda bileşik faizin önemi büyüktür.

4.4.5.3 Basit Faiz Yöntemi

Basit faiz herhangi bir yatırımcı elindeki parayı kullanmak isteyen kişiye ödünç olarak verdiğinde, ödünç alan kişi aldığı bu para ile birlikte faiz olarak adlandırılan paranın kullanımını için ödediği ücreti geri öder. Yatırımcı açısından faiz, yatırdığı paranın geliridir. Başlangıçta yatırılan para ise anapara olarak adlandırılır. Anapara ile faizin toplamı; tutar, birikmiş değer ya da gelecek değer olarak bilinir.

Basit faiz, faize faizin yürütülmediği faiz türü olup; anaparanın (başlangıçtaki tutarın) yıllık faiz oranı ile yıl sayısının (yıl sayısı 0.5 yıl gibi ondalık da olabilir) çarpımına eşittir.

¹⁴⁰ Senih AŞAN, **Sermaye Bütçelemesi ve Finansal Kararlar**, İstanbul: Nihat Sayar Yayın ve Yardım Vakfı, 1988, s.13

Genellikle faiz oranları yıllık %50, %80 gibi yüzdelerle ifade edilir. Ancak finansal hesaplamalarda bu sayılar 0.50, 0.80 gibi ondalık olarak yazılır.¹⁴¹

Faiz oranı, genellikle yıllık olarak ele alınır. Faiz hesabında, bir yıl 365 gün kabul edilmekle birlikte, Türkiye'deki uygulamalarda kredi faizlerinin hesabında 360 gün olarak alınmaktadır. Bu uygulama sadece kredi faizlerine özel bir uygulama olup, faiz hesaplamalarında bir yıl 365 olarak kabul edilmektedir. Basit Faiz Formülü aşağıdaki şekilde ifade edilebilir.¹⁴²

$$\text{Dönem Faizi} = \text{Anapara} * (\text{Basit Faiz Oranı} * \text{Gün Sayısı} / 365)$$

4.5 Finansal Varlıkların Kayda Alınma Zamanı

TMS 39 paragraf 38 'e göre; "Bir finansal varlığın normal yoldan alımı veya satımı, ticari işlem tarihi ya da teslim tarihi muhasebesi yöntemlerinden birisi kullanılarak muhasebeleştirilir veya bilanço dışı bırakılır."¹⁴³

Bu yöntemlerin kullanılmasına göre işletmeler, edindikleri veya ellerinden çıkarmış oldukları finansal varlıklarını muhasebeleştirme ve değerlemelerinde farklı yöntemler kullanmaları gerekmektedir.

4.5.1 İşlem Tarihine Göre

TMS 39, Uygulama Rehberi (UR) 55'e göre; ticari işlem tarihi, işletmenin bir varlığı almayı veya satmayı taahhüt ettiği tarihtir. Ticari işlem tarihi muhasebesi;

- Elde edilecek olan varlığın ve buna ilişkin ödemede bulunma borcunun ticari işlem tarihinde muhasebeleştirilmesini,
- Ticari işlem tarihi itibarıyla, satılan varlığın bilanço dışı bırakılmasını, satıştan kaynaklanan kazanç ya da kaybın muhasebeleştirilmesini ve alıcının yapacağı ödemeye ilişkin bir alacak muhasebeleştirilmesini gerektirir. Genellikle, mülkiyetin el

¹⁴¹ Fulya ALPAN, Gürman TEVFİK ve Arman T. TEVFİK, s.150

¹⁴² TSPAKB, Eğitim Klavuzu, **Temel Finans Matematiği, Değerleme Yöntemleri, Muhasebe ve Mali Analiz**, 2008, http://www.tspakb.org.tr/tr/Portals/57ad7180-c5e7-49f5-b282-c6475cdb7ee7/ETM_kilavuzlar_temel_finans_matematiği.pdf, s.108-109 (30 Ekim 2009)

¹⁴³ TMS/TFRS, s.1038

değiştirmesinin söz konusu olduğu durumlarda, teslim tarihine kadar varlık ve buna bağlı borç üzerinde faiz tahakkuk etmeye başlamaz.¹⁴⁴

Anlaşılıyord ki, işlem tarihine göre muhasebeleştirme, alınacak olan finansal aracın ve buna karşılık gelen yükümlülüğün işlem tarihinde muhasebeleştirilmesi ve finansal aracın elden çıkarılması veya satılması durumunda ise, teslimin gerçekteleştiği tarihte kayıtlardan çıkarılarak muhasebeleştirilmesidir. Teslim gerçekteleşmeden herhangi bir kayıt işlemi yapılmaz. Finansal aracın alışında işlem tarihi, satışında ise teslim tarihi dikkate alınır ve teslim tarihine kadar faiz işletilmez.

4.5.2 Teslim Tarihine Göre

TM 39, UR 56'ya göre; teslim tarihi, bir varlığın işletmeye teslim edildiği veya işletme tarafından teslim edildiği tarihtir. Teslim tarihi muhasebesi;

- Varlığın işletme tarafından elde edildiği tarihte muhasebeleştirilmesini,
- Varlığın işletme tarafından teslim edildiği tarih itibariyle bilanço dışı bırakılmasını ve yine aynı tarih itibariyle elden çıkarma kazanç ya da kaybının muhasebeleştirilmesini gerektirir. Teslim tarihi muhasebesinin uygulanması durumunda, işletme, teslim aldığı varlıklarda olduğu gibi, ticari işlem tarihi ve teslim tarihi arasındaki dönem boyunca varlığın gerçekte uygun değerinde meydana gelen değişimleri muhasebeleştirir. Başka bir ifadeyle, gerçekte uygun değerdeki değişim, maliyetinden veya itfa edilmiş maliyetinden gösterilen varlıklar için muhasebeleştirilmez; diğer yandan gerçekte uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan olarak sınıflandırılan finansal varlıklar için kâr veya zararda, satılmaya hazır olarak sınıflandırılan finansal varlıklar için ise özkaynaklarda muhasebeleştirilir.¹⁴⁵

Yukarıda ki anlatımdan belirtildiği üzere teslim tarihi, finansal aracın teslim alındığı tarihten itibaren kayda alınması ve teslim edildiği tarihte kayıttan çıkarılmasıdır. Teslim tarihine göre muhasebeleştirme yapıldığında, bankalarca, alınan finansal aracın işlem tarihi ile teslim tarihi arasında rayiç değerinde meydana gelen

¹⁴⁴ TMS/TFRS, s.1113

¹⁴⁵ TMS/TFRS, s.1114

herhangi bir değişiklik, ilgili finansal aracın değerlemede kullanılan esasa göre kaydedilir.

4.6 Bankaların Portföylerinde Bulunan Sermaye Piyasası Araçlarının Değerlemesi ve Muhasebeleştirilmesi

Bankaların sermaye piyasası araçlarının değerlemede (ölçme) hangi yöntemin kullanılacağını daha önce 4.4.5'nolu başlık altında kategorilerine göre değinmiştik. Bu finansal araçları kategorilerine göre değerlemesi ve muhasebeleştirmesine kullanılan düzenlemelere ilişkin açıklamalar aşağıdaki gibidir.

a) Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr Zarara Yansıtılan Finansal Varlıklar:

- **Değerlemesi:** Paragraf 46'ya göre, bir işletme ilk muhasebeleştirmenin ardından, finansal varlıkları gerçeğe uygun değerlerinden ölçer. Paragraf 48A'ya göre, aktif bir piyasada kayıtlı bir fiyatın varlığı, gerçeğe uygun değerin en iyi göstergesidir. Bu durumda, örneğin DİBS için, GUD üzerinden UR 71'deki "aktif piyasa kayıtlı fiyat" açıklaması doğrultusunda, borsada işlem geçmişse, İMKB tahvil ve bono piyasasında oluşan ağırlıklı ortalama fiyat, aktif bir piyasanın bulunmaması durumunda ise UR 74'e göre gösterge niteliğinde olan Resmi Gazete'de yayınlanan TCMB fiyatları kabul edilmektedir. Örneğin eurobond'lar için GUD ise tezgah üstü piyasada oluşan ortalama fiyat olur.

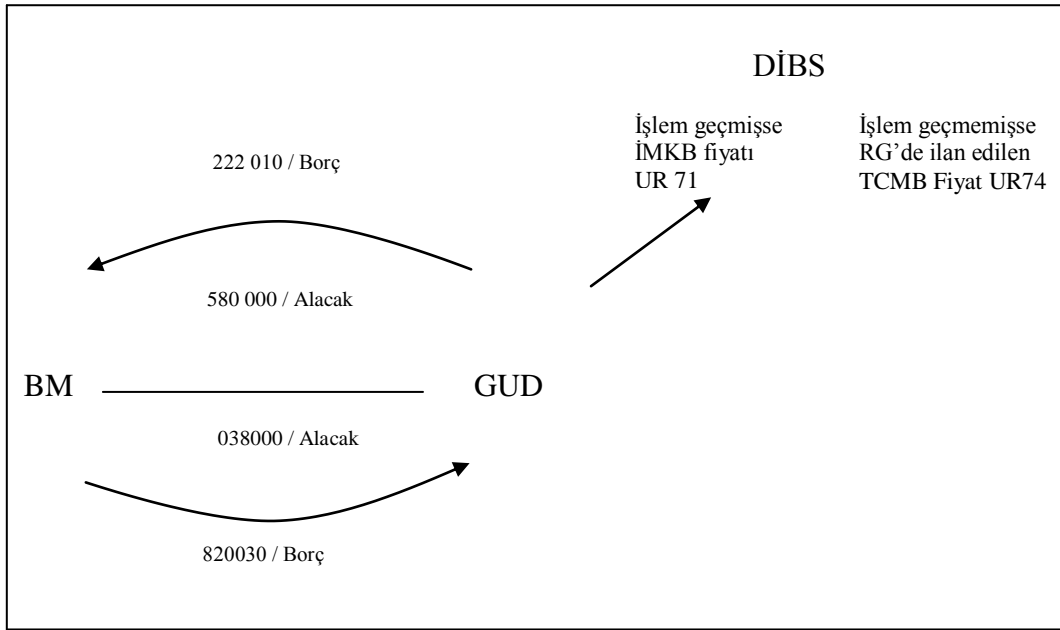
- **Muhasebeleştirilmesi:** Bankaların portföylerinde bulunan sermaye piyasası araçlarının portföy kategorilerine göre THP'nında belirtilen hesaplara ilişkin açıklamalar dikkate alınarak muhasebeleştirilir.

Buna göre, gerçeğe uygun değer farkı kâr/zarara yansıtılan menkul değerlerin muhasebeleştirilmesi bilançonun aktif hesapları içerisinde yer alan "0" döner değerler altındaki 030 TL, 031 YP defteri kebir hesaplarda muhasebeleştirilmektedir. Bu hesaplar TMS'da belirlenen esaslar çerçevesinde, ilk muhasebeleştirme sırasında GUD farkı kâr/zarara yansıtılan olarak sınıflandırılan menkul değerlerin kaydedildiği hesaplardır. Menkul değerlerin satın alınması halinde bu hesaba borç, satılması veya itfa edilmeleri halinde alacak kaydolunur. Bu hesapta izlenen menkul değerler gerçeğe

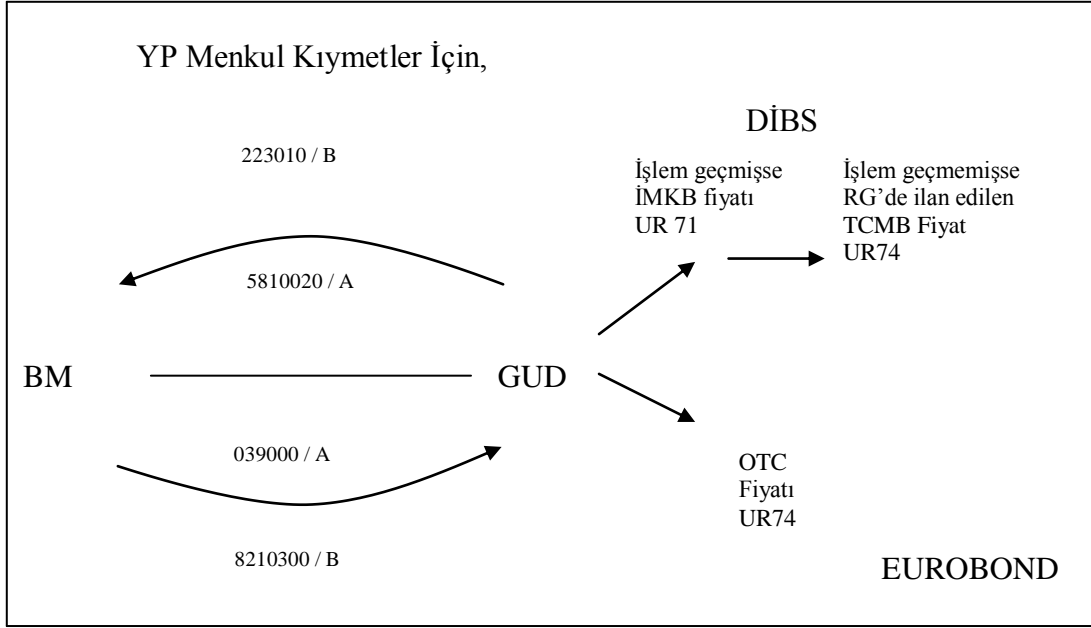
uygun değer üzerinden hareket görür ve nominal değerleri üzerinden bilanço dışı hesaplarda izlenir.

Ayrıca, muhasebe kayıtları 55. paragraf (a) maddesinde belirtilen ‘‘Gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan olarak sınıflandırılan bir finansal varlık veya finansal borca ilişkin olarak ortaya çıkan kazanç veya kayıp, kr ya da zararda muhasebeleştirilir.’’ ifadesine göre yapılır.

Gerçeğe uygun değer yöntemi kâr/zarara yansıtılan sermaye piyasası araçlarından DİBS’lere ve eurobondların yukarıdaki anlatıma uygun olarak değerlemesine ilişkin muhasebeleştirmeyi aşağıda TL cinsi kıymetler için Şekil 4.1’de, YP cinsi kıymetler için Şekil 4.2’deki gibi özetlenebilir.

Şekil 4.1: Türk Lirası Tutarlar İçin Alım Satım Amaçlı Menkul Kıymetlerin Reeskont Muhasebesi

Şekil 4.2: Yabancı Para Tutarlar İçin Alım Satım Amaçlı Menkul Kıymetlerin Reeskont Muhasebesi

Değerlemeler Sonucunda Oluşan Reeskont Tutarları;

Maliyet ile Piyasa Fiyatı Arasındaki Olumlu Fark Kadar Tutar:

222 010 Borç (Diğer Faiz ve Gelir Reeskontları/Gerçeğe Uygun Değer Farkı...)

580 000 Alacak (Menkul Değerlerden Alınan Faizler/Gerçeğe Uygun Değer Farkı...)

Maliyet İle Piyasa Fiyatı Arasındaki Olumsuz Fark Kadar Tutar:

038 000 Alacak (Menkul Değer Düşüş Karşılığı/Gerçeğe Uygun Değer Farkı...)

820 030 Borç (Karşılık ve Değer Düşme Giderleri/ Gerçeğe Uygun Değer Fark.)

b) Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar:

- **Değerleme:** TMS paragraf 46'ya göre, bir işletme, ilk muhasebeleştirilmesinin ardından, finansal varlıkları gerçeğe uygun değerlerinden ölçer. TMS paragraf 48A'ya göre, aktif bir piyasada kayıtlı bir fiyatın varlığı, gerçeğe uygun değerlerin en iyi göstergesidir. Paragraf 55 (b)'ye göre, satılmaya hazır finansal varlığa

ilişkin olarak ortaya çıkan kazanç veya kayıp, değer düşüklüğü zararları (TMS 39 paragraf 67-70 belirtilmiştir) ve kur farkı kazanç ve kayıpları (UR 83 belirtilmiştir) hariç olmak üzere, söz konusu finansal varlık bilanço dışı bırakılıncaya kadar özkaynaklar değişim tablosu (TMS 1, Finansal Tabloların Sunuluşu) aracılığıyla doğrudan özkaynaklarda muhasebeleştirilir. İlgili finansal varlığın bilanço dışı bırakılması durumunda, daha önceden özkaynaklarda muhasebeleştirilmiş bulunan kazanç veya kayıplar, kâr ya da zararda muhasebeleştirilir. Diğer yandan, etkin faiz yöntemi (TMS 39 paragraf 9) kullanılarak hesaplanan faizler kâr veya zararda muhasebeleştirilir (TMS 18). İşletmenin ilgili ödemeyi elde etme hakkının oluşması durumunda (TMS 18), satılmaya hazır özkaynağa dayalı finansal araçlardan kaynaklanan temettüleri, kâr veya zararda muhasebeleştirilir.

- **Muhasebeleştirme** THP’da satılmaya hazır menkul kıymetlerin değerlemesine 032 TL, 033 YP satılmaya hazır menkul değerler açıklamalarında; “İlgili muhasebe standardı hükümleri çerçevesinde değerlemeye tabi tutulur ve değerlendirme farkları ilgili özkaynak kalemlerine intikal ettirilir. Satılmaya hazır menkul değerlerin etkin faiz oranı yöntemiyle hesaplanan itfa edilmiş maliyetinden doğan farklar ise kâr/zarar ile ilişkilendirilir.” denilmektedir.

Görüldüğü üzere, gerçeğe uygun değer farkı kâr/zarara yansıtılan menkul değerler alım-satım amaçlı menkul değerlerin değerlemesinde (TL ve YP) olduğu gibi, satılmaya hazır portföyün reeskontlarında da aktif piyasa fiyatları dikkate alınır. Ayrıca, yukarıda ifade edildiği üzere, değerlemelerde Etkin Faiz Yöntemiyle Hesaplanan İtfa Edilmiş Maliyet (EFYHİEM) diğer deyişle iç verim oranı üzerinden hesaplanan fiyatlarla, piyasa fiyatları karşılaştırılır. THP’ında 032–033 satılmaya hazır menkul değerlerin değerlemesine ilişkin açıklamada bu varlıkların ölçülmesinde karşılaşılabilecek 12 durum aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Olasılık:

Birim Maliyet < EFYHİEM < GUD ise;

(Birim Maliyet < İç Verim Fiyatı < Piyasa Fiyatı)

Reeskont: (GUD X Nominal) – (Birim Maliyet X Nominal) = 222/223 Borç

Özkaynak: (GUD X Nominal) – (EFYHİEM X Nominal) =414/ 415 Alacak

Faiz Geliri:(EFYHİEM X Nominal) - (Birim Maliyet X Nominal) = 580/581 Alacak

2. Olasılık:

Birim Maliyet<GUD<EFYHİEM ise;

Reeskont : (GUD X Nominal) – (Birim Maliyet X Nominal) = 222/223 Borç

Özkaynak: (EFYHİEM X Nominal) – (GUD X Nominal) = 414/415 Borç

Faiz Geliri:(EFYHİEM X Nominal) - (Birim Maliyet X Nominal) = 580/581 Alacak

3. Olasılık:

GUD<Birim Maliyet<EFYHİEM ise;

D.D.Karş.: (Birim Maliyet X Nominal) – (GUD X Nominal) = 038/039 Alacak

Özkaynak: (EFYHİEM X Nominal) – (GUD X Nominal) = 414/415 Borç

Faiz Geliri:(EFYHİEM X Nominal) - (Birim Maliyet X Nominal) = 580/581 Alacak

4. Olasılık:

EFYHİEM<Birim Maliyet<GUD ise;

Reeskont : (GUD X Nominal) – (Birim Maliyet X Nominal) = 222/223 Borç

Özkaynak: (GUD X Nominal) – (EFYHİEM X Nominal) = 414/415 Alacak

D.D.Gid. : (Birim Maliyet X Nominal) - (EFYHİEM X Nominal) = 820/821 Borç

5. Olasılık:

EFYHİEM<GUD<Birim Maliyet ise;

D.D.Karş.: (Birim Maliyet X Nominal) – (GUD X Nominal) = 038/039 Alacak

Özkaynak: (GUD X Nominal) – (EFYHİEM X Nominal) = 414/415 Alacak

D.D.Gid. :(Birim Maliyet X Nominal) - (EFYHİEM X Nominal) = 820/821 Borç

6. Olasılık:

GUD<EFYHİEM<Birim Maliyet ise;

D.D.Karş.: (Birim Maliyet X Nominal) – (GUD X Nominal) = 038/039 Alacak

Özkaynak: (EFYHİEM X Nominal) – (GUD X Nominal) = 414/415 Borç

D.D.Gid. :(Birim Maliyet X Nominal) - (EFYHİEM X Nominal) = 820/821 Borç

7. Olasılık:

Birim Maliyet < EFYHİEM = GUD ise;

Reeskont : (GUD X Nominal) – (Birim Maliyet X Nominal) = 222/223 Borç

Faiz Geliri:(EFYHİEM X Nominal) - (Birim Maliyet X Nominal) = 580/581 Alacak

8. Olasılık:

Birim Maliyet = GUD < EFYHİEM ise;

Özkaynak: (EFYHİEM X Nominal) – (GUD X Nominal) = 414/415 Borç

Faiz Geliri:(EFYHİEM X Nominal) - (Birim Maliyet X Nominal) = 580/581 Alacak

9. Olasılık:

GUD < Birim Maliyet = EFYHİEM ise;

D.D.Karş.: (Birim Maliyet X Nominal) – (GUD X Nominal) = 038/039 Alacak

Özkaynak: (EFYHİEM X Nominal) – (GUD X Nominal) = 414/415 Borç

10. Olasılık:

Birim Maliyet = EFYHİEM < GUD ise;

Reeskont : (GUD X Nominal) – (Birim Maliyet X Nominal) = 222/223 Borç

Özkaynak: (GUD X Nominal) – (EFYHİEM X Nominal) = 414/415 Alacak

11. Olasılık:

EFYHİEM < Birim Maliyet = GUD ise;

Özkaynak: (GUD X Nominal) – (EFYHİEM X Nominal) = 414/415 Alacak

D.D.Gid. :(Birim Maliyet X Nominal) - (EFYHİEM X Nominal) = 820/821 Borç

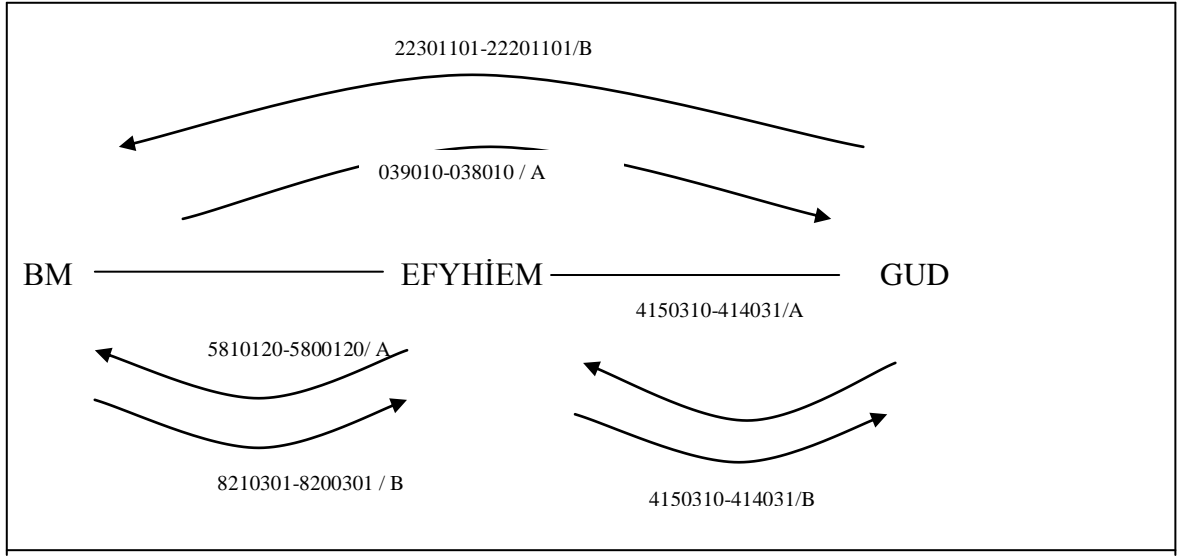
12. Olasılık:

EFYHİEM = GUD < Birim Maliyet ise;

D.D.Karş.: (Birim Maliyet X Nominal) – (GUD X Nominal) = 038/039 Alacak

D.D.Gid. :(Birim Maliyet X Nominal) - (EFYHİEM X Nominal) = 820/821 Borç

Satılmaya hazır finansal varlıklar içerisinde yer alan TL ve YP menkul kıymetler için yukarıdaki olasılıklarda dikkate alınarak, işlemlerin değerlemesine ilişkin reeskont muhasebe kayıtlarını Şekil 4.3'deki gibi özetlemek mümkündür.

Şekil 4.3: Türk Lirası ve Yabancı Para Tutarlar İçin Satılmaya Hazır Menkul Kıymetlerin Reeskont Muhasebesi

c) Vadeye Kadar Elde Tutulacak Yatırımlar:

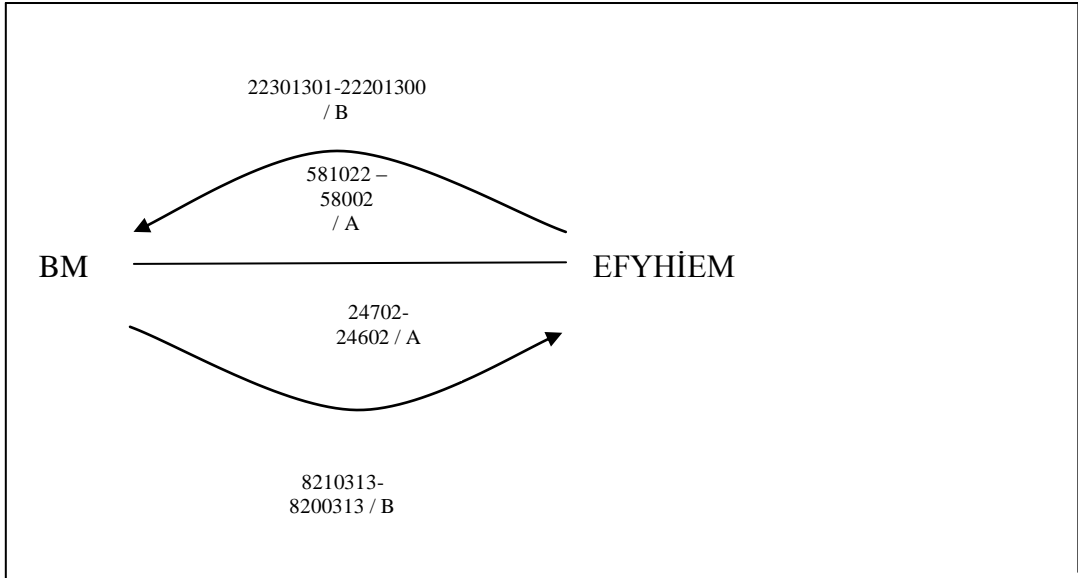
- **Değerleme:** TMS 39, paragraf 46 (b)'ye göre, vadeye kadar elde tutulacak yatırımlar gerçeğe uygun değerlerinden ölçülme hükmünden müstesna olup, bunlar etkin faiz yöntemiyle hesaplanan itfa edilmiş maliyetlerinden ölçülür. Paragraf 63'e göre, itfa edilmiş maliyetinden gösterilen vadeye kadar elde tutulacak yatırımlarda değer düşüklüğü zararı meydana geldiğine ilişkin tarafsız bir göstergenin bulunması durumunda, ilgili zararın tutarı, gelecekteki tahmini nakit akışlarının finansal varlığın orijinal faiz oranı (diğer bir ifadeyle, ilk muhasebeleştirme sırasında hesaplanan etkin faiz oranı) üzerinden iskonto edilerek hesaplanan bugünkü değeri ile defter değeri arasındaki fark olarak ölçülür. Varlığın defter değeri, doğrudan veya bir karşılık hesabı kullanılmak suretiyle azaltılır. İlgili tutar kâr veya zararda muhasebeleştirilir.

- **Muhasebeleştirme:** THP 'de vadeye elde tutulacak menkul değerler 244–245 (TL-YP) hesaplarda izlenmektedir. THP 'de ilgili hesabın açıklamasında, yatırım amaçlı menkul kıymetlerin ve mülkiyeti bankada kalmak kaydıyla teminata verilen, bloke edilen ve repoya konu olan vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetlerin kaydına özgü aktif nitelikli bir hesaptır. Hesap dönem sonları itibarıyla

etkin faiz oranı yöntemi kullanılarak itfa edilmiş maliyetiyle değerlemeye tabi tutulur ve değerlendirme farkları sonuç hesaplarına intikal ettirilir.

Repoya konu edilen vadeye kadar elde tutulacak menkul değerlerin gelir reeskontu ile repo işleminden sağlanan fonlar için gider reeskontu düzenli olarak hesaplanır. Repo vadesinde anapara ve faizden oluşan toplam borç, müşteriye ilgili ödeme ve gider hesapları çalıştırılarak ödendikten sonra menkul değer daha önce bulunduğu grubuna tekrar aktarılır.

Yukarıda ki anlatımlara uygun olarak değerlemelere ilişkin reeskont muhasebe kayıtlarını Şekil 4.4'deki gibi özetlemek mümkündür.

Şekil 4.4: Türk Lirası ve Yabancı Para Tutarlar İçin Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymetlerin Reeskont Muhasebesi

Şekil 4.4'te belirtilen değerlemeler sonucunda oluşan reeskont tutarları:

Maliyet ile İç Verim Fiyatı Arasındaki Olumlu Fark Kadar Tutar;

222 0103 00 Borç (Diğer Faiz ve Gelir Reeskontları/Vad. Kadar Elde Tutulacak M.D.)

580 02 Alacak (Menkul Değerlerden Alınan Faizler/ Vad. Kadar Elde Tutulacak M.D.)

Maliyet ile İç Verim Fiyatı Arasındaki Olumsuz Fark Kadar Tutar;

246 02 Alacak (İş. Bağ. Ort. ve Vad. Elde.Tut..Men.Değ.Değer Düşüş Karşılığı)

820 0313 Borç (Karşılık ve Değer Düşme Giderleri/ Vad. Kad. Elde Tut. Men.Değ)

4.7 Vergi Usul Kanunu Yönünden Sermaye Piyasası Araçlarının Değerlemesi

Değerlemenin tanımı VUK'da şöyle yapılmıştır: Değerleme, vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespitidir.¹⁴⁶ Değerlemede, iktisadi kıymetlerin vergi kanunlarında gösterilen gün ve zamanlarda haiz oldukları kıymetler esas tutulur.¹⁴⁷

213 sayılı VUK 279. maddesine göre, “hisse senetleri ile fon portföyünün en az %51’i Türkiye’de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri alış bedeliyle, bunlar dışında kalan her türlü menkul kıymet borsa rayici ile değerlendirilir. Borsa rayici yoksa veya borsa rayicinin muvazaalı bir şekilde oluştuğu anlaşılırsa değerlemeye esas bedel, menkul kıymetin alış bedeline, vadesine elde edilecek gelirin (kur farkları dahil) iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanır. Ancak borsa rayici bulunmayan, getirisi ihraç edenin kâr ve zararına bağlı olarak doğan ve değerlendirme günü itibarıyla hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetler, alış bedeli ile değerlendirilir.”

VUK 279. maddesinden anlaşılacağı üzere iktisadi işletmelerin aktifine kayıtlı bulunan menkul kıymetlerin türüne göre alış bedeli borsa rayici ve kıst getiri ölçüsü olarak üç ayrı değerlendirme ölçüsü belirlenmiştir.

- **Alış Bedeli Ölçüsü:** Alış bedelinden ne anlaşılması gerektiği gerek kanunda, gerekse kanun gerekçelerinde açıklığa kavuşturulmamıştır. Ancak genel kabul görmüş bir tanıma göre; alış bedeli iktisadi kıymetin satın alınması karşılığında ödenen veya borçlanılan bedeldir. Maliyet bedelinden farkı, satın alma bedeline müteferrik olarak yapılan giderlerin nazara alınmamasıdır.

¹⁴⁶ 213 Sayılı VUK Madde 258

¹⁴⁷ 213 Sayılı VUK Madde 259

- **Borsa Rayici Ölçüsü:** Vergi Usul Kanununun 263. maddesinde borsa rayici, gerek menkul kıymetler ve kambiyo borsasına, gerekse ticaret borsasına kayıtlı olan iktisadi kıymetlerin değerlemeden evvelki son muamele gününde borsadaki işlemlerin ortalama değeri olarak tanımlanmıştır. Bununla beraber normal dalgalanmalar haricinde fiyatlarda biraz kararsızlıklar görülmesi halinde son muamele günü yerine değerlendirme gününden önceki 30 gün içindeki ortalama rayici esas almaya ilişkin Maliye Bakanlığı'nın yetkisi bulunmaktadır.

- **Kıst Getiri Ölçüsü:** Borsa rayicine göre değerlendirilmesi gereken menkul kıymetlerin, borsa rayicinin olmaması veya borsa rayicinin muvazaalı bir şekilde oluştuğunun anlaşılması halinde, değerlemeye esasa bedel, menkul kıymetin alış bedeline vadesinde elde edeceği gelirin (kur farkları dahil) iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanacaktır. Kıst getiri ile hesaplanacak menkul kıymetler genel olarak sabit bir getiriye sahip olan kıymetlerdir. Aksi halde değerlendirme günü itibariyle vadesinde elde edilecek gelirin bilinmesi mümkün değildir.¹⁴⁸

Buna göre, borsa rayici olmayan tahviller (devlet tahvili, hazine bonusu, tahviller ve diğer menkul kıymetler) ile asgari sermaye oranının altında kalan katılma belgeleri alış bedellerine vadesinde elde edilecek gelirin iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının (basit faiz ile hesaplanır) eklenmesi suretiyle hesaplanan değer ile belirlenir. Menkul kıymet türleri itibariyle değerlendirme esasları aşağıda açıklanmıştır.

a) Devlet İç Borçlanma Senetlerinin Değerlemesi:

Hazine Müsteşarlığı'na ihraç edilen DİBS, (Hazine Bonusu ve Devlet Tahvili) değerlendirilmesinde VUK yönünden borsa rayici ölçüsü kullanılmaktadır. TMS 'de de aynı ölçüt GUD olarak tanımlanmıştır. Ancak, TMS piyasa işlem görmeyen DİBS 'lerin gösterge niteliğinde olan ve TCMB 'ca günlük hesaplanarak yayımlanan fiyatları kullanılmasına müsaade edilmiştir. Ancak Vergi Usul Kanunu fiyatları kullanılmaktadır.

¹⁴⁸ İlker KICALI, Vergi Dünyası Dergisi, Sayı 328, Aralık 2008, http://www.vergidunyasi.com.tr/vd/Ozel_Konular,st,240.aspx, s.74 (30.10.2009)

Borsada işlem görmeyen Devlet Tahvilleri ve Hazine Bonoları T.C. Merkez Bankası bünyesinde de alım-satım piyasası bulunmakta olup, bu kıymetler için T.C. Merkez Bankası'nca gösterge niteliğinde değerler açıklanmakta ve bu değerler ertesi günkü Resmi Gazete'de yayımlanmaktadır. T.C. Merkez Bankası bünyesindeki piyasada oluşan ve T.C. Merkez Bankası'nca açıklanan bu fiyatların da borsa rayici olarak dikkate alınması bize göre mümkün değildir. Bu tür piyasalarda oluşan fiyatın borsa rayici olarak kabul edilebilmesi için arz ve talep üzerinde herhangi bir baskı olmaması gerekir. Sermaye Piyasası Kanunu'nda yapılan borsa tanımında da bu kriter belirgin olarak bulunmaktadır. Bu nedenle bazı sınırlamaların olabildiği piyasalarda oluşan fiyatın borsa rayici olarak kabul edilmemesi gerekir. Bu anlamda T.C. Merkez Bankası'nca bazı kamu kağıtları için ilan edilen alış fiyatları da bunların borsa rayici olarak kabul edilemez. Borsada işlem görmeyen bu tahvil ve hazine bonolarının kıst getiri esasına göre değerlendirilmesi gerekir.¹⁴⁹

Hazine bonoları ve devlet tahvillerinin değerlendirilmesinde İMKB oluşan ağırlıklı ortalama fiyatları kullanılmaktadır. Fiyatın belli olmadığı günlerde ise kıst getiri ölçüsüne göre hesaplanan fiyatlar (basit) kullanılmaktadır.

b) Hisse Senetlerinin Değerlemesi:

Vergi Usul Kanunu 279. maddesinde yer alan hüküm gereği, hisse senetleri alış bedeliyle değerlendirilmesi gerektiğinden ve değerlendirme sırasında maliyet bedeline hisse senedi alış nedeniyle katılan finansman giderleri dahil edilmeyecektir. Bu nedenle de vergi Usul Kanunu Açısından yapılan değerlemede herhangi bir gelir yazılmayacaktır. Ancak MUY 7 çerçevesinde alış bedeli ile rayiç bedel arasında oluşan olumsuz farktan dolayı gider hesaplarına yansıtılan tutar, kanunen kabul edilmeyen gider sayılacaktır denilmektedir.

¹⁴⁹ Bünyamin ÖZTÜRK ve Güray ÖĞREDİK, s.32

c) Eurobondların Değerlemesi:

Eurobondlar, Hazine Müsteşarlığı tarafından yurtdışında ihraç edilmiş borçlanma senetleri olup, yurtdışında tezgahüstü piyasalarda (OTC) işlem görmektedirler. Türkiye’de de İMKB nezdinde işlemlere başlanmıştır. Ancak buradaki piyasa, her hangi bir rayiç olamayacak kadar sığdır. Maliye Bakanlığı’na göre “teşkilatlanmış piyasa fiyatı” bulunmadığından, eurobondlar basit faize (değerleme günü itibariyle kıst getiri) göre değerlendirilmektedirler.

d) Yatırım Fonu Katılma Belgelerinin Değerlemesi

Yatırım fonu katılma belgeleri SPK hükümlerine dayalı olarak çıkarılmakta olup, uygulamaya ilişkin usul ve esaslar SPK tarafından belirlenmektedir. VUK’un 279. maddesine göre, belli şartların sağlanması halinde yatırım fonu katılma belgeleri, aynen hisse senetleri gibi alış bedeli ile değerlendirilecektir. Maddede katılma belgelerinin alış bedeli ile değerlendirilebilmesi için ;

- Fon portföyünün en az % 51’inin hisse senetlerinden oluşması,
- Bu hisse senetlerinin de Türkiye’de kurulmuş bulunan şirketler tarafından ihraç edilmiş olması gerekir.

Öte yandan portföyün en az % 51’inin hisse senetlerinden oluşması şartının her işlem günü itibariyle sağlanmasının zorunlu olup olmadığı konusunda bir açıklık yoktur. Bir diğer ifadeyle bu şartın, katılma belgesinin elde bulundurulduğu her işlem günü itibariyle mi yoksa belli bir dönemin ağırlık ortalaması itibariyle mi sağlanması gerektiği hususu açık değildir. Sonuç olarak yukarıdaki şartları sağlayan katılma belgeleri alış bedeli ile değerlendirilecektir. Bu şartları sağlayamayan yatırım fonu katılma belgeleri ise, VUK ’un 279. maddesinde öngörülen genel prensip gereği olarak varsa borsa rayici, yoksa kıst getiri esasına göre değerlendirilecektir. Yatırım fonu katılma belgeleri borsada işlem görmemektedirler. Dolayısıyla borsa rayici ile değerlendirilmeleri söz konusu olamaz. Bu kıymetlerin önceden belirlenmiş bir sabit getirileri de bulunmamaktadır. Bu durumda kıst getiri esasına göre de değerlendirilmeleri de mümkün değildir. Ancak ilgili mevzuat gereği, yatırım fonu katılma belgelerinin günlük

değerleri, ilgili fon yönetimi tarafından hesaplanıp ilan edilmektedir. Katılma belgelerinin bu şekilde ilan edilen değerler üzerinden her an paraya çevrilebilmesi mümkündür. Bu itibarla, söz konusu kıymetlerin fon yönetimince değerlendirme günü itibariyle açıklanmış değerlerinin, değerlendirme ölçüsü olarak kabulü gerekmektedir. Sonuç olarak alış bedeli ile değerlendirilmesi mümkün olmayan katılma belgeleri, fon yönetimince açıklanmış değerler üzerinden değerlendirileceklerdir.

Öte yandan katılma belgesinin değerlendirme günündeki değerinin, iktisap tarihindeki değerinden düşük açıklanması ve bu şekilde getiri yerine zarar olduğu takdirde bu zararın da normal olarak dönem kâr-zararına intikali gerekmektedir. Yatırım fonuna yatırım yapan işletmeler, 31.12 günü itibariyle sahip oldukları fon miktarı ve fonun fiyatı hakkında ilgili bankadan döküm almalıdırlar. Fon hesaplarında gelir kaydı buna göre tespit edilecektir. (((Fon katılma belgesi adedi x 31.12 fon fiyatı) – (Fonun muhasebedeki hesap bakiyesi)) = gelir veya gider kaydı.) Bununla beraber, hisse senetlerinin ve fon portföyünün %51’i Türkiye’de kurulu şirketlerin hisse senetlerinde oluşan yatırım fonlarının katılma belgelerinin alış bedeli ile değerlendirilmesi gerektiği (yani 31.12’de herhangi bir gelir veya gider kaydı yapılmayacağı) unutulmamalıdır.¹⁵⁰

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, ülkemizde borsa yatırım fonu katılma belgeleri dışındaki yatırım fonu katılma belgeleri borsada işlem görememektedir. Bu tür kıymetlerin değerleri bunları ihraç eden kurumlar tarafından ilan edilmekte ve istenildiğinde paraya çevrilebilmektedir. Bu nedenle, borsa rayici olarak bu fonlar için açıklanan fiyatın kullanılması ve değerlemelerin bu doğrultuda yapılması gerekmektedir. Diğer fonların ise maliyet bedeli ile değerlendirmeye tabi tutulmalıdır.

e) Menkul Kıymetlerin Geri Alma veya Satma Taahhüdü ile Alım Satım İşlemlerinde Değerleme (Repo ve Ters Repo):

Konuya ilişkin Maliye Bakanlığınca yayımlanan Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği (Sıra 369) repo ve ters repo işlemlerinin değerlemesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

¹⁵⁰ http://www.asmmmo.org.tr/asmmmo/files_kutuphane/file_13.pdf

Gelir Vergisi Kanununun 75'inci maddesinin ikinci fıkrasının (14) numaralı bendinde, (5) numaralı bentte yer alan menkul kıymetlerin (Her nevi tahvil ve Hazine Bonoları, Toplu Konut İdaresi ile Kamu Ortaklığı İdaresi ve Özelleştirme İdaresince çıkarılan menkul kıymetler) geri alım ve satım taahhüdü ile iktisabı veya elden çıkarılması karşılığında sağlanan menfaatler menkul sermaye iradı olarak sayılmıştır.

Geri alım taahhüdü menkul kıymet satışı (repo) ve geri satım taahhüdü ile menkul kıymet alımı (ters repo) işlemleri esas itibariyle günün faiz koşullarında bir borç para alış verişi işlemi olup geri alım ve satım işlemine konu edilen menkul kıymetler bu işlemlerde bir nevi teminat unsuru olarak kullanılmaktadır. Zira, repo ve ters repo işlemlerinde kullanılan faiz oranı menkul kıymet üzerindeki faiz oranından bağımsız olarak günün piyasa koşullarına göre belirlenmekte repo ve ters repoya konu menkul kıymetler üzerindeki gelirler repo ve ters repo yoluyla borç para veren tarafa aktarılmamakta ve dolayısıyla repo ve ters repo yoluyla borç para alanlar bu işlemlerden elde ettikleri vergiye tabi kazançlarını bu işlemlere konu olan menkul kıymetlerin piyasa değerlerinden bağımsız olarak belirlemektedirler. Bu durumda repo ve ters repoya konu menkul kıymetlerin her zaman menkul kıymeti geri almakla yükümlü olan tarafından Vergi Usul Kanununun 279'uncu maddesi çerçevesinde değerlendirme işlemlerine tabi tutulması gerekmektedir.

Vadesi değerlendirme gününden sonra olan repo ve ters repo işlemleri ile ilgili olarak, değerlendirme gününe kadar tahakkuk eden faiz tutarları, repoya taraf olanlarca ticari kazancın elde edilmesi ile ilgili Gelir Vergisi Kanununun 38. ve 39. Kurumlar Vergisi Kanununun 6'ncı maddesi hükümleri çerçevesinde gelir veya gider olarak dikkate alınacaktır.“ denilmektedir.¹⁵¹

Bu kapsamda, bankalar repo yaptıkları tutar karşılığı verilen kıymetler için kendi nezdinde bu kıymetleri değerlemeye tabi tutacaklar. Ters repo yapan taraf ise bu kıymetler için herhangi bir değerlendirme yapmayacaktır. Repo'ya ödenen faiz gideri ve ters repodan sağlanan faiz gelirlerine ise kıst getiri ölçüsü dikkate alınarak değerlendirme yapılacaktır.

¹⁵¹ VUK Genel Tebliği Sıra No:369 (03.04.2007 Tarih ve 26482 Sayılı Resmî Gazetede Yayımlanmıştır.)

Vergi Usul Kanunu yönünden değerlemede kullanılan değerlendirme ölçütlerine göre yapılan reeskont tutarları, bankaların muhasebe sistemlerine direkt olarak yansıtılmamaktadır. Dolayısıyla bankalar, vergi yönünden bir muhasebe kaydı tesis etmemektedirler. Bu nedenle bu bölümde muhasebeleştirilmeye ilişkin örnekler yer verilmemiştir.

4.8 Türkiye Muhasebe Standartları ve Vergi Usul Kanunu'na Göre Değerleme Farklarının Kâr/Zarar'a Etkisi

Türkiye Muhasebe Standartları ve Yorumları ile bu Kavramsal Çerçeve de yer alan kavram ve ilkeler doğrultusunda düzenlenecek finansal tablolar ticari bilançonun oluşumu ile ilgilidir. Vergi Usul Kanunundaki iktisadi kıymetlerin değerlendirilmesine ilişkin hükümler vergi matrahının hesaplanması ile ilgilidir. Bu itibarla, mükellefler Türkiye Muhasebe Standartlarına göre düzenledikleri tek tip finansal tablolarında oluşan ticari kârdan hareketle, Vergi Usul Kanunundaki farklı değerlendirme hükümlerinin olumlu ve olumsuz etkileri ile kanunen kabul edilmeyen giderler ve vergiden muaf veya müstesna gelirlerini bu kara eklemek ve indirmek suretiyle haricen gelir veya kurumlar vergisi matrahlarını hesaplayacaklardır.

Maliye Bakanlığı'nın, Türkiye Muhasebe Standartlarına uygun olmak koşuluyla ihtiyatlı ve sınırlayıcı düzenlemeler yapma ve mükelleflerden ek mali tablolar ile raporlar isteme hakkı saklıdır.¹⁵²

MUY 'a göre, özkaynakların borcunda muhasebeleşen DİBS 'lerin olumsuz değerlendirme farkları ile gider hesaplarında muhasebeleşen hisse senedi zararları, vergi mevzuatı açısından kanunen kabul edilmeyen gider niteliğindedir. Özkaynakların alacağı muhasebeleşen DİBS 'lerin, olumlu değerlendirme farkları ise mali bilanço gelirlerinden indirilmektedir.

¹⁵² TMSK. s.5

5. SERMAYE PİYASASI ARAÇLARININ TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARINA GÖRE DEĞERLEMESİ VE TEKDÜZEN HESAP PLANINA GÖRE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ UYGULAMALARI

Bu bölümde ise, sermaye piyasası araçların türlerine göre alış, satış ve değerlemeye ilişkin formüller verilerek bu işlemlerin sonucunda oluşan kâr veya zararın muhasebe kayıtlarına yansıtılmasına ilişkin ayrıntılı örnek uygulamalar yapılmıştır.

5.1 Devlet İç Borçlanma Senetleri

Devlet iç borçlanma senetleri, Hazine Müsteşarlığı'nın ihraç etmiş olduğu hazine bonoları ve tahvillerden oluşmaktadır.

Paraya çevrilebilir olmasa dahi, her tahvilin piyasada her an için bir değeri vardır. Bu değer (anapara + son faiz ödemesinden beri işlemiş günlük faiz) toplamı civarındadır. Tahvilin net yıllık faiz 365 ile bölünüp geçen gün sayısı ile çarpıldığında işlemiş net faizi bulunur.

Tahvilin nominal faiz oranı cari faiz oranının altında ise, piyasada borsa değeri başa baş (nominal) değerinin altındadır. Bu durumda “iskontolu işlem görüyor” denilir. Normal olarak tahvillerin üzerinde bir miktar işlemiş faiz bulunduğu için, işlemiş faizle birlikte genellikle başabaşın üstünde fiyat bulur. Tahvilin nominal faiz oranı cari piyasa faiz oranının üstünde ise, piyasa ya da borsa değeri (işlemiş faiz hariç) nominal değerinin üstünde oluşur. Bu durumda da tahvilin “primli işlem gördüğü” söylenir.¹⁵³

Bir tahvilin ikinci el piyasa değerini, faiz oranı, vade ve risk faktörleri etkiler. Faiz oranı ve vade matematik faktörlerdir. Bunları bazı formüller yardımıyla tahvil değeri üzerindeki etkisi hesaplanabilir.¹⁵⁴ Dolayısıyla, iskontolu ve kuponlu tahvillerin değerlemesinde, değerlendirme yöntemlerine göre birçok formül kullanılmakta olup, çıkan sonuçlara göre kâr, zarar hesaplamaları yapılarak muhasebe kayıtlarına yansıtılmaktadır.

¹⁵³ Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu s.165

¹⁵⁴ Muharrem KARSLI, **Sermaye Piyasası Borsa Menkul Kıymetler**, Genişletilmiş 5. Baskı, İstanbul: İrfan Yayıncılık, 2004, s.554

5.1.1 İskontolu Kıymetler

İskontolu kıymetler Hazine Müsteşarlığın'ca ihraç edilen hazine bonusu ve devlet tahvilini göstermek mümkündür. Bu kıymetlerin tanımlarına daha önceki bölümlerde değinmiştik. İskontolu olarak ihraç edilen bono ve tahvilinin fiyatının hesaplanmasında kullanılan formül şöyledir.

$$BF = \frac{ND}{(i*vkg/365)+1}$$

BF = Birim Fiyat
ND = Nominal Değer
i = Yıllık Faiz Oranı
vkg = Vadeye Kalan Gün Sayısı

Örneğin, Hazinenin 182 gün vadeli hazine bonusu için açmış olduğu ihalede, tekliflere göre faiz oranı %75 olarak belirlenmiştir. Buna göre, A Bankasının 100.000,00 TL nominal bedelli Hazine Bonusu için Hazine' ye ödeyeceği tutar yukarıdaki formüle göre şu şekilde hesaplanır:¹⁵⁵

$$BF = \frac{100.000}{(0,75*182/365)+1} = 72,782$$

Bu tür kıymetlerin muhasebeleştirmelerine ilişkin örnek uygulamalara bankaların portföylerinde buldukları kategorilere göre aşağıda yer verilmiştir.

a) Alım Satım Amaçlı Menkul Kıymetlere İlişkin Uygulamalar:

Bankaların, gerçeğe uygun değer farkı kar zarara yansıtılan finansal varlıklar kategorisi içerisinde yer alan alım satım amaçlı menkul kıymet portföylerine almış

¹⁵⁵ Binnaz GÖKÇEK, **Bankacılıkta Matematiksel İşlemler**, İstanbul: garanti Bankası Eğitim Merkezi Yayınları No:61, 1994, s.22

oldukları iskontolu devlet tahvilinin faiz, iç verim hesaplamaları ile alış, satış (piyasa ve müşteri), itfa ve değerlendirme sonucu oluşan reeskonta ilişkin muhasebe kayıtları aşağıdaki gibi olacaktır.

Örneğin, Bankaca, 03.03.2009 tarihinde 09.08.2010 vadeli 42.300.000,00 nominal değerli devlet tahvili 79,720 fiyattan alınmıştır. Buna göre:

Alış Tutarı = (Nominal * Birim Fiyat / 100) formülü kullanılarak bulunur.

Alış Tutarı = 42.300.000,00 * 79,720 / 100 = 33.721.560,00 TL olmaktadır.

Banka kıymete ödediği tutara ilişkin muhasebe kaydını maliyet bedeli ile bilanço hesaplarında, nominal değerleri ile ise nazım hesaplarda izlemektedir.

Alış İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı:

_____ 03.03.2009 _____	
030020-GUD FARKI K/Z YAN.MEN.DEĞ.	33.721.560,00
Alım Satım Amaçlı Menkul Değ.	
(Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
996-DİĞ. BİLANÇO DIŞI H.AL.	42.300.000,00
010-KASA	33.721.560,00
998-DİĞ. BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	42.300.000,00
_____ / _____	

Aynı gün banka bu kıymeti 79,751 fiyattan satılmıştır. Buna göre

Satış Tutarı = (Nominal * Satış Fiyatı / 100) formülü kullanılarak bulunur.

Satış Tutarı = 42.300.000,00* 79,751 / 100 = 33.734.673,00 TL olmaktadır.

Banka, aynı gün aldığı kıymeti sattığı için sadece alış-satış tutarı arasında fark kadar kâr elde etmiş olacaktır. Daha önceki bölümlerde anlattığımız üzere, satış muhasebesi oluştururken bankanın; maliyet fiyatı, iç verim fiyatı ve satış fiyatını karşılaştıracak ve bu tutarlara göre satış muhasebesi oluşturması gerekecektir. Ancak ilk gün olması sebebiyle, maliyet ile iç verim fiyatının aynı çıkacak olması nedeniyle, elde edilen kârın hepsi, sermaye piyasası satış kârı hesabında muhasebeleştirilmesi gerekecektir.

Satış İşlemine İlişkin Muhasebesi Kaydı (Aynı Gün) :

03.03.2009

010-KASA	33.734.673,00
83000-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	131,13
998-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	42.300.000,00
030020-GUD FARKI K/Z YAN.MEN.DEĞ.	33.721.560,00
Alım Satım Amaçlı Menkul Değerler	
(Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
380005-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	131,13
750002-SERMAYE PİYASASI İŞLEM KAR.	13.113,00
(Mali Olmayan Kuruluş Tahv.)	
996-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.AL.	42.300.000,00

Bankalar devlet tahvili satış gelirleri üzerinden %1 Banka Sigorta ve Muamele Vergisi (BSMV) ödemekle yükümlüdürler. Bu tutar alış ve satış tutarı arasındaki fark üzerinden hesaplanmaktadır.

Banka, bu kıymetini 04.03.2009 tarihinde piyasada 79,825 fiyattan satmış olsun.

Bu durumda, menkul kıymetlerin alış tutarı ile (04.03.2009 – 1 günlük) iç verim fiyatı arasındaki fark, faiz geliri olarak 580 faiz gelirleri muhasebe hesaba kaydedilir. Menkul değer satış fiyatının, satış tarihindeki iç verim fiyatının üzerinde olması halinde satış tutarı ile itfa edilmiş maliyet arasındaki olumlu fark 750-sermaye piyasası işlem kârları muhasebe hesabına gelir olarak yazılır.

Bu durumda önce yıllık basit getiriyi hesaplamalıyız.

Yıllık Basit Getiri = ((Nominal/Maliyet)-1)/dönem gün sayısı * 365 *100

Buna göre kıymetin yıllık basit getirisi:

((42.300.000,00/33.721.560,99)-1)/524*365*100= 17,72 olarak bulunur.

Bu tutar üzerinden de yıllık bileşik faiz hesaplanarak iç verim fiyatı bulunmalıdır.

Bileşik faiz bir kez daha hatırlayalım.

$$\text{Bileşik Getiri} = \left(1 + \frac{r * VKG}{365}\right)^{\frac{365}{VKG}} - 1$$

r : yıllık basit getiri

VKG: vadeye kalan gün sayısı

$$((1+(0,1772*524/365))^{(365/524)} - 1)*100= 17,10 \text{ olarak bulunur.}$$

Yine buradan alış işlemine ilişkin kıymetin iç verim fiyatını bulmak için aşağıdaki şekilde hesaplama yapılmalıdır.

$$\begin{aligned} \text{İç Verim Fiyatı Formülü} &= 100 / ((1+\text{Bileşik Faiz})^{(vkg/365)}) \\ &= 100 / (1+0,1710)^{(523/365)} \\ &= 79,756 \text{ birim fiyatına ulaşılır.} \end{aligned}$$

Hesaplamış olduğumuz fiyatlara göre oluşan tutarlar aşağıdaki gibi olacaktır:

Nominal	Alış Tutarı (Nominal * Alış BF/100)	İç Verim'e Göre Kar Tutarı (Nominal*İVF/100)-Alış Tutarı	Satış Karı (Nominal*SF/100)- (Nominal*İVF/100)
42.300.000,0	33.721.560,00	15.228,00	29.187,00

Satış İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı (Alış Tarihi Üzerinden Gün Geçtikten Sonra):

04.03.2009	
010-KASA	33.765.975,00
83000-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	444,15
998-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	42.300.000,00
030020-GUD FAR.K/Z YAN.MEN.DEĞ.	33.721.560,00
Alım Satım Amaçlı Menkul Değerler (Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
580002-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ.	15.228,00
(Al.Sat.Amaç.Men./Mali Olm.Kur.Tahv.)	
750002-SERMAYE PİYASASI İŞLEM KAR.	29.187,00
(Mali Olmayan Kuruluş Tahv.)	
380005-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	444,15
996-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.AL.	42.300.000,00
/	

Banka, aynı menkul kıymeti piyasada bu sefer 79,698 fiyattan zararına satmış olsun.

Bu durumda, banka kıymeti elinde tuttuğu sürece (04.03.2009 – 1 günlük) iç verime kadar olan gelirini 580 faiz gelirleri muhasebe hesabına bunun üstündeki tutarı ise 870 sermaye piyasası işlem zararları muhasebe hesabına kaydetmesi gerekecektir.

Buna göre daha önceki örnekte kullandığımız veriler aşağıdaki gibi olacaktır:

Nominal	Alış Tutarı (Nominal * Alış BF/100)	İç Verim'e Göre Kar Tutarı (Nominal*İVF/100)-Alış Tutarı	Satış Karı / Zararı (Nominal*SF/100)- (Nominal*İVF/100)
42.300.000,00	33.721.560,00	15.228,00	— 24.534,00

Satış İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı (Alış İşleminde 1 Gün Geçtikten ve İşlemden Zarar Oluşturduğunda):

04.03.2009	
010-KASA	33.712.254,00
870002-SERMAYE PİYASASI İŞLEM ZARAR. (Mali Olmayan Kuruluş Tahv.)	24.534,00
998-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	42.300.000,00
030020-GUD FAR.K/Z YAN.MEN.DEĞ. Alım Satım Amaçlı Menkul Değerler (Devlet Borçlanma Tahvilleri)	33.721.560,00
580002-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ. (Al.Sat.Amaç.Men./Mali Olm.Kur.Tahv.)	15.228,00
996-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.AL.	42.300.000,00
/	

Aynı kıymeti piyasa yerine 04.03.2009 tarihinde aynı fiyattan (79,825) kârlı olarak müşteriye satması halinde, oluşacak muhasebe kaydı farklı olmaktadır. Bu durumda yapılacak hesaplamalar aynı olmakla birlikte parayı tahsil ederken kasa hesabı yerine müşterinin hesabından almakta, ayrıca banka nazım hesaplarında menkul kıymetin nominal değeri kadar tutarı, müşteri için emaneten tuttuğuna ilişkin muhasebe kaydı aşağıdaki gibi yapması gerekecektir.

Satış İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı (İşlemin Banka Müşterisi İle Yapılması Durumunda):

_____ 04.03.2009 _____	
30000-TASARRUF MEVDUATI - VADESİZ	33.765.975,00
(Yatırım hes. Kullanan bankalar için 390992 kullanılır)	
83000-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	444,15
982001-EMANET VE REHİNLİ KIYMETLER	42.300.000,00
(Emanete Alınan Menkul Değerler)	
998-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	42.300.000,00
030020-GUD FARKI K/Z YAN.MEN.DEĞ	33.721.560,00
Alım Satım Amaçlı Menkul Değerler	
(Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
380005-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	444,15
580002-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ.	15.228,00
(Al.Sat.Amaç.Men./Mali Olm.Kur.Tahv.)	
750002-SERMAYE PİYASASI İŞLEM KAR.	29.187,00
(Mali Olmayan Kuruluş Tahv.)	
984- EMANET VE REHİNLİ KIY. VERENLER	42.300.000,00
996-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.AL.	42.300.000,00
_____ / _____	

Bankanın bu kıymeti vade sonuna kadar bekletip, itfa etmesi halinde oluşacak hesaplamalar ve muhasebe kaydı aşağıda gibi olacaktır.

Elde edilen kârı bulmak için, kıymetin vade sonundaki değerinden, kıymeti almak için ödenen alış tutarı düşülerek kâr hesaplanır. Bu tutarı banka vade sonuna kadar portföyünde tuttuğu için elde ettiği gelirin hepsini faiz gelirlerine koyması gerekir. Vadeye sonuna kadar kıymetlerin bekletilerek kâr edilmesi halinde BSMV ödenmemektedir.

(Nominal Tutar — Maliyet Tutarı) = Kâr

42.300.000,00 — 33.721.560,00 = 8.578.400,00 TL

İtfa İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı:

_____ 09.08.2009 _____	
010-KASA HESABI	42.300.000,00
998-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	42.300.000,00
030020-GUD FARKI K/Z YAN. MEN. DEĞ.	33.721.560,00
Alım Satım Amaçlı Menkul Değerler (Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
580002-MENKUL DEĞERLERDEN AL. FAİZ.	8.578.440,00
(Al. Sat. Amaç. Men./Mali Olm. Kur.Tahv.)	
996-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.AL.	42.300.000,00
_____ / _____	

04.03.2009 tarihinde menkul kıymetin İMKB’de gerçekleşen ağırlıklı ortalama fiyatının 79,847 olduğunu varsayalım.

Gerçeğe uygun değer farkı kâr zarara yansıtılan menkul kıymetlerin içerisinde bulunan alım satım amaçlı menkul kıymetlerin değerlemesinde, GUD ’ni kullanmamız gerektiğini belirtmiştik. Ayrıca reeskont hesaplamalarında kâr tutarı için, kıymetin maliyet değeri ile piyasa fiyatı karşılaştırılır. Fark olumlu yönde ise kâr, olumsuz ise zarar reeskont muhasebesi yapılır. Buna göre reeskont tutarı aşağıdaki formül ile hesaplanır:

$$\text{Reeskontu Tutarı} = (\text{Nominal} * \text{Piyasa Fiyatı} / 100) - \text{Maliyet Tutarı}$$
$$(42.300.000,00 * 79,847 / 100) - 33.721.560,00 = 53.721,00 \text{ TL}$$

Değerleme İşlemine İlişkin Reeskont Muhasebe Kaydı (Değerleme Sonucunda Kar Çıkması) :

_____ 04.03.2009 _____	
2220100-DİĞER FAİZ VE GELİR REESKONTLARI	53.721,00
Menkul Değerler Faiz Reeskontları (Alım Satım Amaç. Men/Menkul Değ.)	
580002-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ.	53.721,00
(Al.Sat.Amaç.Men./Mali Olm.Kur.Tahv.)	
_____ / _____	

Bankalarda reeskont fişleri bir gün sonra, gün başında iptal edilerek (ters muhasebe kaydı), hiç değerlendirilmemiş gibi, kıymetler tekrar her gün sonunda değerlendirilme işlemine tabi tutularak, menkul kıymetin ilk muhasebe kayıtlarına girdiği tarihten itibaren değerlendirilme tarihine kadar reeskontlar yeniden hesaplanmaktadır. Teslim tarihine göre kayda almada reeskont işlemi menkul kıymetin portföye ilk girdiği gün dahil olmak üzere yapılır.

Değerleme günü, piyasa fiyatının maliyetin altında olduğunu, buna göre İMKB’de ağırlıklı ortalama piyasa fiyatının 79,698’nu varsayalım. Oluşacak değerlendirilme ve reeskont muhasebesi aşağıdaki gibi olacaktır.

(Nominal*Piyasa Fiyatı/100) — Maliyet Tutarı = Reeskontu Tutarı

(42.300.000,00 * 79,698 / 100) — 33.721.560,00 = - 9.306,00

Değerleme İşlemine İlişkin Reeskont Muhasebe Kaydı (Değerleme Sonucunda Zarar Çıkması):

_____ 04.03.2009 _____	
8200300-KARŞILIK VE DEĞER DÜŞME GİD.	9.306,00
GUD Farkı K/Z Yan.Men.Değ.	
038000-MENKUL DEĞ.DEĞER DÜŞ.KARŞ.	9.306,00
GUD Farkı K/Z Yan.Men.Değ.	
(Devlet Tahvili)	
_____ / _____	

b) Satılmaya Hazır Menkul Kıymetlere İlişkin Uygulamalar:

Bankaların satılmaya hazır menkul kıymet portföyelerine almış oldukları iskontolu devlet tahvilinin faiz, iç verim hesaplamaları ile, alış ve satış (piyasa ve müşteri), itfa işlemleri değerlemelerine göre oluşan reeskont tutarına ilişkin muhasebe kayıtlarına ilişkin örnek uygulamalara aşağıda yer verilmektedir.

Bu durumda, alım satım amaçlı menkul kıymet portföyündeki örneğe ilişkin verileri kullanarak muhasebe kayıtlarını bu portföy tipi için oluşturursak. (Faiz hesaplamalarında herhangi bir farklılık olmaması nedeniyle bu hesaplamalara bir daha yer verilmemiştir.)

Alış İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı:

_____ 03.03.2009 _____	
032020-SATILMAYA HAZ.MENKUL DEĞ.	33.721.560,00
(Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
996-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.AL.	42.300.000,00
010-KASA	33.721.560,00
998-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	42.300.000,00
_____ / _____	

Satış İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı (Aynı Gün):

_____ 03.03.2009 _____	
010-KASA	33.734.673,00
83000-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	131,13
998-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	42.300.000,00
032020- SATILMAYA HAZ.MENKUL DEĞ.	33.721.560,00
(Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
380005-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	131,13
750002-SERMAYE PİYASASI İŞLEM KÂR.	13.113,00
(Mali Olmayan Kuruluş Tahv.)	
996-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.AL.	42.300.000,00
_____ / _____	

Satış İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı (Alış Tarihi Üzerinden Gün Geçtikten Sonra):

_____ 04.03.2009 _____	
010-KASA	33.765.975,00
83000-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	444,15
998-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	42.300.000,00
032020-SATILMAYA HAZ.MENKUL DEĞ. (Devlet Borçlanma Tahvilleri)	33.721.560,00
380005-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	444,15
580022-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ. (Sat.Haz.Men.Değ./Mali Olm.Kur.Tahv.)	15.228,00
750002-SERMAYE PİYASASI İŞLEM KÂR. (Mali Olmayan Kuruluş Tahv.)	29.187,00
996-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES.AL.	42.300.000,00
_____ / _____	

Satış İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı (Alış İşleminin 1 Gün Geçtikten ve İşleminde Zarar Oluştığında):

_____ 04.03.2009 _____	
010-KASA	33.712.254,00
870002-SERMAYE PİYASASI İŞLEM ZARAR. (Mali Olmayan Kuruluş Tahv.)	24.534,00
998-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	42.300.000,00
032020-SATILMAYA HAZ.MENKUL DEĞ. (Devlet Borçlanma Tahvilleri)	33.721.560,00
580022-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ. (Sat.Haz.Men.Değ./Mali Olm.Kur.Tahv.)	15.228,00
996-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES.AL.	42.300.000,00
_____ / _____	

Satış İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı (İşlemin Banka Müşterisi İle Yapılması Durumunda):

04.03.2009	
30000-TASARRUF MEVDUATI – VADESİZ*	33.765.975,00
83000-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	444,15
982001-EMANET VE REHİNLİ KIYMETLER	42.300.000,00
(Emanete Alınan Menkul Değerler)	
998-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	42.300.000,00
032020-SATILMAYA HAZ.MENKUL DEĞ.	33.721.560,00
(Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
380005-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	444,15
580022-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ.	15.228,00
(Sat.Haz.Men.Değ./Mali Olm.Kur.Tahv.)	
750002-SERMAYE PİYASASI İŞLEM KÂR.	29.187,00
(Mali Olmayan Kuruluş Tahv.)	
984- EMANET VE REHİNLİ KIYMET VER.	42.300.000,00
996-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.AL.	42.300.000,00

*Yatırım hesabı üzerinden işlem yapan bankalar için 390992 muhasebe hesabı kullanılır.

İtfa İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı:

09.08.2009	
010-KASA	42.300.000,00
998-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	42.300.000,00
032020-SATILMAYA HAZ.MENKUL DEĞ.	33.721.560,00
(Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
580022-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ.	8.578.440,00
(Sat.Haz.Men.Değ./Mali Olm.Kur.Tahv.)	
996-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.AL.	42.300.000,00

04.03.2009 tarihinde menkul kıymetin İMKB’de gerçekleşen ağırlıklı ortalama fiyatının 79,847 olduğunu varsayalım.

Satılmaya hazır menkul kıymetlerin değerlemesinde GUD ile birlikte iç verim fiyatını kullanmamız gerektiğini belirtmiştik. Ayrıca reeskont hesaplamalarında kâr veya zarar hesaplaması kıymetin maliyet değeri, iç verim fiyatı ve piyasa fiyatı ile karşılaştırılır. Çıkan bu üçlü fark arasındaki olasılıklara göre reeskontlar hesaplanır. Değerleme başlığı altında belirttiğimiz olasılıklarda 12 farklı durum oluşmaktadır. En çok gerçekleşen 3 olasılık için değerlendirme hesaplamaları ve muhasebe kayıtlarını yapalım.

Alım satım amaçlı portföy için kullanılan verileri kullanarak hesaplamalarımızı yapalım.

Buna göre, yukarıdaki örnekteki verilerden yararlanarak 1. olasılıkta elimizdeki değerler aşağıdaki gibidir:

Nominal:	42.300.000,00	
Maliyet Fiyatı:	79,720	
Maliyet Tutarı:	33.721.560, 00	(42.300.000 * 79,720 / 100)
İç Verim Fiyatı:	79,756	
İç Verime Göre Hesaplanan Tutar:	33.736.788,00	(42.300.000 * 79,756 / 100)
Piyasa Fiyatı:	79,847	
Piyasa Fiyatına Göre Hesaplanan Tutar:	33.775.281,00	(42.300.000 * 79,847 / 100)

Birim Maliyet < EFYHİEM < GUD ise;
(Birim Maliyet < İç Verim Fiyatı < Piyasa Fiyatı)
79,720 < 79,756 < 79,847

Değerleme ve muhasebeleştirme kuralımız aşağıdaki gibidir;

Reeskont: (GUD X Nominal) – (Birim Maliyet X Nominal) = 222/223 Borç
Özkaynak: (GUD X Nominal) – (EFYHİEM X Nominal) = 414/415 Alacak
Faiz Geliri: (EFYHİEM X Nominal) - (Birim Maliyet X Nominal) = 580/581 Alacak

Reeskont Tutarı (222) = 33.775.281,00 – 33.721.560,00
= 53.721,00

Öz Kaynak Tutarı (414) = 33.775.281,00 – 33.736.788 ,00
= 38.493,00

Faiz Geliri (580) = 33.736.788,00 – 33.721.560,00
= 15.228,00

Değerleme İşlemine İlişkin Reeskont Muhasebesi: (1. Olasılık)

_____ 04.03.2009 _____	
2220120-DİĞER FAİZ VE GELİR REESKONTLARI	53.721,00
Menkul Değerler Faiz Reeskontları	
(Sat.Haz.Men.Değ./Menkul Değ.)	
414031-MNK.DEĞERLER DEĞ.FARKLARI	38.493,00
(Satılmaya Haz. Menkul Değ.)	
580022-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ.	15.228,00
(Sat.Haz.Men.Değ./Mali Olm.Kur.Tahv.)	
_____ / _____	

2. olasılığa göre hesaplamalarımızı yaparsak. Bu olasılıkta piyasa fiyatının maliyet fiyatı ile iç verim fiyatı arasında olduğu varsayılmaktadır. Buna göre, ağırlıklı ortalama piyasa fiyatı 79,743'dir.

Nominal: 42.300.000,00

Maliyet Fiyatı: 79,720

Maliyet Tutarı: 33.721.560,00 (42.300.000,00 * 79,720 / 100)

İç Verim Fiyatı: 79,756

İç Verime Göre Hesaplanan Tutar: 33.736.788,00 (42.300.000,00 * 79,756 /100)

Piyasa Fiyatı: 79,743

Piyasa Fiyatına Göre Hesaplanan Tutar: 33.731.289,00 (42.300.000,00 * 79,743 / 100)

Birim Maliyet<GUD<EFYHİEM ise;

79,720 <79,743 < 79,756

Değerleme ve muhasebeleştirme kuralımız aşağıdaki gibiydi;

Reeskont : (GUD X Nominal) – (Birim Maliyet X Nominal) =222/223 Borç

Özkaynak: (EFYHİEM X Nominal) – (GUD X Nominal) = 414/415 Borç

Faiz Geliri:(EFYHİEM X Nominal) - (Birim Maliyet X Nominal) = 580/581 Alacak

Reeskont Tutarı (222) = 33.731.289,00 – 33.721.560,00
= 9.729,00

Öz Kaynak Tutarı (414) = 33.731.289,00 – 33.736.788,00
= – 5.499,00

Faiz Geliri (580) = 33.736.788,00 – 33.721.560,00
= 15.228,00

Değerleme İşlemine İlişkin Reeskont Muhasebesi: (2. Olasılık)

_____ 04.03.2009 _____	
2220120-DİĞER FAİZ VE GELİR REESKONTLARI	9.729,00
Menkul Değerler Faiz Reeskontları	
(Alım Satım Amaç. Men/Menkul Değ.)	
414031-MNK. DEĞERLER DEĞ. FARKLARI	5.499,00
(Satılmaya Haz.Menkul Değ.)	
580022-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ.	15.228,00
(Sat.Haz.Men.Değ./Mali Olm.Kur.Tahv.)	
_____ / _____	

3. olasılığa göre hesaplamalarımızı yaparsak. Bu olasılıkta piyasa fiyatının maliyet ve iç verim fiyatında altında olduğu varsayılmaktadır. Buna göre ağırlıklı ortalama piyasa fiyatı 79,743'dir.

Nominal: 42.300.000,00

Maliyet Fiyatı: 79,720

Maliyet Tutarı: 33.721.560,00 (42.300.000,00 * 79,720 / 100)

İç Verim Fiyatı: 79,756

İç Verime Göre Hesaplanan Tutar: 33.736.788,00 (42.300.000,00 * 79,756 / 100)

Piyasa Fiyatı: 79,698

Piyasa Fiyatına Göre Hesaplanan Tutar: 33.712.254,00 (42.300.000,00 * 79,698 / 100)

GUD<Birim Maliyet<EFYHİEM ise;

79,698< 79,720 < 79,756

Değerleme ve muhasebeleştirme kuralımız aşağıdaki gibiydi;

Değ. Düş. Karş.: (Birim Maliyet X Nominal) – (GUD X Nominal) = 038/039 Alacak

Özkaynak: (EFYHİEM X Nominal) – (GUD X Nominal) = 414/415 Borç

Faiz Geliri:(EFYHİEM X Nominal) - (Birim Maliyet X Nominal) = 580/581 Alacak

Reeskont (Değer Düş.038)	= 33.721.560,00 – 33.712.254,00
	= 9.306,00
Öz Kaynak Tutarı (414)	= 33.736.788,00 – 33.712.254,00
	= 24.534,00
Faiz Geliri (580)	= 33.736.788,00 – 33.721.560,00
	= 15.228,00

Değerleme İşlemine İlişkin Reeskont Muhasebesi: (3. Olasılık)

_____ 04.03.2009 _____	
414031-MNK.DEĞERLER DEĞ.FARKLARI	24.534,00
(Satılmaya Haz.Menkul Değ.)	
038010-MENKUL DEĞ.DEĞER DÜŞ.KARŞ.	9.306,00
(Satılmaya Hazır. Men/Devlet Tahvili)	
580022-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ.	15.228,00
(Sat.Haz.Men.Değ./Mali Olm.Kur.Tahv.)	
_____ / _____	

Yukarıdaki 3 yöntemde de görüleceği üzere faiz geliri hiçbir zaman değişiklik göstermemektedir. Çünkü maliyet ve iç verim fiyatı her zaman iç verim oranından hesaplanan belir bir tutar kadar sabit kalmakta ve piyasa koşullarından etkilenmemektedir.

Diğer belirttiğimiz 9 olasılıklar ise Türkiye'deki bankaların portföylerinde bulunması mümkün gözükmemektedir. Şöyle ki, iç verim fiyatı her zaman maliyetin üstünde olmalıdır. Çünkü iç verim hesaplaması maliyet tutarı üzerinden hesaplanan iç verim oranı ve buradan bulunan bileşik üzerinden tekrar bugünkü değere ulaşılmaktadır. Bu doğrultuda, iç verim formülünde sadece gün sayısı azaltılarak fiyat ilerletilir. Ancak, bankaların yurt dışı şubelerinde bulunan menkul kıymetler şubelerin bulunduğu ilgili ülkelerdeki yerel mevzuat gereği muhasebe kayıtları farklı şekilde kayıt yapılmaktadır. Bazı ülkelerde, bu nedenle iç verim fiyatı maliyet fiyatının altına inebilmektedir.

c) Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymetlere İlişkin Uygulamalar:

Bankaların vadeye kadar menkul kıymet portföylerine almış oldukları iskontolu devlet tahvilinin faiz, iç verim hesaplamaları ile alış, itfa ve değerlemesine ilişkin muhasebe kayıtları aşağıda gösterilmiştir.

Bilindiği üzere vadeye kadar elde tutulacak portföyde yer alan menkul kıymetler vade sonlarına kadar elden çıkarılamamaktadır. Ancak bunun tek istisnası Hazine Müsteşarlığınca geri alım ihalesi veya erken itfa kapsamında kıymetlerin ihraç edildiği kuruma geri verilmesi durumudur. Bu durumda satış muhasebesinde uygulanan yöntem kullanılmaktadır.

Bu bölümde yine alım satım amaçlı portföy için belirtilen verileri kullanarak muhasebe kayıtlarını gösterilmiştir. Faiz hesaplamalarında herhangi bir farklılık olmaması nedeniyle bu hesaplamalara bir daha yer verilmemiştir.

Alış İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı:

_____ 04.03.2009 _____	
244030-VAD.KAD.EL.TUT.MEN.DEĞ.	33.721.560,00
(Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
996-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.AL.	42.300.000,00
010-KASA	33.721.560,00
998-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	42.300.000,00
_____ / _____	

Yukarıda da belirttiğimiz üzere vadeye kadar elde tutulacak portföyden hiçbir şekilde satış yapılamaz. Ancak aşağıdaki örnekte bankanın erken itfa veya değişim ihalesi nedeniyle menkul kıymetin portföyünden çıktığını varsayalım. (Kıymetin 1 gün sonra Hazine Müsteşarlığına verildiğini düşünersek.)

Erken İtfa veya Değişim İhalesine İlişkin Muhasebe Kaydı (Kâr Oluşması Durumunda):

_____ 04.03.2009 _____	
010-KASA	33.765.975,00
998-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	42.300.000,00
244030-VAD.KAD.EL.TUT.MEN.DEĞ.	33.721.560,00
(Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
580032-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ.	15.228,00
(VKET.Men.Değ. /Mali Olm.Kur.Tahv.)	
750002-SERMAYE PİYASASI İŞLEM KÂR.	29.187,00
(Mali Olmayan Kuruluş Tahv.)	
996-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.AL.	42.300.000,00
_____ / _____	

Erken itfa ve değişim ihaleleri itfa kapsamında düşünüldüğünden banka sigorta muamele vergisinden muaftır. İtfa işlemlerinde normalde iç verim getirisi olması nedeniyle zarar oluşmayacağı düşünülebilir. Ancak, banka portföyüne faizler düşükken kıymet alınmış ise maliyet değeri yüksek kıymeti portföyünde bulunduruyorsa ve piyasada faiz oranları yükselmiş ve değişim ihalesine konu olan fiyat, maliyet fiyatının üstüne çıkmışsa zarar muhasebesi oluşacaktır.

Erken İtfa veya Değişim İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı (Zarar Olması Durumunda):

_____ 04.03.2009 _____	
010-KASA	33.712.254,00
870002-SERMAYE PİYASASI İŞLEM ZARAR.	24.534,00
(Mali Olmayan Kuruluş Tahv.)	
998-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES.BORÇ.	42.300.000,00
244030-VAD.KAD.EL.TUT.MEN.DEĞ.	33.721.560,00
(Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
580032- MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ.	15.228,00
(VKET /Mali Olm.Kur.Tahv.)	
996-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.AL.	42.300.000,00
_____ / _____	

İtfa İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı:

_____ 09.08.2009 _____	
010-KASA HESABI	42.300.000,00
998-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES.BORÇ.	42.300.000,00
244030-VAD.KAD.EL.TUT.MEN.DEĞ. (Devlet Borçlanma Tahvilleri)	33.721.560,00
580032-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ. (VKET.Men.Değ. /Mali Olm.Kur.Tahv.)	8.578.440,00
996-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES.AL.	42.300.000,00
_____ / _____	

04.03.2009 tarihinde menkul kıymete değerlendirme yapalım.

Vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetlerin değerlemesinde itfa edilmiş maliyet (etkin faiz yöntemine) göre hesaplanan iç verim fiyatını kullanmamız gerektiğini belirtmiştik. Reeskont hesaplamalarında kâr tutarı için kıymetin maliyet değeri ile iç verim fiyatı dikkate alınır. Buna göre, reeskont tutarı aşağıdaki formül ile hesaplanır:

$$\text{İç Verim Fiyatı} = 100 / ((1 + \text{Bileşik Faiz})^{(vkg/365)})$$

$$100 / (1 + 0,1710)^{(523/365)} = 79,756$$

$$(\text{Nominal} * \text{İç Verim Fiyatı} / 100) - \text{Maliyet Tutarı} = \text{Reeskontu Tutarı}$$

$$(42.300.000,00 * 79,756 / 100) - 33.721.560,00 = 15.228,00$$

Değerlemeye İşlemine İlişkin Reeskont Muhasebesi:

_____ 04.03.2009 _____	
2220130-DİĞER FAİZ VE GELİR REESKONTLARI	15.228,00
Menkul Değerler Faiz Reeskontları (VKET Men.Değ./Menkul Değ.)	
580032-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ. (VKET.Men.Değ./Mali Olm.Kur.Tahv.)	15.228,00
_____ / _____	

Vadeye kadar elde tutulacak yatırımlarda iç verim fiyatının hiçbir zaman maliyetin altına düşmeyeceğinden herhangi bir karşılık ayrılmayacaktır.

Yukarıda örnekleme sadece iskontolu ve TL cinsi ihraç edilen devlet tahvili için yapılmıştır. Bilinmelidir ki, kıymetin hazine bonosu olması veya YP olması durumda hesaplamalarda herhangi bir farklılık olmayıp, sadece muhasebe kayıtlarında kullanılan hesap gruplarında küçük farklılıklar olmaktadır.

Örneğin, yukarıdaki örneklerde kullandığımız ve alım satım amaçlı portföye aldığımız menkul kıymetin maliyet değeri “030020 Alım Satım Amaçlı Menkul Değerler/ Devlet Borçlanma Tahvilleri” hesabına muhasebe kaydı yapılmaktadır. Bankanın bu kıymeti yabancı para üzerinden alındığını varsayarsak, muhasebede kullanılan defteri kebir hesaplarında tekli rakamlar kullanılacaktır. Bu durumda, “031020 Alım Satım Amaçlı Menkul Değerler/ Mali Olmayan Kuruluş Tahvilleri” hesabı kullanılmaktadır.

Ayrıca, alınan kıymetin devlet tahvili yerine hazine bonosu olması durumunda ise; “030020-Alım Satım Amaçlı Menkul Değerler/Devlet Borçlanma Tahvilleri” hesabı yerine “030026 Alım Satım Amaçlı Menkul Değerler/ Hazine Bonosu” hesabı kullanılır.

Devlet Tahvilleri iskontolu ihraç edilebilecekleri gibi kuponlu kıymet olarak da ihraç edilmektedir. Kuponlu kıymetlerin muhasebeleştirilmesinde herhangi bir değişiklik olmayıp sadece iç verim hesaplamalarında farklılık bulunmaktadır. Bunlara ilişkin bilgilere ise, aşağıdaki bölümde yer verilmiştir.

5.1.2 Kuponlu Kıymetler

Son yıllarda Hazine Müsteşarlığı’na ihraç edilen devlet tahvilinin büyük bir kısmı kuponlu kıymetlerden oluşmaktadır. Bu nedenle, bu tür kıymetler bankaların aktif büyüklüğü içerisinde büyük yer tutmaya başlamıştır. Ayrıca, gelir ortaklığı senetleri, özel sektör tahvilleri, gelire endeksli senetler, tüfe ve tefe’ye endeksli devlet tahvilleri, uluslararası piyasalarda işlem gören eurobondlar kuponlu kıymetler olarak ihraç edilirler.

Bir tahvilin temel değerinin belirlenmesi, herhangi bir varlığın değerinin tahmin edilmesine benzer. Varlığın değeri, gelecekte yatırımcıya sağlayacağı nakit akımlarını yansıtmaktır. Gelecek kesin olarak bilinmediği için, varlıktan gelecekte beklenen nakit akımları varlığın değerini belirler. Gelecekteki bu nakit akımlarının güncel değerini belirlemek için nakit akımlarını, bu akımların gelecekteki belirliliğini ya da riskini yansıtan iskonto oranı ile iskonto ederiz.¹⁵⁶ Kuponlu kıymetler vade sonuna kadar geçen süre içinde belirlenen eşit periyot dilimleri (3 ayda bir, yılda bir gibi) için belli bir oranda yatırımcısına gelir vermektedir. Bu nedenle nakit akımları ve kupon hesaplamalarının iyi yapılması gereklidir.

Kuponlu kıymetlerde tahvil değerini tahvil cari fiyatına eşitleyen faiz oranına iç verim oranı denilmektedir. İç verim oranını hesaplamanın, genelde deneme yanılma yöntemi uygulamaktan başka yolu yoktur. Ancak bilgisayarda hesap tablosu kullanılarak ya da elektronik hesap makineleri programlayarak bu işlemleri basitleştirebilirler.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Fulya ALPAN, Gürman TEVFİK ve Arman T. TEVFİK, s.257

¹⁵⁷ TSPAKB, Eğitim Kılavuzu, **Temel Finans Matematiği, Değerleme Yöntemleri, Muhasebe ve Mali Analiz**, 2008 http://www.tspakb.org.tr/tr/Portals/57ad7180-c5e7-49f5-b282-c6475cdb7ee7/ETM_kilavuzlar_temel_finans_matematigi.pdf, s.122 (30.10.2009)

Yapılacak işlemlere ilişkin kullanılan formül ve hesaplamalara aşağıda yer verilmiştir.¹⁵⁸

a) Sabit Faizli Kuponlu Kıymetler İçin Hesaplamalar:

<u>Kısaltmalar</u>	<u>Açıklamalar</u>
VKG	Vadeye kalan gerçek gün sayısı
DGS	Bir kupon döneminin içerdiği gerçek gün sayısı
KGS	Bir sonraki kupon ödeme tarihine kalan gerçek gün sayısı
GGs	Bir önceki kupon ödeme tarihinden (veya ihraç tarihinden) valör tarihine kadar geçen gerçek gün sayısı
M	Bir yıl içindeki kupon ödeme sayısı
N	Vadeye kalan kupon adedi
r	Yıllık basit getiri
R	Vadeye kadar getiri
A	Anapara (100)
KPN	Kupon faiz oranı * 100
REF	Hazine tarafından açıklanan referans endeks

Aşağıdaki formül sabit kupon faizli menkul kıymetlerin fiyat hesaplaması için kullanılmaktadır.

$$\text{Fiyat} = \frac{\frac{KPN}{M}}{(1 + R/M)^{\frac{KGS}{DGS}}} * \left[1 + \frac{1 - \frac{1}{(1 + R/M)^{N-1}}}{R/M} \right] + \frac{A}{(1 + R/M)^{N-1 + \frac{KGS}{DGS}}}$$

$$\text{Bileşik Getiri} = \left(1 + \frac{R}{M} \right)^M - 1$$

¹⁵⁸ İMKB, Tahvil ve Bono Piyasası Verileri, İşlem Gören Tahvil ve Bonolara İlişkin Bilgiler, <http://www.imkb.gov.tr/Data/BondsandBillsData.aspx> (10 Aralık.2009)

b) Değişken Faizli Kuponlu Kıymetler:

Bu formül 3 ayda bir yapılacak olan referans hazine bonusu ihalesinde gerçekleşecek faiz oranına endeksli yılda 4 kupon ödemeli değişken faizli menkul kıymetler için kullanılacaktır.

<u>Kısaltmalar</u>	<u>Açıklamalar</u>
N	Kalan kupon sayısı
İc	Mevcut 3 aylık piyasa faiz oranı
KGS	Bir sonraki kupona kalan gün sayısı
A	Nominal değer
So	Hazine tarafından belirlenen spread (sabit)
Sm	Kuponlar için piyasa risk primi
C1	Belirlenmiş olan kupon tutarı

$$\text{Fiyat} = \frac{C_1}{(1 + i_c + S_m)^{KGS/91}} + \sum_{t=2}^N \frac{A * (i_c + S_0)}{(1 + i_c + S_m)^{(t-1+KGS/91)}} + \frac{A}{(1 + i_c + S_m)^{(N-1+KGS/91)}}$$

$$\text{Bileşik Getiri} = (1 + \dot{I}_c + S_m)^4 - 1$$

Yukarıda kullanılan formülü örnek bir örnek ile anlatırsak:

21.01.2004 vadeli, spreadi dönemsel %2 olan, ihraçtaki referans bono ihalesinde ilk kupon tutarı 16.563 TL olarak belirlenen TRT210104T18 tanımlı değişken faizli tahvilin kupon ödemeleri aşağıdaki tarihlerde yapılmaktadır.

Kupon Sayısı	Kupon Tarihi
1. Kupon	24.04.2002
2. Kupon	24.07.2002
3. Kupon	23.10.2002
4. Kupon	22.01.2003
5. Kupon	23.04.2003
6. Kupon	23.07.2003
7. Kupon	22.10.2003
8. Kupon	21.01.2004

12.02.2002 tarihinde 3 aylık piyasa faiz oranı %52 (yıllık basit %13 dönemsel) iken %2,19 piyasa risk primi baz alınarak fiyat hesaplanması durumunda aşağıdaki değerler geçerli olacaktır.

<u>Değişkenler</u>	<u>Değerler</u>
N	8
İc	%13
KGS	71
A	100
So	%2
Sm	%2,19
C1	16.563 TL

Sonraki kuponlar $100*(0,13+0,02)=15,000$ TL

$$\frac{16.563}{(1 + 0,13 + 0,0219)^{71/91}} + \sum_{t=2}^8 \frac{100*(0,13+0,02)}{(1 + 0,13 + 0,0219)^{(t-1+71/91)}} + \frac{100}{(1 + 0,13 + 0,0219)^{(8-1+71/91)}}$$

Fiyat= 103,682 TL olarak bulunacaktır.

Sm piyasa risk primini ifade etmektedir. Piyasa risk primi, ihalelerde gerçekleşen fiyat baz alınarak hesaplanabilmektedir. Bu rakam benzer tahvil ihraçlarında güncellenmekte ancak her yatırımcı için ve değişik zamanlarda farklı değerler alabilmektedir.¹⁵⁹

c) Kuponlu Kıymetlerde Defter Değerinin Yeniden Hesaplanması:

TMS 39, UR8'e göre; işletmenin ödeme veya tahsilatlara ilişkin tahminlerini güncellemesi durumunda, cari ve güncel hale getirilen tahmini nakit akışlarının yansıtılması amacıyla finansal varlık veya borçların (veya finansal araç grubunun) defter değerleri de düzeltilir. İşletme, ilgili finansal aracın orjinal etkin faiz oranını kullanmak ve gelecekteki tahmini nakit akışlarının bugünkü değerini tespit etmek

¹⁵⁹ İMKB, Tahvil ve Bono Piyasası Verileri, İşlem Gören Tahvil ve Bonolara İlişkin Bilgiler, <http://www.imkb.gov.tr/Data/BondsandBillsData.aspx> (10 Aralık.2009)

suretiyle anılan finansal aracın defter değerini yeniden hesaplar. Düzeltme sonucunda oluşan farklar gelir ya da gider olarak kâr veya zararda muhasebeleştirilir.

Örnek 1: Bankanın vadeye kadar elde tutacak portföyü içerisinde yer alan 07.09.2011 vadeli devlet tahviline ilişkin bilgileri aşağıda gibi olsun ve kıymetin kupon itfasının geldiğini varsayalım.

Nominal: 2.872.243.024,00

Maliyet: 2.941.055.188,37

Kupon faizi: 7,35

İç verim fiyatı:109,327

Kupon ödeme gününde iç verim fiyatından kupon faizi çıkarılarak kıymet itfa gününe kadar işleyen faizden arındırılır ve kıymet için yeni bir maliyet hesaplanır. Buna göre:

$$109,327 - 7,35 = 101,977$$

Yeni Maliyet Tutarı= 2.872.243.024,00 * 101,977 / 100 = 2.929.027.268,58 TL 'dir.

İlk maliyet tutarı ile yeni hesapladığımız maliyet tutarı arasındaki negatif farkı menkul kıymetin hesabının alacağına kaydedilerek muhasebedeki kayıtlı maliyet değeri tekrar düzeltilir. Eğer yeni maliyet tutarı eski tutarın üstünde olursa bu sefer tam tersi muhasebe kaydı yapılarak maliyet bedeli yükseltilir.)

$$2.929.027.268,58 - 2.941.055.188,37 = -12.027.919,79$$

Nominal tutar karşılığı, bankanın Hazine Müsteşarlığından alacağı tutar aşağıdaki şekilde hesaplanacak ve tahsil edilecektir.

$$\text{Ödenecek Kupon Bedeli} = \text{Nominal} * \text{Kupon Faizi Oranı} / 100$$

$$= 2.872.243.024 * 7,35 / 100$$

$$= 211.109.862,26$$

Tahsil edilen tutardan maliyet düzeltmesi kadar yapılacak kısmı ilgili hesaba kaydedildikten sonra kalan tutar faiz gelirleri hesabına kaydedilir.

$$\begin{aligned} \text{Gelir Olarak Kaydedilecek Tutar} &= 211.109.862,26 - 12.027.919,79 \\ &= 199.081.942,47 \end{aligned}$$

Maliyet Düzeltmesine İlişkin Muhasebe Kaydı (Vadeye Kadar Elde Tutulacak):

_____ 09.09.2009 _____	
010-KASA	211.109.862,26
244030-VAD.KAD.EL.TUT.MEN.DEĞ.	12.027.919,79
(Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
580034-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ.	199.081.942,47
(VKET.Men.Değ./Kuponlardan)	
_____ / _____	

Örnek 2: Bankanın alım satım amaçlı menkul değerler portföyü içerisinde yer alan 26.09.2012 vadeli devlet tahviline ilişkin bilgileri aşağıda gibi olsun ve kıymetin kupon itfasının geldiğini varsayalım.

Nominal: 2.071.220,00

Maliyet: 2.005.046,77

Kupon Faizi: 7,00

İçverim Fiyatı: 104,176

İtfa gününe kadar işleyen faizden arındırılmış maliyet:

$$104,176 - 7,00 = 97,176$$

$$\text{Yeni Maliyet Tutarı: } 2.071.220,00 * 97,176 / 100 = 2.012.728,75$$

İlk maliyet tutarı ile yeni hesapladığımız maliyet tutarı arasındaki pozitif fark menkul kıymetin hesabının borcuna kaydedilerek muhasebedeki kayıtlı maliyet bedeli yükseltilir.

$$2.012.728,75 - 2.005.046,77 = 7.681,98$$

Nominal tutar karşılığı bankanın Hazine Müsteşarlığından alacağı tutar:

$$\text{Ödenecek Kupon Bedeli} = \text{Nominal} * \text{Kupon Faizi Oranı} / 100$$

$$= 2.071.220,00 * 7,00 / 100 = 144.985,40$$

Tahsil edilen tutardan maliyet düzeltmesi kadar yapılacak kısmı ilgili hesaba kaydedildikten sonra kalan tutar faiz gelirleri hesabına kaydedilir.

$$\begin{aligned} \text{Gelir Olarak Kaydedilecek Tutar} &= 144.985,40 + 7.681,98 \\ &= 152.667,38 \end{aligned}$$

Maliyet Düzeltmesine İlişkin Muhasebe Kaydı (Alım Satım Amaçlı) :

_____ 30.09.2009 _____	
010 KASA	144.985,40
030020-GUD FARKI K/Z YAN.MEN.DEĞ.	7.681,98
Alım Satım Amaçlı Menkul Değerler (Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
580003-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ.	152.667,38
(Al.Sat.Amaç.Men./Kuponlardan)	
_____ / _____	

Örnek 3: Bankanın satılmaya hazır menkul değerler portföyü içerisinde yer alan 10.02.2010 vadeli devlet tahviline ilişkin bilgileri aşağıda gibi olsun ve kıymetin kupon itfasının geldiğini varsayalım. (Kupon itfa tarihi 12.08.2009)

Nominal:15.360.228,00
Maliyet: 15.111.068,36
Kupon Faizi:7,50
İçverim Fiyatı: 106,656

İtfa gününe kadar işleyen faizden arındırılmış maliyet;

$$106,656 - 7,50 = 99,156$$

$$\text{Yeni Maliyet Tutarı: } 15.360.228,00 * 99,156 / 100 = 15.230.587,68$$

İlk maliyet tutarı ile yeni hesapladığımız maliyet tutarı arasındaki pozitif fark menkul kıymetin hesabının borcuna kaydedilerek muhasebedeki kayıtlı maliyet bedeli yükseltilir.

Düzeltililecek Maliyet Bedelinin Hesaplaması:

Yeni Hesaplanan Maliyet Tutarı – Maliyet Tutarı

$$15.230.587,68 - 15.111.068,36 = 119.519,32$$

Nominal tutar karşılığı bankanın Hazine Müsteşarlığından alacağı tutar;

$$\text{Ödenecek Kupon Bedeli} = \text{Nominal} * \text{Kupon Faizi Oranı} / 100$$

$$\text{Ödenecek Kupon Bedeli: } 15.360.228,00 * 7,50 / 100 = 1.152.017,10$$

$$\text{Gelir Olarak Kaydedilecek Tutar} = 1.152.017,10 + 119.519,32$$

$$= 1.271.536,42$$

Maliyet Düzeltmesine İlişkin Muhasebe Kaydı (Satılmaya Hazır) :

_____ 12.08.2009 _____	
010 KASA	1.152.017,10
032020-SATILMAYA HAZ.MENKUL DEĞ.	119.519,32
(Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
580023-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ.	1.271.536,42
(Sat.Haz.Men.Değ./Kuponlardan)	
_____ / _____	

5.2 Uluslararası Tahviller (Eurobond)

Hazine Müsteşarlığı'nın yurt dışı piyasalardan borçlanmak amacıyla ihraç etmiş olduğu eurobondlar, Türkiye'de faaliyet gösteren bankalar tarafından da halka arza aracılık eden yabancı bankalardan ihraçtan veya Over The Counter (OTC) tezgah üstü piyasalardan satın almaktadırlar. Bu yatırım aracı sayesinde, bankalar döviz riskinden korunma sağlamakta ve faiz geliri elde etmektedirler. THP' de bu kıymetler menkul kıymet grubu içerisinde gösterilmekte ve muhasebe kayıtları bu gruplar içerisinde yapılmaktadır. Bu kıymetler her ne kadar OTC'de işlem görse de, karşılığında ihraç olunan devletlerin hazineleri tarafından garantileri vardır. Bankaların, portföylerinde bulunan bu kıymetlerin değerlemesi ve muhasebeleştirilmesine ilişkin uygulamalara aşağıda yer verilmektedir. Kıymetlerin kuponlu olması nedeniyle, aynı zamanda bu kıymetler kuponlu DİBS hesaplamaları ve muhasebeleştirilmeleri benzerlik göstermektedirler.

a) Alım Satım Amaçlı Menkul Kıymetlere İlişkin Uygulamalar:

Bankaların gerçeğe uygun değer farkı kâr zarara yansıtılan finansal varlıklar kategorisi içerisinde yer alan alım satım amaçlı menkul kıymet portföylerine almış oldukları eurobondların faiz, iç verim hesaplamaları ile alış, satış (piyasa ve müşteri), itfa ve değerlendirme sonucu oluşan reeskont işlemlerine ilişkin muhasebe kayıtları aşağıda gösterilmiştir. OTC piyasalarda eurobondların fiyatları temiz fiyat üzerinden işlem görmektedir. Ancak ödeme ve mahsuplaşmalar kirli fiyatlar dikkate alınarak yapılmaktadır.

Kirli fiyat; temiz fiyat üzerine kupon oranı dikkate alınarak hesaplanan birikmiş faiz tutarı ilave edilerek hesaplanır. Kirli Fiyat = Temiz Fiyat + ((Kupon Oranı/ Kupon Dönemi Gün Sayısı) * geçen gün sayısı) formülü kullanılarak hesaplanmaktadır. EURO cinsi eurobondlarda yıl sayısı bölün tam yıl (365 veya 366) USD cinsi eurobondlarda ise 360 olarak hesaplamalar yapılır.

Örneğin, Bankaca, 14.12.2009 tarihinde 17.12.2009 valörle 16.02.2017 vadeli Avrupa Para Birimi (EUR) olan 2.000.000,00 nominal değerli eurobond 106,240 temiz fiyattan alınmıştır. Kupon faiz oranı yıllık % 5,50' dir. Kupon geçen gün sayısı 304'dür.

Alış Tutarı = (Nominal * Birim Fiyat / 100) + (Nominal * Kupon faiz oranı (yüzde) * Kupon dönemi geçen gün sayısı / Kupon dönemi gün sayısı) formülü kullanılarak bulunur.

Alış Tutarı = (2.000.000,00* 106,240 / 100) + (2.000.000,00 * %5,50 * 304 / 365) = 2.216.416,44 EUR olmaktadır. Burada Kirli Fiyat = Temiz Fiyat + ((Kupon Oranı/ Kupon Dönemi Gün Sayısı) * geçen gün sayısı) formülü kullanılarak 106,240+ (5.50/100) * 304) = 110,820 olmaktadır.

Banka kıymete ödediği tutara ilişkin muhasebe kaydını kirli fiyat üzerinden hesaplanan maliyet tutarı bilanço hesaplarında, nominal değerlerini ise, nazım hesaplarda muhasebeleştirilmektedir.

Alış İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı:

_____ 17.12.2009 _____	
03102-GUD FARKI K/Z YAN.MEN.DEĞ.	2.216.416,44
Alım Satım Amaçlı Menkul Değ. (Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
997-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.AL.	2.000.000,00
011-KASA	2.216.416,44
999-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	2.000.000,00
_____ / _____	

Aynı gün banka bu kıymeti 106,750 temiz fiyattan satmıştır. Buna göre:

Satış Tutarı = (Nominal * Birim Fiyat / 100) + (Nominal * Kupon faiz oranı (yüzde) * Kupon dönemi geçen gün sayısı / Kupon dönemi gün sayısı) formülü kullanılarak bulunur.

Satış Tutarı = (2.000.000,00 * 106,750 / 100) + (2.000.000,00 * %5,50 * 304 / 365) = 2.226.616,44 EUR ve kirli fiyat 111,331 olmaktadır.

Banka, aynı gün aldığı kıymeti sattığı için sadece alış-satış tutarı arasındaki fark kadar kâr elde etmiş olacaktır. Daha önceki bölümlerde anlattığımız üzere, satış muhasebesi oluştururken banka, maliyet fiyatı, iç verim fiyatı ve satış fiyatını karşılaştıracak ve bu tutarlara göre satış muhasebesi oluşturması gerekecektir. Ancak ilk gün olması sebebiyle, maliyet ile iç verim fiyatının aynı çıkacak olması nedeniyle, elde edilen kârın tamamının, sermaye piyasası satış kârı hesabında muhasebeleştirilmesi gerekecektir.

Satış İşlemine İlişkin Muhasebesi Kaydı (Aynı Gün) :

_____ 17.12.2009 _____	
011-KASA	2.226.616,44
294-DÖVİZ ALIM/SATIM HESABI	22.141,14
83000-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	221,41
999-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	2.000.000,00
03102-GUD FARKI K/Z YAN.MEN.DEĞ.	2.216.416,44
Alım Satım Amaçlı Menkul Değ. (Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
295-DÖVİZ VAZİYETİ	10.200,00
380005-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	221,41
751002-SERMAYE PİYASASI İŞLEM KÂR.	22.141,14
(Mali Olmayan Kuruluş Tahv.)	
997-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.AL.	2.000.000,00
_____ / _____	

Bankalar, eurobond satış gelirleri üzerinden %1 Banka Sigorta ve Muamele Vergisi (BSMV) ödemekle yükümlüdürler. Bu tutar alış ve satış tutarı arasındaki fark üzerinden hesaplanmaktadır.

Banka bu kıymeti 18.12.2009 tarihinde piyasada 106,850 temiz 111,446 kirlili fiyattan satmış olsun.

Bu durumda, menkul kıymetlerin alış tutarı ile (18.12.2009 – 1 günlük) iç verim fiyatı arasındaki fark, faiz geliri olarak 581-Faiz Gelirleri muhasebe hesabına kaydedilir. Menkul değer satış fiyatının, satış tarihindeki iç verim fiyatının üzerinde olması halinde satış tutarı ile itfa edilmiş maliyet arasındaki olumlu fark 751-Sermaye Piyasası İşlem Kârları muhasebe hesabına gelir olarak yazılır.

Bu durumda önce yıllık basit getiriyi hesaplamalıyız.

Alış Fiyatı = $(KFO \cdot (a^{n+1} - 1) + 100 \cdot (a - 1)) / (a^{n+1} - a^n) \cdot a^{(KGS/DGS)}$ formülünden yıllık basit getiri (r) 4,46 olarak bulunur.

Formülde;

KFO: Kupon Faiz Oranı

A : (1+r)

KGS: Kupon dönemi kalan gün sayısı

DGS: Kupon dönemi gün sayısı ifade etmektedir.

İç verim fiyatı da aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır.

$$\text{İç Verim Formülü} = \text{NBD} / ((1+r)^{(KGS/DGS)})$$

Burada NBD: Net Bugünkü Değer'i ifade eder ve hesaplanan iç verim oranına göre de 111,632 olarak hesaplanmaktadır.

$$111,632 / (1+0,0446)^{(60/365)} = 110,834 \text{ birim fiyatına ulaşılır.}$$

Hesaplamış olduğumuz fiyatlara göre oluşan tutarlar aşağıdaki gibi olacaktır:

Nominal	Alış Tutarı (Nominal * Alış BF/100)	İç Verim'e Göre Kar Tutarı (Nominal*İVF/100)-Alış Tutarı	Satış Karı (Nominal*SF/100)- (Nominal*İVF/100)
2.000.000,00	2.216.416,44	265,03	12.236,34

Satış İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı (Alış Tarihi Üzerinden Gün Geçtikten Sonra):

18.12.2009	
011-KASA	2.228.917,81
294-DÖVİZ ALIM/SATIM HESABI	27.136,72
83000-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	271,37
999-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	2.000.000,00
03102-GUD FARKI K/Z YAN.MEN.DEĞ.	2.216.416,44
Alım Satım Amaçlı Menkul Değerler (Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
295-DÖVİZ VAZİYETİ	12.501,37
380005-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	271,37
581002-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ	575,30
(Al.Sat.Amaç.Men./Mali Olm.Kur.Tahv.)	
751002-SERMAYE PİYASASI İŞLEM KAR.	26.561,42
(Mali Olmayan Kuruluş Tahv.)	
997-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.AL.	2.000.000,00

Banka aynı menkul kıymeti piyasada bu sefer 106,000 temiz, 110,596 kirlili fiyattan zararına satmış olsun.

Bu durumda, banka kıymeti elinde tuttuğu sürece (18.12.2009 – 1 günlük) iç verime kadar olan gelirini, 581-Faiz Gelirleri muhasebe hesabına, bunun üstündeki tutarı ise 871- Sermaye Piyasası İşlem Zararları muhasebe hesabına kaydetmesi gerekecektir.

Buna göre daha önceki örnekte kullandığımız veriler aşağıdaki gibi olacaktır:

Nominal	Alış Tutarı (Nominal * Alış BF/100)	İç Verim'e Göre Kar Tutarı (Nominal*İVF/100) -Alış Tutarı	Satış Karı / Zararı (Nominal*SF/100)- (Nominal*İVF/100)
2.000.000,00	2.216.416,44	265,03	— 4.763,66

Satış İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı (Alış İşleminde 1 Gün Geçtikten ve İşlemden Zarar Oluşturduğunda):

18.12.2009	
011-KASA HESABI	2.211.917,81
295-DÖVİZ VAZİYETİ	4.498,63
871002-SERMAYE PİYASASI İŞLEM ZARAR. (Mali Olmayan Kuruluş Tahv.)	10.340,48
999-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	2.000.000,00
03102-GUD FARKI K/Z YAN.MEN.DEĞ. Alım Satım Amaçlı Menkul Değerler (Devlet Borçlanma Tahvilleri)	2.216.416,44
294-DÖVİZ ALIM/SATIM HESABI	9.765,18
581002-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ. (Alım Satım Amaç. Men./Mali Olmayan Kur. Tahv.)	575,30
997-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.AL.	2.000.000,00

Aynı kıymeti, piyasa yerine 18.12.2009 tarihinde aynı fiyattan (106,850 temiz, 111,446 kirli) kârlı olarak müşteriye satması halinde, oluşacak muhasebe kaydı farklı olacaktır. Bu durumda yapılacak hesaplamalar aynı olmakla birlikte kıymet karşılığı tutar kasa hesabından değil müşterinin hesabından alması gerekmekte olup, ayrıca bankanın nazım hesaplarında, müşteri için muhasebe kaydının aşağıdaki gibi yapılması gerekmektedir:

Satış İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı (İşlemin Banka Müşterisi İle Yapılması Durumunda):

18.12.2009	
301000-DÖVİZ TEVDİAT HESABI-VADESİZ*	2.228.917,81
294-DÖVİZ ALIM/SATIM HESABI	27.136,72
83000-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	271,37
983001-EMANET VE REHİNLİ KIYMETLER (Emanete Alınan Menkul Değerler)	2.000.000,00
999-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	2.000.000,00
03102- GUD FARKI K/Z YAN.MEN.DEĞ. Alım Satım Amaçlı Menkul Değerler (Devlet Borçlanma Tahvilleri)	2.216.416,44
295-DÖVİZ VAZİYETİ	12.501,37
380005-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	271,37
581002-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ. (Al.Sat.Amaç.Men./Mali Olm.Kur.Tahv.)	575,30
751002-SERMAYE PİYASASI İŞLEM KÂR. (Mali Olmayan Kuruluş Tahv.)	26.561,42
985-EMANET VE REHİNLİ KIYMET VER.	2.000.000,00
997-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.AL.	2.000.000,00

*Yatırım hesabı üzerinden işlem yapan bankalar için 391992 muhasebe hesabı kullanılır.

Bankanın bu kıymeti vade sonuna kadar bekletip, itfa etmesi halinde oluşacak hesaplamalar ve muhasebe kaydı aşağıda gibi olacaktır.

Elde edilen kârı bulmak için, kıymetin vade sonundaki değerinden, kıymeti almak için ödenen alış tutarı düşülerek gelir hesaplanır. Bu tutarı banka vade sonuna kadar portföyünde tuttuğu için elde ettiği gelirin hepsini faiz gelirleri hesabına kaydedilir.

Şöyle ki, kuponlu kıymetlerdeki maliyet düzeltmesi ilişkin bölümde anlatıldığı üzere; eurobondlar, her kupon ödeme tarihinde, yapılan maliyet düzeltmeleri ile kıymetin maliyetinin 2.019.900,00 Euro olduğunu varsayalım. Buna göre, bankanın kârı ve oluşturacağı muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır:

$$\begin{aligned} & (\text{Nominal Tutar} - \text{Maliyet Tutarı}) + (\text{Nominal} * \text{Kupon Oranı} / 100) = \text{Kâr} \\ & 2.000.000,00 - 2.019.900,00 + 110.000,00 = 90.100,00 \text{ EUR olur.} \\ & \text{Vade sonunda kurun 3,00 TL olacağı varsayılmıştır.} \end{aligned}$$

İtfa İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı:

16.02.2017	
011-KASA	2.110.000,00
294-DÖVİZ ALIM/SATIM HESABI	270.300,00
999-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	2.000.000,00
03102-GUD FARKI K/Z YAN.MEN.DEĞ.	2.019.900,00
Alım Satım Amaçlı Menkul Değerler (Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
295-DÖVİZ VAZİYETİ	90.100,00
581002-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ.	270.300,00
(Al.Sat.Amaç.Men./Mali Olm.Kur.Tahv.)	
997-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.AL.	2.000.000,00

18.12.2009 tarihinde menkul kıymetin OTC'de gerçekleşen ağırlıklı ortalama temiz fiyatının 106,850, kirli fiyatının ise 111,446 olduğunu varsayalım.

Gerçeğe uygun değer farkı kâr zarara yansıtılan menkul kıymetlerin içerisinde bulunan alım satım amaçlı menkul değerlerin değerlemesinde GUD'ni kullanmamız gerektiğini belirtmiştik. Ayrıca, reeskont hesaplamalarında kâr tutarı için, kıymetin maliyet değeri ile piyasa fiyatı karşılaştırılır. Fark olumlu yönde ise kâr, olumsuz ise zarar reeskont muhasebesi yapılır. Buna göre, reeskont tutarı aşağıdaki formül ile hesaplanır:

Reeskontu Tutarı = (Nominal*Piyasa Fiyatı/100) — Maliyet Tutarı

(2.000.000,00 * 111,446 / 100) — 2.216.416,44 = 12.501,37 EUR

Değerleme İşlemine İlişkin Reeskont Muhasebe Kaydı (Değerleme Sonucunda Kar Çıkması):

18.12.2009	
2230110-DİĞER FAİZ VE GELİR REESKONTLARI	12.501,37
Menkul Değerler Faiz Reeskontları (Alım Satım Amaç. Men/Menkul Değ.)	
294-DÖVİZ ALIM/SATIM HESABI	27.136,72
295-DÖVİZ VAZİYETİ	12.501,37
581002-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ. (Al.Sat.Amaç.Men./Mali Olm.Kur.Tahv.)	27.136,72
/	

Değerleme günü piyasa fiyatının maliyetin altında olduğunu varsayalım. Buna göre, ağırlıklı ortalama piyasa fiyatının 106,000 temiz, 110,596 kirli fiyattan olduğunu varsayalım. Oluşacak değerlendirme ve reeskont muhasebesi aşağıdaki gibi olacaktır:

(Nominal*Piyasa Fiyatı/100) — Maliyet Tutarı = Reeskontu Tutarı

(2.000.000,00 * 110,596 / 100) — 2.216.416,44 = - 4.498,63

Değerleme İşlemine İlişkin Reeskont Muhasebe Kaydı (Değerleme Sonucunda Zarar Çıkması):

18.12.2009	
295-DÖVİZ VAZİYETİ	4.498,63
8210300-KARŞILIK VE DEĞER DÜŞME GİD. GUD. Fark. Kâr/Zar Yan. Men . Değ	9.765,18
039000-MENKUL DEĞ.DEĞER DÜŞ.KARŞ. GUD Farkı K/Z Yan.Men.Değ. (Devlet Tahvili)	4.498,63
294-DÖVİZ ALIM/SATIM HESABI	9.765,18
/	

b) Satılmaya Hazır Menkul Kıymetlere İlişkin Uygulamalar:

Bankaların satılmaya hazır menkul kıymet portföyelerine almış oldukları eurobondların faiz, iç verim hesaplamaları ile alış, satış (piyasa ve müşteri), itfa ve değerlemesine göre oluşan reeskont tutarına ilişkin muhasebe kayıtları aşağıda gösterilmiştir.

Alım satım amaçlı menkul kıymet portföyündeki örneğe ilişkin verileri kullanarak muhasebe kayıtlarını oluşturursak. (Faiz hesaplamalarında herhangi bir farklılık olmaması nedeniyle bu hesaplamalara bir daha yer verilmemiştir.)

Alış İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı:

_____ 17.12.2009 _____	
03302-SATILMAYA HAZ. MENKUL DEĞ.	2.216.416,44
(Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
997-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.AL.	2.000.000,00
011-KASA	2.216.416,44
999-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	2.000.000,00
_____ / _____	

Satış İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı (Aynı Gün):

_____ 17.12.2009 _____	
011-KASA	2.226.616,44
294-DÖVİZ ALIM/SATIM HESABI	22.141,14
83000- BANKA VE SİG. MUAM. VERGİSİ	221,41
999- DİĞER BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	2.000.000,00
03302-SATILMAYA HAZ. MENKUL DEĞ.	2.216.416,44
(Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
295-DÖVİZ VAZİYETİ	10.200,00
380005-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	221,41
751002-SERMAYE PİYASASI İŞLEM KAR.	22.141,14
(Mali Olmayan Kuruluş Tahv.)	
997- DİĞER BİLANÇO DIŞI H.AL.	2.000.000,00
_____ / _____	

Satış İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı (Alış Tarihi Üzerinden Gün Geçtikten Sonra):

18.12.2009

011-KASA	2.228.917,81
294-DÖVİZ ALIM/SATIM HESABI	27.136,72
83000- BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	271,37
999- DİĞER BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	2.000.000,00
03302-SATILMAYA HAZ. MENKUL DEĞ. (Devlet Borçlanma Tahvilleri)	2.216.416,44
295-DÖVİZ VAZİYETİ	12.501,37
380005-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	271,37
581022- MENKUL DEĞERLERDEN AL. FAİZ. (Sat. Haz. Men./Mali Olm. Kur. Tahv.)	575,30
751002-SERMAYE PİYASASI İŞLEM KÂR. (Mali Olmayan Kuruluş Tahv.)	26.561,42
997- DİĞER BİLANÇO DIŞI H.AL.	2.000.000,00

Satış İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı (Alış İşleminin 1 Gün Geçtikten ve İşlemden Zarar Oluştığında):

18.12.2009

011-KASA	2.211.917,81
295-DÖVİZ VAZİYETİ	4.498,63
83000-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	5,75
871002-SERMAYE PİYASASI İŞLEM ZAR. (Mali Olmayan Kuruluş Tahv.)	10.340,48
999- DİĞER BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	2.000.000,00
03302-SATILMAYA HAZ.MENKUL DEĞ. (Devlet Borçlanma Tahvilleri)	2.216.416,44
294-DÖVİZ ALIM/SATIM HESABI	9.765,18
380005-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	5,75
581022- MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ. (Sat.Haz.Men.Değ./Mali Olm.Kur.Tahv.)	575,30
997-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.AL.	2.000.000,00

Satış İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı (İşlemin Banka Müşterisi İle Yapılması Durumunda):

_____ 18.12.2009 _____	
301000-DÖVİZ TEVDİAT HESABI-VADESİZ	2.228.917,81
294-DÖVİZ ALIM/SATIM HESABI	27.136,72
83000-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	271,37
983001-EMANET VE REHİNLİ KIYMETLER	2.000.000,00
(Emanete Alınan Menkul Değerler)	
999-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.BORÇ.	2.000.000,00
03302-SATILMAYA HAZ.MENKUL DEĞ.	2.216.416,44
(Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
295-DÖVİZ VAZİYETİ	12.501,37
380005-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	271,37
581022- MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ.	575,30
(Sat.Haz.Men.Değ./Mali Olm.Kur.Tahv.)	
751002-SERMAYE PİYASASI İŞLEM KAR.	26.561,42
(Mali Olmayan Kuruluş Tahv.)	
985-EMANET VE REHİNLİ KIYMET VER.	2.000.000,00
997-DİĞER BİLANÇO DIŞI H.AL.	2.000.000,00

_____ / _____
İtfa İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı:

_____ 16.02.2017 _____	
011-KASA	2.110.000,00
294-DÖVİZ ALIM/SATIM HESABI	270.300,00
999-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES. BORÇLAR	2.000.000,00
03302-SATILMAYA HAZ.MENKUL DEĞ.	2.019.900,00
(Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
295-DÖVİZ VAZİYETİ	90.100,00
581022-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ.	270.300,00
(Sat.Haz.Men.Değ./Mali Olm.Kur.Tahv.)	
997-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES. ALACAKLAR	2.000.000,00

18.12.2009 tarihinde menkul kıymetin OTC’de gerçekleşen ağırlıklı ortalama fiyatının 106,850 temiz 111,446 kirli fiyat olduğunu varsayalım. (Değerleme işlemlerinde 1 Euro = 2,63800 olarak alınmıştır.)

Satılmaya hazır menkul kıymetlerin değerlemesinde GUD ile birlikte iç verim fiyatını kullanmamız gerektiğini belirtmiştik. Ayrıca reeskont hesaplamalarında, kâr veya zarar hesaplaması kıymetin maliyet değeri, iç verim fiyatı ve piyasa fiyatı ile karşılaştırılarak bulunur. Çıkan bu üçlü fark arasındaki olasılıklara göre reeskontlar hesaplanır. Değerleme başlığı altında belirttiğimiz olasılıklarda 12 farklı durum oluşmaktadır. En çok gerçekleşen 3 olasılık için değerlendirme hesaplamaları ve muhasebe kayıtlarını yapalım.

Alım satım amaçlı portföy için kullanılan verilerle hesaplamalarımızı yapalım.

Buna göre, yukarıdaki örnekteki verilerden yararlanarak 1. olasılıkta elimizdeki değerler aşağıdaki gibi olmaktadır:

Nominal: 2.000.000,00
Maliyet Fiyatı: 110,820
Maliyet Tutarı: 2.216.416,44 (2.000.000,00 * 110,820 / 100)
İç Verim Fiyatı: 110,834
İç Verime Göre Hesaplanan Tutar: 2.216.681,47 (2.000.000,00 * 110,834 / 100)
Piyasa Fiyatı: 111,446
Piyasa Fiyatına Göre Hesaplanan Tutar: 2.228.920,00 (2.000.000,00 * 111,446 / 100)

Birim Maliyet < EFYHİEM < GUD ise;
(Birim Maliyet < İç Verim Fiyatı < Piyasa Fiyatı)
110,820 < 110,834 < 111,446

Değerleme ve muhasebeleştirme kuralımız aşağıdaki gibiydi;

Reeskont: (GUD X Nominal) – (Birim Maliyet X Nominal) = 223 Borç

Özkaynak: (GUD X Nominal) – (EFYHİEM X Nominal) = 415 Alacak

Faiz Geliri: (EFYHİEM X Nominal) - (Birim Maliyet X Nominal) = 581 Alacak

Reeskont Tutarı (223) = 2.228.920,00– 2.216.416,44
= 12.503,56
Öz Kaynak Tutarı (415) = 2.228.920,00 – 2.216.681,47
= 12.238,53
Faiz Geliri (581) = 2.216.681,47– 2.216.416,44
= 265,03

Değerleme İşlemine İlişkin Reeskont Muhasebesi: (1. Olasılık)

_____ 18.12.2009 _____	
2230120-DİĞER FAİZ VE GELİR REESKONTLARI	12.503,56
Menkul Değerler Faiz Reeskontları (Satılmaya Haz. Men/Menkul Değ.)	
294-DÖVİZ ALIM/SATIM HESABI	575,38
295-DÖVİZ VAZİYETİ	265,03
4150301-MNK.DEĞERLER DEĞ.FARKLARI	12.238,53
(Satılmaya Haz. Menkul Değ)	
581022-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ.	575,38
(Sat. Hazır. Men./Mali Olmayan Kur. Tahv.)	
_____ / _____	

2. olasılığa göre hesaplamalarımızı yaparsak: Bu olasılıkta piyasa fiyatının maliyet fiyatı ile iç verim fiyatı arasında olduğu varsayılmaktadır. Buna göre, ağırlıklı ortalama piyasa kirli fiyatı 110,825'dir.

Nominal: 2.000.000,00
Maliyet Fiyatı: 110,820
Maliyet Tutarı: 2.216.416,44 (2.000.000,00 * 110,820 / 100)
İç Verim Fiyatı: 110,834
İç Verime Göre Hesaplanan Tutar: 2.216.681,47 (2.000.000,00 * 110,834 / 100)
Piyasa Fiyatı: 110,825
Piyasa Fiyatına Göre Hesaplanan Tutar: 2.216.500,00 (2.000.000,00 * 110,825 / 100)

Birim Maliyet<GUD<EFYHİEM ise;
110,820 < 110,825 < 110,834

Değerleme ve muhasebeleştirme kuralımız aşağıdaki gibiydi;

Reeskont : (GUD X Nominal) – (Birim Maliyet X Nominal) =223 Borç

Özkaynak: (EFYHİEM X Nominal) – (GUD X Nominal) = 415 Borç

Faiz Geliri:(EFYHİEM X Nominal) - (Birim Maliyet X Nominal) = 581 Alacak

$$\begin{aligned} \text{Reeskont Tutarı (223)} &= 2.216.500,00 - 2.216.416,44 \\ &= 83,56 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Özkaynak Tutarı (415)} &= 2.216.681,47 - 2.216.500,00 \\ &= 181,47 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Faiz Geliri (581)} &= 2.216.681,47 - 2.216.416,44 \\ &= 265,03 \end{aligned}$$

Değerleme İşlemine İlişkin Reeskont Muhasebesi: (2. Olasılık)

_____ 18.12.2009 _____	
2230120-DİĞER FAİZ VE GELİR REESKONTLARI	83,56
Menkul Değerler Faiz Reeskontları	
(Satılmaya Haz. Men/Menkul Değ.)	
294-DÖVİZ ALIM/SATIM HESABI	575,38
4150301-MENKUL DEĞERLER DEĞ. ARTIŞ FONU	181,47
(Satılmaya Haz. Menkul Değ/Değerleme Farkı.)	
295-DÖVİZ VAZİYETİ	265,03
581022-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ.	575,38
(Sat. Hazır. Men./Mali Olmayan Kur. Tahv.)	
_____ / _____	

3. olasılığa göre hesaplamalarımızı yaparsak: Bu olasılıkta piyasa fiyatının maliyet ve iç verim fiyatının altında olduğu varsayılmaktadır. Buna göre, ağırlıklı ortalama piyasa kirli fiyatı 110,596'dır.

Nominal: 2.000.000,00

Maliyet Fiyatı: 110,820

Maliyet Tutarı: 2.216.416,44 (2.000.000,00 * 110,820 / 100)

İç Verim Fiyatı: 110,834

İç Verime Göre Hesaplanan Tutar: 2.216.681,47 (2.000.000,00 * 110,834 / 100)

Piyasa Fiyatı: 110,596

Piyasa Fiyatına Göre Hesaplanan Tutar: 2.211.920,00 (2.000.000,00 * 110,596 / 100)

GUD<Birim Maliyet<EFYHIEM ise;

110,596 < 110,820< 110,834

Değerleme ve muhasebeleştirme kuralımız aşağıdaki gibiydi;

Değ. Düş. Karş.: (Birim Maliyet X Nominal) – (GUD X Nominal) = 039 Alacak

Özkaynak: (EFYHIEM X Nominal) – (GUD X Nominal) = 415 Borç

Faiz Geliri:(EFYHIEM X Nominal) - (Birim Maliyet X Nominal) = 581 Alacak

Reeskont (Değer Düş.039) = 2.216.416,44 – 2.211.920,00
= 4.496,44

Özkaynak Tutarı (415) = 2.216.681,47 – 2.211.920,00
= - 4.761,47

Faiz Geliri (581) = 2.216.681,47– 2.216.416,44
= 265,03

Değerleme İşlemine İlişkin Reeskont Muhasebesi: (3. Olasılık)

18.12.2009	
294-DÖVİZ ALIM/SATIM HESABI	575,38
414031-MENKUL.DEĞERLER DEĞ.FARKLARI	4.761,47
(Satılmaya Haz. Menkul Değ.)	
039010-MENKUL DEĞERLER DEĞ. DÜŞ.KARŞ.	4.496,44
(Satılmaya Hazır. Men/Devlet Tahvili)	
295-DÖVİZ VAZİYETİ	265,03
581022-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ.	575,38
(Sat. Hazır. Men./Mali Olmayan Kur. Tahv.)	

Satılmaya hazır menkul kıymetler içerisinde yer alan eurobondların değerlemesine ilişkin 3 olasılığa göre muhasebe kayıtlarında örneklemeler yapılmıştır.

c) Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymetlere İlişkin Uygulamalar:

Bankaların vadeye kadar menkul kıymet portföylerine almış oldukları eurobondların devlet tahvilinin alış, itfa ve değerlemesine ilişkin muhasebe kayıtları aşağıda gösterilmiştir.

Bilindiği üzere vadeye kadar elde tutulacak portföyde yer alan menkul kıymetler vade sonlarına kadar elden çıkarılamamaktadır.

Bu bölümde, yine alım satım amaçlı portföy için belirtilen verileri kullanarak muhasebe kayıtları gösterilmiştir. Faiz hesaplamalarında herhangi bir farklılık olmaması nedeniyle bu hesaplamalara bir daha yer verilmemiştir.

Alış İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı:

_____ 17.12.2009 _____	
245030-VADEYE KADAR ELDE TUT. MEN. DEĞ.	2.216.416,44
(Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
997-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES. ALACAKLAR	2.000.000,00
011-KASA HESABI	2.216.416,44
999-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES. BORÇLAR	2.000.000,00
_____ / _____	

(Nominal Tutar — Maliyet Tutarı)+ (Nominal * Kupon Oranı / 100) = Kâr

2.000.000,00 — 2.019.900,00 +110.000,00 = 90.100,00 EUR olur.

Vade sonunda kurun 3,00 TL olacağı varsayılmıştır.

İtfa İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı:

_____ 16.02.2017 _____	
011-KASA HESABI	2.110.000,00
294-DÖVİZ ALIM/SATIM HESABI	270.300,00
999-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES. BORÇLAR	2.000.000,00
245030-VAD. KAD.ELDE TUT.MENKUL DEĞ.	2.019.900,00
(Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
295-DÖVİZ VAZİYETİ	90.100,00
581032-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ.	270.300,00
(Vad.Kad.El.Tut. Men./Mali Olm.Kur.Tahv.)	
997-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES. ALACAKLAR	2.000.000,00
_____ / _____	

04.03.2009 tarihinde menkul kıymete değerleme yapalım.

Vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetlerin değerlemesinde İtfa edilmiş maliyet (etkin faiz yöntemine) göre, hesaplanan iç verim fiyatını kullanmamız gerektiğini belirtmiştik. Reeskont hesaplamalarında kâr tutarını bulabilmek için, kıymetin maliyet değeri ile iç verim fiyatı dikkate alınır. Buna durumda reeskont tutarı aşağıdaki formül ile hesaplanır.

$$\begin{aligned} & (\text{Nominal} * \text{İç Verim Fiyatı} / 100) - \text{Maliyet Tutarı} = \text{Reeskontu Tutarı} \\ & (2.000.000,00 * 110,834 / 100) - (2.000.000,00 * 110,820 / 100) \\ & 2.216.680,00 - 2.216.416,44 = 263,56 \end{aligned}$$

Değerlemeye İşlemine İlişkin Reeskont Muhasebesi:

18.12.2009	
2230130-DİĞER FAİZ VE GELİR REESKONTLARI	263,56
Menkul Değerler Faiz Reeskontları	
294-DÖVİZ ALIM/SATIM HESABI	570,29
(Alım Satım Amaç.Men/Menkul Değ.)	
295-DÖVİZ VAZİYETİ	263,56
581032-MENKUL DEĞERLERDEN AL.FAİZ.	570,29
(Vad.Kad.El.Tut. Men./Mali Olm.Kur.Tahv.)	
_____ / _____	

Vadeye kadar elde tutulacak yatırımlarda iç verim fiyatının hiçbir zaman maliyetin altına düşmeyeceğinden herhangi bir karşılık ayrılmayacaktır.

Yukarıdaki örnekleme sadece Euro cinsi ihraç edilen eurobondlar için yapılmıştır. Bilinmelidir ki, kıymetin Dolar veya başka bir para birimi olması veya Türk Lirası kuponlu kıymet olması durumunda faiz hesaplamalarda sadece yıl alınırken bölen değişecektir. Muhasebeleştirilmesinde ise YP cinsi ihraç edilen DİBS'ler muhasebe kaydı aynı olmakla birlikte, sadece kayıt tutarlarının ihraç edilen döviz cinsi üzerinden bilanço ve nazım hesaplara yazılması gerekmektedir.

5.3 Hisse Senetleri

Değerlemelere ilişkin, hisse senedinin değerini bulmak istediğimizde, Hisse senedinin değerini bulmak, basit bir problem gibi görünebilir. Hisse senetlerinin değerini, defter değeri, tasfiye değeri ve piyasa değeri olarak hesaplamak mümkündür. Bir şirketin hisse senetlerinin defter değerini bulmak için, bilançosundaki varlıklar ile borçlar arasındaki fark alınır. Bu değer, işletmenin öz sermayesinin defter değeridir. Defter değeri işletmenin ortaklarından sağladığı tüm parayı ve onlar adına elde ettiği bütün kazançları gösterir. Öz sermayenin defter değerini, hisse senedi sayısına bölünerek hisse senedinin defter değeri bulunur.

Defter değeri, bir işletmenin iflası durumunda da gerçek değeri göstermez. Bu nedenle, böyle bir durumda, işletmenin fiyatı, bütün varlıkların satılması ve bütün borçların ödenmesi ile bulunan nakit tutarı olan tasfiye değerine eşit olabilir.¹⁶⁰

Bir hisse senedinin piyasa (borsa) değerini, sermaye piyasasında alınıp satıldığı fiyat oluşturmaktadır. Piyasa değeri, piyasa şartları içerisinde arz ve talebe göre oluşturduğunda hisse senedinin gerçek fiyatını yansıtmayabilir.¹⁶¹

Örneğin, banka 09.10.2009 tarihinde, borsada işlem gören A hisse senedinden 1.000 lot, 12,00 TL'den alım satım amaçlı menkul kıymetler portföyüne almış olsun. Buna göre, hisse senedini alış tutarı aşağıdaki gibi olacaktır:

$$\begin{aligned}\text{Alış Tutarı} &= \text{Hisse Sen. Lot Sayısı} * \text{Alış Fiyatı} \\ &= 1.000 * 12,00 \\ &= 12.000,00\end{aligned}$$

¹⁶⁰ Ali Ceyhan, Turhan KORKMAZ, **Menkul Değerler Analizi**, Bursa: Umut Matbaacılık, 2000, s.124

¹⁶¹ Murat KAYACAN, Cahit SÖNMEZ ve Mehmet CİVAN, s.364

Alış İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı:

_____ 09.10.2009 _____	
03007-ALIM SATIM AMAÇLI MEN. DEĞ.	12.000,00
(Hisse Sent./Borsaya Kote edilen Hisse Sent.)	
996-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES. ALACAKLAR	1.000,00
010-KASA HESABI	12.000,00
998-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES. BORÇLAR	1.000,00
_____ / _____	

14.10.2009 tarihinde hisse senedinin İMKB'deki ağırlıklı ortalama fiyatının 14 TL olduğunu varsayım. Değerleme ve buna ilişkin muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır:

$$\begin{aligned}\text{Reeskont Tutarı} &= \text{Hisse Senedi Adedi} * (\text{İMKB Fiyatı} - \text{Maliyet Fiyatı}) \\ &= 1.000 * (14,00 - 12,00) \\ &= 2.000,00\end{aligned}$$

Reeskont İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı (Kar Olması Durumunda):

_____ 14.10.2009 _____	
2220100-DİĞER FAİZ VE GELİR REESKONTLARI	2.000,00
Menkul Değerler Faiz Reeskontları	
(Alım Satım Amaç. Men/Menkul Değ.)	
750012-MENKUL DEĞ.ALIM SATIM KÂRI	2.000,00
(Diğer)	
_____ / _____	

15.10.2009 tarihinde hisse senedinin İMKB'deki ağırlıklı ortalama fiyatının 12,00 TL olduğunu varsayalım. Değerleme ve buna ilişkin muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır:

$$\begin{aligned}\text{Reeskont Tutarı} &= \text{Hisse Senedi Adedi} * (\text{İMKB Fiyatı} - \text{Maliyet Fiyatı}) \\ &= 1.000 * (9,00 - 12,00) \\ &= - 3.000,00\end{aligned}$$

Değerleme İşlemine İlişkin Reeskont Muhasebe Kaydı (Zarar Olması Durumunda):

_____ 15.10.2009 _____	
038003-GUD. FARKI KAR ZAR. YAN. MEN. KIY.	3.000,00
(Hisse Senetleri)	
820300-GUD. Farkı Kar Zar. Yan. Men. Kıy.	3.000,00
_____ / _____	

Banka, 15.10.2009 tarihinde, 12,00 TL fiyattan, A Hisse senedini banka İMKB’de satış yapmış olsun.

Satış İşlemine İlişkin Muhasebe (Kâr Olması Durumunda):

_____ 15.10.2009 _____	
010-KASA HESABI	12.000,00
83000- BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	100,00
998-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES. BORÇLAR	10.000,00
03007-ALIM SATIM AMAÇLI MEN.DEĞ.	10.000,00
(Hisse Sent./Borsaya Kote Ed.Hisse Sent.)	
750012-MENKUL DEĞ.ALIM SATIM KÂRI	2.000,00
(Diğer)	
380005-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	100,00
996-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES. ALACAKLAR	10.000,00
_____ / _____	

Bankaların hisse senedi satış gelirleri üzerinden elde etmiş oldukları sermaye piyasası kârlarından %5 BSMV ödemesi gerekmektedir.

25.10.2009 tarih de kıymeti 9,00 TL fiyattan satmış olduğunu varsayalım.

Satış İşlemine İlişkin Muhasebe (Zarar Olması Durumunda):

_____ 15.10.2009 _____	
010-KASA HESABI	9.000,00
870003-SERMAYE PİYASASI İŞLEM ZARARLARI	1.000,00
(Hisse Senetlerinden)	
998-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES. BORÇLAR	10.000,00
03007-ALIM SATIM AMAÇLI MEN.DEĞ.	10.000,00
(Hisse Sent./Borsaya Kote Ed.Hisse Sent.)	
996-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES. ALACAKLAR	10.000,00
_____ / _____	

Bankalar, sermaye piyasası araçlarını alım-satım amaçlı veya satılmaya hazır menkul kıymetler portföylerine aldıklarında oluşacak değerler ve muhasebe kaydı örneği verilmiştir. Borsaya kote olmayan hisse senetleri maliyet bedelleri ile değerlendirilir. Kıymette değer düşüklüğü olursa karşılık ayrılır. Aksi halde herhangi bir işlem yapılmaz. Borsaya kote olmayan hisse senetleri kapsam dışı tutulmuştur.

5.4 Gelir Ortaklığı Senetleri

Gelir ortaklığı senetleri 6 ayda bir kâr payı ödemesi yapmakta ancak genellikle gelir ortaklığı senetlerinin vade sonuna kadar 6 aylık dönemler itibariyle ödeyeceği kâr payı önceden bilinmemekte, uygulamada bir önceki 6 aylık dönemde ödenen kâr payının bir sonraki dönemde ödenecek kâr payının en iyi göstergesi olduğu ifade edilmektedir.¹⁶²

Gelir ortaklığı senedinin değerini hesaplarken tahvil değerini bulmak için aşağıdaki formül kullanılabilir.

$$\text{Gelir Ortaklığı Senedinin Değeri} = \sum_{t=1}^n \frac{C_t}{(1+r)^t} + \frac{FV}{(1+r)^n}$$

¹⁶² Mehmet BOLAK, *Sermaye Piyasası Menkul Kıymetler ve Portföy Analizi*, İstanbul: Beta Yayın , 2.Baskı: 1994, s.150

- C : Kupon geliri
FV: Anapara + Kupon geliri
r : İskonto oranı
n : Dönem sayısı
t : Dönem gün sayısı

Örneğin, banka alım satım amaçlı portföyüne tahmini kupon getirisi 0,06 olan 6 ayda bir kupon ödemeli 2 yıl vadeli gelir ortaklığı senedini 100.000,00 TL vererek almış olsun.

Buna göre, gelir ortaklığı senedinin değeri yukarıdaki formül kullanılarak aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$6.000/((1+0,06)^1)+6.000/((1+0,06)^2)+6.000/((1+0,06)^3)+6.000/((1+0,06)^4)+100.000/((1+0,06)^4)= 100.000,00 \text{ TL}$$

Gelir ortaklığı senetlerinin değerlendirilmesi ve muhasebeleştirilmesinde bankaların portföylerine alış kategorilerine göre kuponlu kıymetler gibi değerlemeler hesaplanıp, muhasebeleştirilmesi ise iskontolu kıymetlerde yer verilen örnek uygulamalardaki gibi muhasebeleştirilmektedir. Sadece hazine bonosuna ilişkin hesaplar yerine THP'de gelir ortaklığı senetleri için belirtilen muhasebe hesapları kullanılmalıdır.

5.5 Yatırım Fonları Katılma Belgeleri

Bankaların sahip oldukları yatırım fonu katılma belgeleri değerlemelerinde, ihraç eden kurum tarafından ilan edilen fon fiyatları dikkate alınarak hesaplama yapılmaktadır. Genellikle piyasalarda bankalar kendi kurmuş oldukları fonların, belirli bir kısmını kendi portföylerine almaktadırlar.

Örneğin, X Bankasının kurucusu bulunduğu B Tipi Likit Fonu 04.09.2009 tarihinde banka alım satım amaçlı portföyüne 100,00 pay, 70,257345 fiyattan fon almış olsun. Hesaplamalar ve muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır:

$$\begin{aligned} \text{Alış Tutarı} &= \text{Pay Sayısı} * \text{Fon Fiyatı} \\ &= 100,00 * 70,257345 \\ &= 7.025,73 \end{aligned}$$

Alış İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı:

_____ 04.09.2009 _____	
03007-YAT.FONU KATILMA BELGELERİ	7.025,73
996- DİĞER BİLANÇO DIŞI HES. ALACAKLAR	100,00
010-KASA HESABI	7.025,73
998- DİĞER BİLANÇO DIŞI HES. BORÇLAR	100,00
_____ / _____	

14.09.2009 tarihinde yatırım fonunun fiyatının 71,342562 olduğunu varsayalım. Buna ilişkin değerleme ve muhasebe kaydını yapalım.

Değerlemeye göre fonun tutarı= Pay Sayısı * Fon Fiyatı

$$100,00 * 71,342562$$
$$7.134,26$$

Değerlemeye İlişkin Reeskont Muhasebe Kaydı:

_____ 14.09.2009 _____	
22299-DİĞER FAİZ VE GELİR REESKONTLARI	108,53
(Diğer)	
750009-MENKUL DEĞ.AL.SAT.KÂRI.	108,53
(Diğer)	
_____ / _____	

26.10.2009 tarihinde bankanın yatırım fonunun 71,342562 fiyattan sattığını varsayalım.

Satış tutarını bulmak için = Pay Sayısı * Fon Fiyatı

$$100,00 * 71,342562$$
$$7.134,26$$

Satış İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı (Kâr Olduğu Durumda):

_____ 26.10.2009 _____	
010-KASA HESABI	7.134,26
83000- BANKA VE SİG. MUAM.VERGİSİ	5,43
998- DİĞER BİLANÇO DIŞI HES. BORÇLAR	100,00
03007-YAT.FONU KATILMA BELGELERİ	7.025,73
380005- BANKA VE SİG. MUAM.VERGİSİ	5,43
750009-MENKUL DEĞ.AL.SAT.KÂRI	108,53
(Diğer)	
996-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES. ALACAKLAR	100,00
_____ / _____	

Bankaların, yatırım fonu üzerinden elde etmiş oldukları sermaye piyasası kârları üzerinden %5 BSMV ödemesi gerekmektedir.

Bankanın, satılmaya hazır menkul kıymetler portföyüne koymak üzere bankanın aynı fonu 04.09.2009 tarihinde satın aldığını, değerlemeyi ve fonun satışını da yine yukarıdaki günlerde yaptığını varsayalım.

Alış İşlemine ilişkin Muhasebe Kaydı:

_____ 04.09.2009 _____	
03260-YAT.FONU KATILMA BELGELERİ	7.025,73
996-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES. ALACAKLAR	100,00
010-KASA HESABI	7.025,73
998- DİĞER BİLANÇO DIŞI HES. BORÇLAR	100,00
_____ / _____	

14.09.2009 tarihinde yatırım fonunun fiyatının 71,342562 olduğunu varsayalım. Buna ilişkin değerlendirme ve muhasebe kaydını yapalım.

Değerlemeye göre fonun tutarı = Pay Sayısı * Fon Fiyatı

$$100,00 * 71,342562 = 7.134,26$$

Değerleme İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı (Kâr Olması Durumunda) :

_____ 14.09.2009 _____	
22299-DİĞER FAİZ VE GELİR REESKONTLARI	108,53
(Diğer)	
750009-MENKUL DEĞ.AL.SAT.KÂRI	108,53
(Diğer)	
_____ / _____	

14.09.2009 tarihinde banka yatırım fonunun 71,342562 fiyattan sattığını varsayalım.

Satış tutarını bulmak için = Pay Sayısı * Fon Fiyatı

$$100,00 * 71,342562 \\ 7.134,26$$

Satış İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı (Kar Olması Durumunda):

_____ 14.09.2009 _____	
010-KASA HESABI	7.134,26
83000-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	5,43
998- DİĞER BİLANÇO DIŞI HES. BORÇLAR	100,00
03260-YAT.FONU KATILMA BELGELERİ	7.025,73
380005-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	5,43
750009-MENKUL DEĞ.AL.SAT.KÂRI	108,53
(Diğer)	
996- DİĞER BİLANÇO DIŞI HES. ALACAKLAR	100,00
_____ / _____	

Yatırım fonlarında da, hisse senedi gibi vade sonu olmadığından bankaların bu kıymetleri vadeye kadar elde tutulacak menkul değerler kategorisinde sınıflandırarak bu portföyde takip edilmesi mümkün değildir.

5.6 Ters Repo

Bilindiği üzere, ters repo (reverse repo) işlemi, banka açısından piyasada para satmak ve karşılığında faiz geliri elde etmektir. Ters repocu taraf, bu verdiği para karşılığında TCMB’ce belirlenen menkul kıymeti karşı kurumdan almaktadır. Ancak, banka menkul kıymeti geri satım vaadiyle aldığı için kıymet üzerinde herhangi bir değerlendirme yapmamakta, elde edeceği faiz geliri üzerinden bir değerlendirme yapmaktadır.

Örnek: Banka, İMKB repo ters repo işlem piyasasında 10.000.000,00 TL’lik reverse repo %17,40 faiz oranı ile 1 günlük satmış olduğunu varsayalım. Bu durumda banka, ilk gün verilen para tutarı kadar, bilanço hesaplarında, karşılığında alınan kıymet kadar, nazım hesaplarda muhasebe kaydı oluşturur. Tutara karşılık verilecek kıymetin tespitinde ise İMKB’ce yayınlanan TR Cari Fiyatları üzerinden hesaplamalar yapılır.

İMKB’de yayınlanan TR Cari Fiyatı:103,785

$$\begin{aligned} \text{Ters Repo Tutarı} &= \text{Repo Nominali} * \text{İMKB Fiyatı} / 100 \\ &= 10.000.000,00 * 103,785 / 100 = 10.378.500,00 \end{aligned}$$

Ters Repo’ya İlişkin Muhasebe Kaydı.

04.09.2009	
050003-TERS REPO İŞLEMLERİNDEN AL.	10.000.000,00
(Yurtiçi İşl.-Diğer Mali Kurum Ve Kur.)	
986010-TERS REPO İŞLEM.AL.	10.378.500,00
(Devlet Tahvili)	
996-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES. ALACAKLAR	10.378.500,00
010- KASA HESABI	10.000.000,00
988023-TERS REPO İŞLEM.BORÇ.	10.378.500,00
(Diğer Mali Kurum Ve Kur.)	
998-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES. BORÇ.	10.378.500,00
/	

Aynı gün akşamı banka değerleme yaptığında ilk gün olmasına rağmen banka, 1 gün kâr elde etmiş gibi değerlendirilmektedir. Banka brüt faiz geliri üzerinden gelir reeskontu yapmaktadır. Değerleme işlemi ve muhasebe kayıtları aşağıdaki gibi olmaktadır:

$$\begin{aligned}\text{Brüt Faiz Tutarı} &= (\text{Anapara} * \text{Faiz Oranı} * \text{Gün Sayısı}) / 365 \\ &= (10.000.000,00 * 17,40 * 1) / 365 \\ &= 4.767,12\end{aligned}$$

Değerlemeye İlişkin Reeskont Muhasebe Kaydı:

_____ 05.09.2009 _____	
22203-DİĞER FAİZ VE GELİR REESKONTLARI	4.767,12
Ters Repo İşl.Alacaklara İlişkin Faiz Reesk.	
57600-TERS REPO İŞLEM. AL. FAİZ.	4.767,12
(Devlet Tahvili)	
_____ / _____	

05.09.2009 tarihinde reverse repo dönecektir. Buna göre hesaplamalar ve muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır. Bankaca elde edilen faiz geliri üzerinden %1 banka sigorta muamele vergisi kesilmektedir.

$$\begin{aligned}\text{Brüt Faiz Tutarı} &= (\text{Anapara} * \text{Faiz Oranı} * \text{Gün Sayısı}) / 365 \\ &= (10.000.000,00 * 17,40 * 1) / 365 \\ &= 4.767,12\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}\text{Vergi Tutarı} &= \text{Brüt Faiz Tutarı} * 15 / 100 \\ &= 4.767,12 * 15 / 100 \\ &= 715,07\end{aligned}$$

Ters Repo Dönüş İşleminin Muhasebe Kaydı:

_____ 05.09.2009 _____	
010- KASA HESABI	10.004.052,05
26001-PEŞİN ÖDENMİŞ VERGİLER	715,07
(Tevkif Edilen Gelir Vergileri)	
83000-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	47,67
988023-TERS REPO İŞLEM.BORÇ.	10.378.500,00
(Diğer Mali Kurum Ve Kur.)	
998-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES. BORÇ.	10.378.500,00
050003-TERS REPO İŞLEM.AL.	10.000.000,00
(Yurtiçi İşl.-Diğer Mali Kurum Ve Kur.)	
380005-BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	47,67
57600-TERS REPO İŞLEM.AL.FAİZ.	4.767,12
(Devlet Tahvili)	
986010-TERS REPO İŞLEM. AL.	10.378.500,00
(Devlet Tahvili)	
996-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES.AL.	10.378.500,00
_____ / _____	

Bilinmelidir ki, bankalarca yapılan repo ve ters repo işlemlerinde % 15 oranında Gelir Vergisi (stopaj) kesintisi yapılmaktadır. Ayrıca elde edilen brüt gelir üzerinden % 1 oranında BSMV kesilir.

5.7 Repo

Kısaca repo işlemi, bankanın piyasa'dan veya müşteriden menkul kıymet karşılığı para almasıdır. Buna göre, alınan paranın karşılığında, işlem müşteri ile yapılıyorsa o gün için TCMB'ce açıklanan ve gösterge niteliğinde olan birim fiyatlar kullanılarak menkul kıymetin değeri hesaplanır ve müşteri hesaplarına, bu tutar üzerinden nominal kıymet tutarı geçilir. İşlem piyasada yapılıyor ise, İMKB'ce belirlenen fiyat üzerinden hesaplanan kıymet tutarı teslim edilir ve karşılığındaki borç tutarı nakit olarak alınır. Bu duruma göre aşağıda bankanın gerçek kişi müşteri ile

yaptığı bir repo işlemine ilişkin örnek hesaplamalara ve muhasebe kayıtlarına yer verilmiştir.

Banka, müşteriden alınan 207.000,00 TL'nin % 9 faiz oranı ile vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymet portföyünde bulunan bir kıymetle yapılan 1 gecelik repo işlemi.(TCMB Fiyatı=103,941'dir.) yapmıştır. Bankanın repo karşılığı kıymeti vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetler portföyünden verdiğini varsayalım. (03.09.2009)

$$\text{Repo Nominali} = \text{Repo Tutarı} / \text{TCMB Fiyatı} * 100$$

$$= 207.000,00 / 103.941,00 * 100 = 199.151,00 \text{ olmuştur.}$$

Repo İşlemine İlişkin Muhasebe Kaydı:

03.09.2009	
244500-VADEYE KAD. ELDE TUT. MENKUL DEĞ.	199.151,00
Repo İşl.Konu Ol.Vad.El.Menk.Değ.Dev.Tah)	
30000-TASRRUF MEVDUATI - VADESİZ	207.000,00
(Yatırım Hesabı Kul.Bankalar İçin 390992 kullanılır)	
986000-REPO İŞLEMLERİNDEN ALACAKLAR	199.151,00
(Devlet Tahvili)	
998- DİĞER BİLANÇO DIŞI HES.BORÇ.	199.151,00
244030-VAD.KAD.ELDE TUT.MEN.DEĞ.	199.151,00
(Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
332005-REPO İŞL.SAĞLANAN FONLAR	207.000,00
(Yurtiçi-Gerçek Kişiler)	
988005-REPO İŞLEMLERİNDEN BORÇLAR	199.151,00
(Yurtiçi İşlemlerden-Gerçek Kişiler)	
996- DİĞER BİLANÇO DIŞI HES.AL.	199.151,00

Aynı gün akşamı banka değerlendirme yaptığında, ilk gün olmasına rağmen banka 1 gün faiz gideri elde etmiş gibi değerlendirme yapılmaktadır. Banka brüt faiz gideri üzerinden reeskont yapmaktadır. Değerleme işlemi ve muhasebe kayıtları aşağıdaki gibi olmaktadır:

$$\begin{aligned}
\text{Brüt Faiz Tutarı} &= (\text{Anapara} * \text{Faiz Oranı} * \text{Gün Sayısı}) / 365 \\
&= (207.000,00 * 9 * 1) / 365 \\
&= 51,04
\end{aligned}$$

Değerlemeye İlişkin Reeskont Muhasebe Kaydı:

_____ 03.09.2009 _____	
62800-REPO İŞLEMLERİNE VERİLEN FAİZLER.	51,04
(Devlet Tahvili)	
36006-REPO İŞLEM.FAİZ REESKONTLARI	51,04
(Devlet Tahvili)	
_____ / _____	

04.09.2009 tarihinde repo döndüğünde müşteriden Maliye Bakanlığı'na yatırılmak üzere %15 vergi kesilerek kalan tutar müşterinin hesabına geçilir.

Repo Dönüşüne İlişkin Muhasebe Kaydı:

_____ 04.09.2009 _____	
244 030-VADEYE KAD. ELDE TUT. MEN. DEĞ.	199.151,00
(Devlet Borçlanma Tahvilleri)	
332005-REPO İŞL. SAĞLANAN FONLAR.	207.000,00
(Yurtiçi-Gerçek Kişiler)	
62800-REPO İŞLEMLERİNE VERİLEN FAİZLER	51,04
(Devlet Tahvili)	
988005-REPO İŞLEMLERİNDEN BORÇ.	199.151,00
(Yurtiçi İşlemlerden-Gerçek Kişiler)	
996-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES.ALACAK.	199.151,00
244500-VAD.KAD.ELDE TUT.MEN.DEĞ.	199.151,00
(Repo İşl. Konu Ol. Vad.El. Menk.Değ. Dev.Tah)	
30000-TASRRUF MEVDUATI - VADESİZ	207.043,38
(Yatırım Hes.Kul.Bank.İçin 390992 kullanılır)	
380002-MENKUL SER. İRADI GELİR VER.	7,66
986000-REPO İŞLEMLERİNDEN ALACAK.	199.151,00
(Devlet Tahvili)	
998-DİĞER BİLANÇO DIŞI HES.BORÇ.	199.151,00
_____ / _____	

5.8 Vadeli İşlem Borsalarında İşlem Gören Sözleşmeler

Ülkemizde, her geçen gün yatırımcılara sunulmak üzere birçok ürün geliştirilmektedir. Özellikle son yıllarda basit yatırım aracı olarak tanımladığımız mevduat, hazine bonosu, repo, hisse senedi, yatırım fonu gibi ürünlerin yanı sıra, karmaşık yapıda olan türev ürünlerin çeşidi sürekli artmaktadır. Bu tür işlemlerin çoğu, bankaların kendi aralarında belirlemiş oldukları limitler dahilinde OTC piyasalarda veya müşterileri ile karşılıklı yapılan sözleşmeler ile yapılabilmektedir. Bankalar, özellikle müşteri ile yaptıkları türev ürünleri kredilibitesi yüksek müşterileri ile yapmakta veya bu ürünler karşılığında belli teminatlar almaktadırlar.

Ancak, bu işlemler tezgah üstü piyasalarda yapıldığı için, her iki taraf açısından da riskleri çok fazla olan ürünler olmaktadır. Bu doğrultuda SPK'ca yapılan düzenlemeler çerçevesinde aynı hisse senetleri ve tahvilde olduğu gibi türev ürünlerde yatırımcıları bilinçlendirmek ve korumak amacıyla, Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası'nın (VOB) kurulmasına ilişkin düzenlemeler yapılmış ve 2001 yılında VOB'un kurulması (19.10.2001 tarih, 24558 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan, 2001/3025 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile) sağlanmıştır.

SPKn madde 2' de, "Sermaye piyasası araçları, bu araçların ihracı, halka arzı ve satışı, bunları ihraç veya halka arz edenler, bu Kanunun 40 ıncı maddesi çerçevesinde borsalar ve teşkilatlanmış diğer piyasalar, sermaye piyasası faaliyetleri, sermaye piyasası kurumları ve Sermaye Piyasası Kurulu bu Kanun hükümlerine tabidir. Ancak halka açık olmayan anonim ortaklıkların halka arz edilmeyen hisse senedi ihraçları bu Kanun kapsamı dışındadır." şeklinde belirtilmiştir. Bu nedenle türev içerisinde yer alan ve sermaye piyasası düzenlemeleri çerçevesinde tanımlanan ürünler VOB'da işlem görmekte olup, şu an için borsada işlem gören türev ürünler ise sadece vadeli işlem olarak futures sözleşmeler ve opsiyonlardır. Diğer türev ürünleri olarak bilinen swap ve forwardlar ise VOB piyasalarında işlem görmeyeceğinden dolayı, sermaye piyasası aracı olarak kabul edilmemektedir. Bu nedenle bu bölümde sadece futures ve opsiyonlara yer verilmiştir. Ancak bilinmelidir ki, VOB piyasasında bugüne kadar henüz opsiyonlara ilişkin bir düzenleme yapılmamış ve piyasada ürünlerde hiç işlem geçmemiştir.

5.8.1 Opsiyon Sözleşmeleri

Opsiyonlar değeri başka bir varlığın değerine bağımlı olarak değişen türev ürünlerdir. Opsiyonlar, belli bir vadeye kadar (veya belirli bir vadede), opsiyona dayanak varlık oluşturan belli miktardaki bir malı, finansal ürünü, sermaye piyasası aracını veya ekonomik göstergiyi belli bir fiyattan (kullanım fiyatı) alma yada satma hakkını, belli bir prim karşılığında opsiyonu satın alan kişiye (lehtara) veren, ancak zorunlu tutmayan, buna karşın opsiyonun (keşidecisini) lehtar tarafından talep edilmesi halinde satmaya zorunlu tutan sözleşmedir.¹⁶³

Opsiyonlar; hem teşkilatlanmış piyasalarda hem de tezgah üstü (OTC) piyasalarda işlem görür. Opsiyonun temel iki çeşidi vardır. Alım opsiyonu; opsiyonu elinde bulunduran kişiye, sözleşmeye konu varlığı belirli bir tarihte belirli bir fiyattan alım hakkı sağlar. Satım Opsiyonu; elinde bulunduran kişiye, sözleşmeye konu olan varlığı belirli bir tarihte belirli bir fiyattan satma hakkı sağlar. Sözleşmede yazılı fiyat “kullanım fiyatı”, tarih ise “vade”yi ifade eder. Amerikan tipi opsiyonlar vade tarihine kadar herhangi bir günde kullanılabilir. Avrupa tipi opsiyonlar ise sadece vade tarihinde kullanılır.¹⁶⁴

Değerleme işlemi VOB’da alım ve satım ürünleri bazında gerçekleşen uzlaşma fiyatı üzerinden yapılır. Uzlaşma fiyatı; seansın kapanışında piyasayı en iyi yansıttığına inanılan ve VOB tarafından ilan edilen fiyatı gösterir.¹⁶⁵ Opsiyonlar henüz VOB’da işlem görmeye başlamamıştır.

Örneğin, Banka 08.09.2009 tarihinde 6 ay vadeli, 5 adet opsiyon alım sözleşmesi satın alıyor. İşleme ilişkin veriler aşağıdaki gibidir: (Opsiyon priminin 1 USD için 0,01 TL olduğu varsayılmış olup, banka gelecekte doların TL karşılığında değer kazanacağını düşünmektedir.)

¹⁶³ TSPAKB, http://www.tspakb.org.tr/tr/Portals/57ad7180-c5e7-49f5-b282-c6475cdb7ee7/ETM_kilavuzlar_turev_araclar.pdf (20 Kasım 2009)

¹⁶⁴ John C. HULL, **Options, Futures and Other Derivatives Sixth Edition**, New Jersey, Pearson Education Inc., Upper Saddle River, 2006, s. 6

¹⁶⁵ VOB, Sözleşme Broşürleri, **Döviz Vadeli İşlem Sözleşme Broşürü**, Aralık, 2008, <http://www.vob.org.tr/VOBPortalTur/docs/DovizBrsr.pdf> (10. Aralık 2009)

Sözleşme Büyüklüğü = 100.000,00 USD
Sözleşme Adeti = 5
Sözleşme Kur Fiyatı = 1,5 TL (1 USD için)
Başlangıç Teminatı = 100.000,00 TL
Sözleşme Tutarı = 5* 100.000,00 = 500.000,00 USD
Sözleşme Değeri = 500.000,00 * 1,5 = 750.000,00 TL
Opsiyon Primi = 500.000,00 * 0,01 = 5.000,00 TL

Sözleşmeye İlişkin Muhasebe Kaydı (Pozisyonun Açılması) :

_____ 08.09.2009 _____	
964405-AL.SAT.AMAÇ.TÜR.FİN.ARAÇ.AL.	750.000,00
(Ops.Al.Sat.İş./Alıcı Taraf Para Satım Ops.)	
965404-AL.SAT.AMAÇ.TÜR.FİN.ARAÇ.AL.(USD)	500.000,00
(Ops.Al.Sat.İş./Alıcı Tarafa/Para Alım Ops.)	
966405-AL.SAT.AMAÇ.TÜR.FİN.A.BORÇ.	750.000,00
(Ops.Al.Sat.İş./Alıcı Tarafa Para Alım Ops.)	
967404-AL.SAT.AMAÇ.TÜR.FİN.A.BORÇ.(USD)	500.000,00
(Ops.Al.Sat.İş./Alıcı Tarafa Para Alım Ops.)	
_____ / _____	

Opsiyon Priminin Ödenmesine İlişkin Muhasebe Kayı:

_____ 08.09.2009 _____	
280018-PEŞİN ÖDENMİŞ GİDERLER	5.000,00
(Verilen Opsiyon Primleri)	
010-KASA HESABI	5.000,00
_____ / _____	

Aynı gün itibariyle akşamı değerlendirilmektedir. VOB'da oluşan uzlaşma fiyatının 1 USD = 1,52 olduğunu varsayalım.

Sözleşme Değeri = 500.000,00 * 1,52 = 760.000,00 olmuştur.
Değerleme Kâr/Zararı = 08.09.2009 Sözleşme Değeri - 08.09.2009 Alış Değeri

$$= 760.000,00 - 750.000,00$$
$$= 10.000,00$$

Değerlemeye İlişkin Reeskont Muhasebe Kaydı (Kâr Olması Durumunda):

_____ 08.09.2009 _____	
224004-TÜREV FİNANSAL VARLIKLAR	10.000,00
(Alım Satım Amaçlı/Opsiyonlar)	
752030-AL.SAT.AMAÇ.TÜR.FİN.AR.AL.KÂR.	10.000,00
(Ops.Al.Sat.İşl./ Para Alım-Satım Ops.)	
_____ / _____	

VOB'da yapılan işlemler neticesinde oluşan zarar aynı gün, kâr ise bir sonraki gün, banka teminat hesaplarına VOB tarafından aktarılmaktadır.

Reeskont Fişinin İptaline İlişkin Muhasebe Kaydı:

_____ 08.09.2009 _____	
278050-TÜREV FİN.ARAÇ.ALACAKLAR	10.000,00
83000- BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	500,00
(Verilen Teminatlar)	
224003-TÜREV FİNANSAL VARLIKLAR	10.000,00
(Futures İşlemleri)	
380005- BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	500,00
_____ / _____	

Opsiyon primi, bankaların tercihlerine göre değerlendirme günü veya ay sonlarında ödemiş oldukları opsiyon priminin o döneme isabete eden kısmı kadarını giderleştirir. Buna göre, 30.09.2009 tarihinde opsiyon primin giderleştirilmesi aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanır:

$$(Opsiyon Primi / Vadeye Kalan Gün Sayısı) * Geçen Gün Sayısı$$

$$5.000 / 182 * 22 = 604,40 TL$$

Opsiyon Primlerine İlişkin Muhasebe Kaydı:

_____ 30.09.2009 _____	
872030-ALIM SATIM AM.I TÜREV FİN. ARAÇ. ZAR.	604,40
(Ops.Alım Satım İşlemi/Para Alım Satım Ops.)	
280018-PEŞİN ÖDENMİŞ GİDERLER	604,40
(Verilen Opsiyon Primleri)	
_____ / _____	

Vade sonunda 08.03.2010 VOB' da uzlaşma fiyatının 1,555 olduğunu varsayalım. Her elde edilen kâr ve zararın muhasebeleştirilmesi nedeniyle, son gün sadece bir önceki gün ile karşılaştırma yapılmakta ve işlemler buna göre muhasebeleştirilmektedir.

Bir önceki gün VOB 'da geçen uzlaşma fiyatının 1,515 olduğunu varsayalım.

Bir Gün Önceki Sözleşme Değeri = 500.000,00 * 1,545 = 772.500,00 olmuştur.

Sözleşme Değeri = 500.000,00 * 1,555 = 777.500,00 olmuştur.

Değerleme Kâr/Zararı = 08.03.2009 Sözleşme Değeri - 05.03.2009 Sözleşme Değeri

$$= 772.500,00 - 777.500,00$$

$$= 5.000,00$$

Posizyonun Kapatılmasında Kâr/Zarara İlişkin Muhasebe Kaydı (Kâr Durumunda) :

_____ 08.03.2010 _____	
278050-TÜREV FİN.ARAÇ.AL.	5.000,00
(Verilen Teminatlar)	
83000- BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	250,00
752030- AL.SAT.AMAÇ.TÜR.FİN.AR.AL.KÂR.	5.000,00
(Opsiyon Alım Satım İşl./ Para Alım-Satım Op.)	
380005- BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	250,00
_____ / _____	

Sözleşmeye İlişkin Muhasebe Kaydı (Pozisyonun Kapatılması):

_____ 08.03.2010 _____	
966405-AL.SAT.AMAÇ.TÜR.FİN.A.BORÇ.	750.000,00
(Ops.Al.Sat.İş./Alıca Tarafa Para Alım Ops.)	
967404-AL.SAT.AMAÇ.TÜR.FİN.A.BORÇ.(USD)	500.000,00
(Ops.Al.Sat.İş./Alıca Tarafa Para Alım Ops.)	
964405-AL.SAT.AMAÇ.TÜR.FİN.ARAÇ.AL.	750.000,00
(Ops.Al.Sat.İş./Alıcı Taraf Para Satım Ops.)	
965404-AL.SAT.AMAÇ.TÜR.FİN.AR.AL.(USD)	500.000,00
(Ops.Al.Sat.İş./Alıcı Tarafa/Para Alım Ops.)	
_____ / _____	

Ayrıca, opsiyonları alım satım amaçlı kullanım dışında, finansal riskten korunma amacı ile kullanabilirler. Bu tür işlemlerin yapılması durumunda alım satım amaçlı menkul olarak kullanılan opsiyonlardan farklı olarak muhasebeleştirilmede kazanç ve kayıpların etkin olduğu tespit edilen kısmı için gelir ve gider hesapları yerine 41406 ve 41506 Riskten Korunma Fonları TP/YP hesaplarının borç veya alacak kayıt yaparak kullanılması gerekmektedir.

5.8.2 Futures Sözleşmeleri

Gelecekte teslimatı yapılacak işlemler üzerine yapılmış finansal enstrümanların veya fiziksel emtianın satışını gösteren kontratlardır. Bu kontratlar sahibine, bir varlığı gelecekte belirlenmiş bir tarihte ve belirlenmiş fiyattan alım ya da satım yükümlülüğü getiren kontratlardır. Opsiyonlardaki gibi bir hak söz konusu değildir. Ancak bu kontratlar, standartları önceden belirlenmiş ve borsa bünyesinde işlem gören kontratlarıdır. Diğer menkul kıymet borsalarıyla karşılaştırıldığında yüksek kaldıraç oranı taşırlar.

Bu oran kontrata göre ortalama 1/10 ila 1/20 arasında değişebilmektedir. Dolayısıyla bu kontratlar yükümlülük altındaki varlığın fiyat hareketlerine yönelik koruma (hed-ging) yada spekülasyon amacıyla kullanılırlar.

Futures ile opsiyon arasındaki temel fark, opsiyonlar sahibine alım ya da satım hakkı verirken, futures'larda kontratın sonlandırılması gerekmektedir. Futures kontratlar daha çok spekülasyon amacıyla kullanıldığı ve vadesinden önce ters pozisyon ile kapatıldıklarından dolayı vade sonuna kadar pozisyonun taşınması durumuyla çok nadir karşılaşılır.¹⁶⁶

Örneğın, Banka, 01.04.2009 tarihinde, VOB' da 20 adet 30.06.2009 tarihli döviz vadeli işlem sözleşmesinde döviz kurunun artacağı beklentisi ile Spekülatif Amaçlı alış yönünde pozisyon almıştır.

Sözleşme Büyüklüğü = 10.000 USD

Sözleşme Adeti = 20

Sözleşme Kur Fiyatı = 10 TL (1 USD için)

Başlangıç Teminatı = 100.000,00 TL

Sözleşme Tutarı = 20 * 10.000,00 = 200.000,00 USD

Sözleşme Değeri = 200.000 * 10 = 2.000.000,00 TL

¹⁶⁶ M. Barış AKÇAY, Cantürk KAYAHAN ve Özge ÖĞÜÇ YÖRÜKOĞLU, **Türev Ürünler ve Risk Yönetimi Sözlüğü**, Birinci Baskı, İstanbul: Scala Yayıncılık, 2009, s.89

Sözleşmeye İlişkin Muhasebe Kaydı (Pozisyonun Açılması):

_____ 01.04.2009 _____	
964201-AL.SAT.AMAÇLI TÜR. FİN. ARAÇ. AL.	2.000.000,00
(Futures Para Satım İşlemi)	
965200- AL.SAT.A. TÜR.FİN.ARÇ. AL. (USD)	200.000,00
(Futures Para Alım İşlemi)	
966201- AL.SAT.AMAÇLI TÜR. FİN. ARÇ. BOR.	2.000.000,00
(Futures Para Satım İşlemi)	
967200- AL.SAT.A.TÜR.FİN.ARÇ.BOR.(USD)	200.000,00
(Futures Para Alım İşlemi)	
_____ / _____	

Bu işlemler için VOB 'da başlangıç teminatı yatırılması gereklidir. Banka bunun için VOB 'a 100.000,00 TL başlangıç teminatı yatırdığını varsayalım.

Başlangıç Teminatının Ödenmesine İlişkin Muhasebe Kaydı:

_____ 01.04.2009 _____	
278050-TÜREV FİN. ARAÇ. ALACAKLAR	100.000,00
(Verilen Teminatlar)	
010-KASA	100.000,00
_____ / _____	

VOB'da yapılan işlemler neticesinde elde edilen zarar aynı gün, kâr ise bir sonraki gün bankanın teminat hesabına VOB tarafından tahakkuk ettirilir. Bu nedenle kâr işlemine ilişkin aynı gün değerlendirilerek reeskont muhasebe kaydı yapılır, bir sonraki gün ise bu kayıt iptal edilir. Zarar durumunda ise değerlendirilerek yapılmaksızın direkt gider hesaplarında muhasebeleştirir.

01.04.2009 tarihinde VOB' da uzlaşma fiyatının 9,70 olduğunu varsayalım.

Sözleşme Değeri = 9,70 * 200.000,00 = 1.940.000,00 olmuştur.

Değerleme Kâr/Zararı = 01.04.2009 Sözleşme Değeri - 01.04.2009 Alış Değeri

= 1.940.000,00 - 2.000.000,00

= - 60.000,00

Değerlemeye İlişkin Muhasebe Kaydı (Zarar Olması Durumunda):

_____ 01.04.2009 _____	
872020-ALIM SAT. A.TÜREV FİN.ARAÇ.ZAR.	60.000,00
(Futures Al.Sat.İşl./Para Alım Satım İşl.)	
278050-TÜREV FİN. ARAÇ. ALACAKLAR	60.000,00
(Verilen Teminatlar)	
_____ / _____	

02.04.2009 tarihinde VOB'da uzlaşma fiyatının 10,75 olduğunu düşünelim.

Sözleşme Değeri $10,75 * 200.000,00 = 2.150.000,00$ olmuştur.

Değerleme Kâr/Zararı = 02.04.2009 Sözleşme Değeri - 01.04.2009 Alış Değeri
= $2.150.000,00 - 2.000.000,00$
= $50.000,00$

Değerlemeye İlişkin Reeskont Muhasebe Kaydı (Kâr Olması Durumunda) :

_____ 02.04.2009 _____	
224003-TÜREV FİNANSAL VARL.	50.000,00
(Futures İşlemleri)	
752020-AL.SAT.A. TÜREV FİN.ARAÇ.KÂR	50.000,00
(Futures Al.Sat.İşl./Para Alım Satım İşl.)	
_____ / _____	

Bir gün önce kesilen reeskont kaydının iptali yapılarak elde edilen gelir muhasebe hesaplarına yansıtılır.

Reeskont Fişinin İptaline İlişkin Muhasebe Kaydı:

_____ 03.04.2009 _____	
278050-TÜREV FİN. ARAÇ. ALACAKLAR	50.000,00
(Verilen Teminatlar)	
83000- BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	2.500,00
224003-TÜREV FİNANSAL VARL.	50.000,00
(Futures İşlemleri)	
380005- BANKA VE SİG.MUAM.VERGİSİ	2.500,00
_____ / _____	

VOB’da gerçekleştirilen futures işlemlerinde kâr reeskontu bir gün sonra gelire atıldığından, zararın ise aynı gün muhasebeleştirilmesinden dolayı, vadeye kadar geçen gün süresi boyunca yapılan değerlemelerdeki tüm kâr ve zarar muhasebeleştirildiğinden, vade sonunda sadece bir günlük kâr/zarar muhasebeleştirilip, pozisyonun kapatılmasına ilişkin nazım kayıtlardan çıkış yapılır.

30.06.2009 tarihinde VOB’da pozisyonumuzu 9,5 kapattığımız düşünelim. Sözleşme Değeri $9,50 * 200.000,00 = 1.900.000,00$ olmuştur. (29.06.2009 tarihinde Sözleşme Değerinin 2.000.000,00 TL olduğunu varsayalım)

$$\begin{aligned} \text{Değerleme Kâr/Zararı} &= 30.06.2009 \text{ Sözleşme Değeri} - 29.06.2009 \text{ Sözleşme} \\ \text{Değeri} & \\ &= 1.900.000 - 2.000.000,00 \\ &= - 100.000,00 \end{aligned}$$

Buna göre, uzlaşma fiyatları arasındaki gün farkından elde edilen zararın 100.000,00 TL hesaplanmıştır. Bu durumda muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır:

Posizyonun Kapatılmasında Kâr/Zarara İlişkin Muhasebe Kaydı (Zarar Durumunda) :

30.06.2010	
872020-AL.SAT.A.TÜREV FİN. ARAÇ. ZAR.	100.000,00
(Futures Al.Sat.İşl./Para Alım Satım İşl.)	
278050-TÜREV .FİN .ARAÇ. ALACAKLAR	100.000,00
(Verilen Teminatlar)	
/	

Sözleşmeye İlişkin Muhasebe Kaydı (Pozisyonun Kapatılması):

_____ 30.06.2010 _____	
966201-ALIM SATIM AM. TÜR. FİN. ARAÇ.BORÇ	2.000.000,00
(Futures Para Satım İşlemi)	
967200-ALIM SATIM A.TÜR.FİN.ARAÇ.BORÇ. (USD)	200.000,00
(Futures Para Alım İşlemi)	
964201-AL.SAT.AMAÇ.TÜR.FİN.ARAÇ.AL.	2.000.000,00
(Futures Para Satım İşlemi)	
965200-AL.SAT.A.TÜR.FİN.ARÇ AL. (USD)	200.000,00
(Futures Para Alım İşlemi)	
_____ / _____	

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünyada hızlanan küreselleşme süreci ile birlikte ülkelerarası sermaye dolaşımı ve paylaşımı ile yabancı sermayeli şirketlerin süreç içerisindeki konumu önemli hale gelmiştir. Serbest piyasanın geçerli olduğu ekonomilerde finansal sektör, ekonomik faaliyetlerin beyni durumundadır. Türkiye’de kamu finansmandan sorumlu olan Hazine Müsteşarlığı, borçlanma ihtiyacının önemli bir bölümünü sermaye piyasası aracı ihraç etmek suretiyle, sermaye piyasalarından karşılamaktadır. Çok uluslu şirketlerin oluşturduğu fonlar ile bankalar, ellerinde bulundurdukları fon fazlasını sermaye piyasası ürünlerine yatırım yaparak değerlendirmekte ve bu sayede ilgili Müsteşarlığın finansman ihtiyacını da karşılamış olmaktadır. Dolayısıyla, finansal sistemin içerisinde bankaların önemli bir rolü vardır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan belirli ülkelerdeki sermaye piyasalarında yapılan işlemler, yasa koyucular tarafından belirlenen ve kanunla yetkilendirilen kurulların belirlediği düzenlemeler çerçevesinde yapılmaktadır. Bankalar, Türkiye’de yaşanan 2001 krizi sonrası sektörün düzenleyici ve denetleyici üst kurulu tarafından yapılan düzenlemeler ile Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu tarafından (TMSK) 31.12.2005 tarihinden sonra başlayan hesap dönemleri için geçerli olan ve Uluslararası Muhasebe Standartları (UMS) uyumlu olarak hazırlanan Türkiye Muhasebe Standartları düzenlemelerinin uygulamaya geçmesi ile birlikte, muhasebe sistemlerini uluslararası düzenlemelere uygun hale getirerek bilançolarında şeffaflığı sağlamıştır.

Türkiye’deki bankalar, sermaye piyasası araçlarının muhasebeleştirme ve değerlemesinde, Türkiye Muhasebe Standartları ve Tekdüzen Hesap Planı açıklamaları çerçevesinde oluştururken; raporlamalarını, Türkiye Finansal Raporlama Standartları doğrultusunda, vergi hesaplamalarını ise Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre yapmaktadırlar.

Sonuç olarak bankalar, sermaye piyasası işlemleri ile bankacılık sistemlerini, düzenleyici kurum ve kuruluşlar tarafından öngörülen yeni düzenlemeler ve gelişmeleri sürekli takip ederek, bunların kendi sistemlerine entegrasyonunu yapmaya devam etmektedirler.

Bankalar tarafından yapılan çalışmalar olumlu yönde devam etmektedir. Şüphesiz sorunlar vardır. Bunları çözümlenmesi gereken bir olgu olarak değerlendirmek gerekir. Bu bağlamda aşağıdaki öneriler sırasıyla açıklanmıştır:

1- Bankaların, dünyada veya ülkemizde yaşanacak kriz durumlarında, sermaye piyasası araçlarının değerlendirme yöntemlerinde kullanılan gerçeğe uygun değer yaklaşımının yerine, belirli süre için etkin faiz yöntemi kullanılarak değerlendirme yapması daha reel olacaktır. TMSK tarafından böyle bir düzenleme yaptırılması yönünde, Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi Vakfı nezdinde girişimde bulunması ve gerekli düzenlemeleri UMS’de yaptırması yerinde olacaktır.

2- Bankaların değerlemede işlemlerini yaparken, TMS gereği kullanmış oldukları yöntemler ile Maliye Bakanlığı’nca yayımlanan Vergi Usul Kanunu yöntemlerinin birbirinden farklı olması nedeniyle, bankaların iki düzenlemeyi de dikkate alıp, buna göre iki farklı yöntemle uygulama yapmak zorunda kalmaktadırlar. Ancak, Maliye Bakanlığı, TMSK ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu koordineli olarak hareket etmeleriyle, tüm sistemde tek bir uygulama olacaktır. Bu sayede bankalar açısından tek uygulama, düzenleyici ve denetleyici kurumlar açısından etkin bir kontrol ve denetim sağlanmış olacaktır.

3- Değişim içinde olan dünya ekonomisi ile birlikte Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından düzenlenen ve teşkilatlanmış borsalarda işlem gören sermaye piyasası araçları yanında, bankalar tezgah üstü piyasalarda, sürekli yeni türev ürünler geliştirmekte ve bu ürünlerle çeşitli amaçlarla (spekülatif, korunma, yatırım) piyasalarında işlem yapmaktadırlar. SPK’ca konuya yönelik olarak, Türev Araçların Alım Satımına Aracılık Faaliyetine İlişkin Esasları Hakkındaki Tebliğ Taslağı hazırlamış olup, düzenleyici kuruluşlar ve Türkiye Bankalar Birliği’nin de görüşünü alarak bu çalışmayı hızlandırması ve Vadeli Opsiyon Borsası’nda işlem görmesi planlanan opsiyon sözleşmelerine ilişkin uygulama esaslarının da belirlenerek, işlemlerin başlatılması için gerekli çalışmaların tamamlanması yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR:

- Akçay, M. Barış, Cantürk Kayahan ve Özge Öğüç Yörükoğlu. **Türev Ürünler ve Risk Yönetimi Sözlüğü**. 1. Baskı. İstanbul: Scala Yayıncılık, 2009.
- Akgüç, Öztin. **Mali Tablolar Analizi**. 9. Baskı. İstanbul: Muhasebe Enstitüsü Eğitim ve Araştırma Vakfı Yayın No: 16, 1995
- Alpan, Fulya, Gürman Tevfik ve Arman T. Tevfik. **Excel ile Finans**. 3.Basım. İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2001
- Altan, Mikail. **Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık**, 1 Baskı, İstanbul: Beta Yayım, 2001
- Altuğ, Osman. **Banka İşlemleri ve Muhasebesi**. İstanbul: Türkmen Kitapevi, 2000.
- Altuğ, Osman. Gülümser Ünkaya ve Ayten Ersoy. **Banka İşlemleri ve Muhasebesi**, Genişletilmiş 2. Baskı. İstanbul: Evrim Yayınevi, 1996.
- Altuğ, Osman ve Gülümser Ünkaya. **Banka İşlemleri ve Muhasebesi**. İstanbul: T.C. Marmara Üniversitesi Muhasebe Araştırma ve Uygulama Merkezi –Yayın No.91.2, 1991.
- Aşan, Senih. **Sermaye Bütçelemesi ve Finansal Kararlar**. İstanbul: Nihat Sayar Yayın ve Yardım Vakfı, 1988.
- Ataman, Ümit. **Muhasebede Dönemsonu İşlemleri**. Sekizinci Baskı. İstanbul: Nihat Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları No: 491/724, 1994.
- Aydemir, Namık. **Dünden Bugüne Türkiye’de Bankacılık**. 2. Baskı. Ankara: 2005.
- Bayyurdoğlu, G. Mahir ve O. Haluk Solak. **Bankacılar İçin Banka Muhasebesi**. 3. Baskı. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1999
- Bolak, Mehmet. **Sermaye Piyasası Menkul Kıymetler ve Portföy Analizi**. 2.Baskı. İstanbul:Beta Yayım, 1994.
- Doyrangöl, Nuran Cömert. **Repo ve Ters Repo İşlemleri**. İlk Baskı. İstanbul: İMKB Yayınları, Ağustos 1996
- Ceyhan, Ali ve Turhan Korkmaz. **Menkul Değerler Analizi**. Bursa: Umut Matbaacılık, 2000.
- Eğilmez, Mahfi. **Hazine**. Finans Dünyası Yayınları, No 3, 1996

- Ergincan, Yakup. **Endekse Dayalı Vadeli İşlem Sözleşmeleri**. İlk Baskı. Ankara: SPK Yayını No: 33, Pelin Ofset, 1996.
- Eken, Mehmet Hasan ve Hüseyin Selimler. **Banka Muhasebesi**. İstanbul: Der Yayınları, 2004.
- Gökçen, Gürbüz. Genel **Muhasebe İlkeler ve Tekzüden Hesap Planı Uygulamaları**. 2 Baskı, İstanbul: Beta Yayım, 2009
- Gökçek, Binnaz. **Bankacılıkta Matematiksel İşlemler**. İstanbul: Garanti Bankası Eğitim Merkezi Yayınları No:61, 1994
- Gökdeniz, Ayşe Ümit. **Muhasebe Standartları (Uluslararası Muhasebe Standartları, Avrupa Birliği Dördüncü Yönergesi, Sermaye Piyasası Kurulu Standartları ve Maliye Bakanlığı Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği 1, 2, 3 Kapsamında Düzenlenen Standartlar**. İstanbul: M.Ü Muhasebe Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını No:1, 1995.
- Günel, Vural. **Hukuki Açıdan Sermaye Piyasası Faaliyetleri Araçlar-Kurumlar**. İlk Baskı, İstanbul: İMKB Yayınları, 1997
- Hull, John C. **Options. Futures and Other Derivatives**. Sixth Edition, New Jersey, Peorson Education Inc., Upper Saddle River, 2006,
- İstanbul Menkul Kıymetler Borsası. **Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu**.17. Basım. İstanbul: İMKB Yayınları, 2002
- İstanbul Menkul Kıymetler Borsası. **Sorularla Borsa ve Sermaye Piyasası**, İstanbul: İMKB Yayınları, 1998
- Karan, Mehmet Baha ve Ali Argun Karacabey, **Türkiye’de Sermaye Piyasası’nın Mali Sistem İçindeki Yeri, Sorunları ve Geleceği**. İlk Baskı. Ankara: SPK Yayınları, Yayın No:140, 2003
- Kayar, İsmail. **Sermaye Piyasası Mevzuatı ve Etik Kurallar**. 1 Baskı. İstanbul: İfa Yayıncılık, 2002.
- Kayacan, Murad, Cahit Sönmez ve Mehmet Civan. **SPK İleri Düzey**. Ankara: Siyasal Kitapevi, 2008.
- Karşlı, Muharrem. **Sermaye Piyasası Borsa Menkul Kıymetler**, Genişletilmiş 5. Baskı, İstanbul: İrfan Yayıncılık, 2004,
- Kılınç, Kazım. **200 Soruda A’ dan Z’ ye BORSA**. 3.Basım. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1995.
- Kocaman, Ç. Berna. **Finansal Piyasalar (Kurumlar, Teknikler ve Araçlar)**. Ankara Siyasal Kitap Evi, 2004.

- Küçüksavaş, Nihat. **Genel Muhasebe İlkeler ve Uygulaması**. Genişletilmiş 5. Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, 1995
- Örten, Remzi. **Tekdüzen Hesap Planı ve Hesapların Açıklanması**. Ankara: Gazi Kitap Evi, 2001.
- Parasız, İlker. **Para Banka ve Finansal Piyasalar**. 7. Baskı, Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları, 2000
- Ross Stephen A., Randolph W. Westerfield ve Bradford D. Jordan, **Fundamentals of Corporate Finance**. 4 th Edition, Boston, McGraw-Hill, 1998
- Sevilengül, Orhan. **Banka Muhasebesi**. Ankara: Gazi Büro Kitapevi, 1. Baskı. 1997
- Şakar, Hakan. **Banka İşlemleri Muhasebesi**. 1. Basım, İstanbul: Strata Yayıncılık, 2000,
- Takan, Mehmet. **Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim**. 1. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001.
- Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş. Eğitim Daire Başkanlığı. **Banka Muhasebesi Eğitimi Programı Katılımcı Kitabı**, Ankara: 2006
- Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş. Eğitim Daire Başkanlığı. **Finansal Matematik Katılımcı El Kitabı**, Ankara: 2006
- Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu. **Türkiye Muhasebe Standartları TMS/TFRS**, TMSK Yayınları - 2, Fersa Matbaası, 2007
- Yüksel, Ali Sait. **Bankacılık Hukuku ve İşletmesi**. 6. Baskı. İstanbul: Nihat Sayar Yayın ve Yardım Vakfı, 1989
- Yüksel, Ali Sait, Aslı Yüksel ve Ülkü Yüksel. **Banka Yönetimi El Kitabı**. 1. Baskı, İstanbul; Alfa Yayınları, 2002
- Yalkın, Yüksel Koç. **Bankacılar için Genel Muhasebe Teori ve Uygulama**. 8. Baskı. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2000
- Yıldırım, Mesut. **Banka Muhasebesi**. TBB, Yayın No:258, İstanbul: 2008

SÜRELİ YAYINLAR:

Demir, Volkan. Ve Oğuzhan Bahadır. UFRS (TFRS)'deki Değerleme Ölçüleri Kapsamında Şirket Değerlemesinde Defter Değeri Yaklaşımı. **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, 2007, TÜRMOB Yayınları, Yıl:7, Sayı:23, s.12-19

Keskin, Ekrem, Emre Alpan İnan, Melike Mumcu ve Pelin Erdönmez. **50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi 1958–2007**. TBB Yayınları Yayın No: 262 İstanbul: Graphis Matbaa, 2008

Topbaş Nesrin. Finansal Kriz Ortamında Bankaların Muhasebe Sistemlerinde Gerçeğe Uygun Değerleme Yönteminin Etkileri, **TBB Bankacılar Dergisi**, İstanbul: 2009, sayı.68, s.57

KANUNLAR:

5411 Sayılı Bankalar Kanunu

Sermaye Piyasası Kanunu

Vergi Usul Kanunu

TEBLİĞLER:

BDDK, Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerinin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, 26.01.2007 tarih ve 26415 sayılı Resmi Gazetede Yayınlanmıştır. (01.01.2007 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere)

BDDK, Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin 1 Sayılı Tebliğ, Finansal Araçların Muhasebeleştirme Standardı.(26.02.2002 Tarih ve 24793 (Mükerrer) Sayılı Resmi Gazetede Yayınlanarak 01.10.2002 Tarihinde Yürürlüğe Girmiştir.)

BDDK, Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ, (26.01.2007 tarih ve 26415 Mükerrer Sayılı Resmi Gazete’de Yayınlanmıştır.)

BDDK, Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ, (22.06.2002 tarih ve 24793 Mükerrer Sayılı Resmi Gazete’de Yayınlanmıştır.)

SPK, Seri: VI, No:4, Yatırım Ortaklıklarına İlişkin Esaslar Tebliği (İlk olarak 31.07.1992 tarih, 21301 Sayılı Mükerrer Resmi Gazete Yayınlanmış Olup, 20.12.2008 Tarihine Kadar İlaveler Yapılmıştır.)

TMSK, Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçmeye İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı (TMS 39) Hakkında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Tebliğ Sıra No:105 (31.10.2008 tarih 27040 sayılı Resmi Gazetede Yayınlanmıştır)

Maliye Bakanlığı, **Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği Sıra No:369** (03.04.2007 Tarih ve 26482 Sayılı Resmi Gazetede Yayınlanmıştır.)

WEB KAYNAKLARI:

- Ata Yatırım, **Yatırım Ortaklıkları Bilgileri**, http://www.atayatirim.com.tr/content/Yatirimci_okulu/default.asp?level=1300 , (25 Eylül 2009)
- Ayboğa, Hanifi. **Muhasebe - Hukuk İlişkisi**. Mali Çözüm Dergisi Sayı 68, Temmuz-Ağustos-Eylül2004, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/68MaliCozum/03%20hanifi%20ayboga.pdf> , (20 Haziran 2009)
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu. **Tanıtım Kitapçığı**. http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Kurum_Bilgileri/BDDK_Hakkinda/5802BDDK_Tanitim_Kitapcigi_26_12_2008.pdf , (21 Nisan 2009)
- Çeke, Mustafa. **Banka ve Sermaye Piyasası Hukuku**, <http://www.cu.edu.tr/insanlar/mceker/banka%20ve%20sermaye%20piyahas%C4%B1%20hukuku/1%20BANKA%20KAVRAMI.ppt> , (15. Mayıs.2009)
- Çözeli, Gökhan. **Finansal Varlıklar ve Finansal Borçlar Değerleme Uygulamaları**, http://paribus.tr.googlepages.com/g_cozeli.pdf (09 Kasım 2009)
- Dönem Sonu İşlemleri, **Menkul Kıymetlerin Değerlemesi**, 2008, <http://www.muhasibeci.biz/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=88>, (15.Eylül.2009)
- Erkan, Mehmet. Finansal Yönetim. Paranın Zaman Değeri. <http://www2.aku.edu.tr/~mehmeterkan/sayfalar/fyzam.ppt#268,11> , (20.Kasım.2009)
- Grant Thornton Türkiye, Yayınlarımız, UFRS'lerle İlgili Sıcak Konu Bülteni 2006–17, **Tahvil ve Bono İhraç Edenin Karına Dayalı Ödemeler İçeren Finansal Araçlar**, http://www.gtturkey.com/UDOBJS/PDF/SEKHAB/hs_2006_17.pdf, (10.Kasım.2009)
- İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, **Muhasebenin Temel Kavramları ve Tek Düzen Hesap Planı**.İstanbul:2005. <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/yayinlar/MevzuatSerisi/Mevzuat2/tekduzen.pdf> , (23 Temmuz 2009)
- İstanbul Menkul Kıymetler Borsası. Tahvil ve Bono Piyasası Verileri. **İşlem Gören Tahvil ve Bonolara İlişkin Bilgiler**. <http://www.imkb.gov.tr/Data/BondsandBillsData.aspx> ,(10 Aralık.2009)
- Kıcalı, İlker. **Vergi Dünyası Dergisi**. Sayı 328, Aralık 2008, http://www.vergidunyasi.com.tr/vd_Ozel_Konular,st,240.aspx,s.74 (30.Ekim 2009)
- Mısırlıoğlu İsmail Ufuk. **Türkiye Muhasebe Standartları'na Göre Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi**. İSMMMO Yayınları. Mali Çözüm Dergisi. 2008, sayı:86,s.66-67,<http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/86malicozum/4%20ismail%20ufuk%20misirlioglu.pdf> , (30.Eylül Eylül 2009)

- Muhasebe Dersleri. **Banka İşlemleri.** <http://www.muhasabedersleri.com/banka-islemleri/banka.html> (27.Ağustos.2009)
- Muhasebetürk, **İhraç Fiyatı Nedir?** <http://muhasabeturk.org/ecopedia/392-i/2927-ihrac-degeri-nedir-ne-demek-anlami-tanimi.html> , (08 Kasım 2009)
- Öztürk, Bünyamin. ve Güray ÖĞRENDİK. **Dönemsonu Envanter ve Değerleme İşlemleri.** Ankara SMMM Odası Yayın No: 55. Ankara: Kasım 2007. s.7–8 ve 32 http://www.asmmmo.org.tr/asmmmo/files_kutuphane/file_13.pdf , (01 Kasım 2009)
- Pricewaterhouse Coopers, Yayınlarımız, **Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Cep Klavuzu 2009** , <http://www.pwc.com/tr>, (23.09.2009)
- SPK, İleri Düzey Lisans Eğitimi. **Muhasebe Denetimi ve Etik Kurallar.** 2009. http://www.tspakb.org.tr/tr/Portals/57ad7180-c5e7-49f5-b282-c6475cdb7ee7/ETM_kilavuzlar_ileri_muhasabe_denetim.pdf , (30 Haziran 2009)
- Sermaye Piyasası Kurulu. **Portföy Yönetim Faaliyetleri.** http://www.spk.gov.tr/mevzuat/pdf/Bolum_4/4_4_1_SeriV_No59.pdf, (24 Ağustos 2009)
- Sermaye Piyasası Kurulu. **SPK Hakkında.** <http://www.spk.gov.tr> (02 Eylül 2009)
- Sermaye Piyasası Kurulu. **Sermaye Piyasası Araçları Yatırımcı Bilgilendirme Kitapçıkları –2.** Ankara: 2007. <http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=76&fn=76.pdf> , (20.08.2009)
- Sermaye Piyasası Kurulu. **Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmeleri, Yatırımcıları Bilgilendirme Kitapçıkları–8,** Ankara: 2007. <http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=77&fn=77.pdf> , (02.Ekim.2009)
- Tokay Hüseyin, Ali Deran ve Rafet Aktaş. **Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarında Gerçeğe Uygun Değer Yaklaşımı ve Muhasebe Uygulamalarına Etkisi.** s.17–18. <http://www.mu.edu.tr/iibf/tmes24/kitap/1-1.pdf> , (24.Kasım.2009)
- Türkiye Bankalar Birliği. **Bankacılık Eğitim Sitesi.** <http://www.tbb-bes.org.tr> (27 Ağustos 2009)
- Türkiye Bankalar Birliği. **Bankacılık Eğitim Sitesi. Banka Türleri.** <http://www.tbb-bes.org.tr/FreeCourses/TB/start.htm>, (08 Haziran 2009)
- Türkiye Bankalar Birliği. **Bankacılık Eğitim Sitesi. Temel Bankacılık,** <http://www.tbb-bes.org.tr/tbb/DesktopDefault.aspx?tabid=1&tabindex=0> (02 Eylül 2009)
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı. **Misyon Vizyon ve İlkeler.** <http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous?NavigationTarget=navurl://a0f22e333637d0cc845bc3d088074965>, (21 Ağustos 2009)

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. **Banka Hakkında. Genel Bilgiler. Tarihçe.** <http://www.tcmb.gov.tr/>, (08.Haziran.2009)
- Türk Dil Kurumu. **Büyük Türkçe Sözlük**, <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=hazine+bonosu&ayn=tam> (27 Eylül.2009)
- Türkiye İş Bankası. <http://www.isbank.com.tr/content/TR/Yardim/Yatirim/Eurobond-345-306.aspx>, (25 Eylül 2009)
- Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu. Mevzuat. **Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu'nun Kanuni Dayanağı.** <http://www.tmsk.org.tr/ndex.php?option=comcontent&task=view&id=17&Itemid=38> , (10.Ekim.2009)
- Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu. **Tarihçesi.** http://www.tmsf.org.tr/index.cfm?fuseaction=public.dsp_menu_content&menu_id=13, (02 Eylül 2009)
- Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu. Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve. http://www.tmsk.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=126&Itemid=69, (03 Kasım 2009)
- Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği. Lisanslama Eğitim Kılavuzları, **Menkul Kıymetler ve Diğer Sermaye Piyasası Araçları Eğitim Rehberi**, http://www.tspakb.org.tr/tr/Portals/57ad7180-c5e7-49f5-b282-c6475cdb7ee7/ETMlisanslamaegitimkilavuzlariileri_duzey_sp_mevzuat_200902.pdf , (28 Haziran 2009)
- Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği, **Temel Finans Matematiği, Değerleme Yöntemleri, Muhasebe ve Mali Analiz Eğitim Rehberi**, 2008. http://www.tspakb.org.tr/tr/Portals/57ad7180-c5e7-49f5-b282-c6475cdb7ee7/ETMkilavuzlartemelfinans_matematiği.pdf, (30 Ekim 2009)
- Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği. Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası. **Türev Araçlar Lisanslama Rehberi.** http://www.tspakb.org.tr/tr/Portals/57ad7180-c5e7-49f5-b282-c6475cdb7ee7/ETM_kilavuzlar_turev_araclar.pdf (20 Kasım 2009)
- Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği. **TMS-TFRS Standartları. Kavramsal Çerçeve2.**<http://www.tmud.org.tr/standartDetay.aspx?StandartID=9>, (20 Kasım 2009)
- Ulusan, Hikmet. **Finansal Raporlama Açısından Değerleme.** Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, s.525-544. <http://sosyalbilimler.cukurova.edu.tr/dergi/dosyalar/2007.16.2.466.pdf> , (25 Ekim 2009)
- Vadeli Opsiyon Borsası. Sözleşme Broşürleri. **Döviz Vadeli İşlem Sözleşme Broşürü.** Aralık 2008.<http://www.vob.org.tr/VOBPortalTur/docs/DovizBrsr.pdf>, (10 Aralık 2009)